

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İNSANCIL

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ YIL 6 SAYI 69 TEMMUZ 1996 150.000 .TL. (KDV DAHİL) ISSN 1300-4158

SİVAS DERSLERİ

EGEMEN SINIFLARIN İNSAN KIYIMI

BELLEKLERE SÜNGER ÇEKTİRME MELİYİZ

SİVAS SİYASET VE SANAT

İÇİNDEKİLER

	ÖNER YAĞCI Sivas Dersleri	1
2	Egemen Sınıfların İnsan Kıyımı GÜNGÖR GENÇAY	
	NIHAT ATEŞ Üç Temmuz 1993 (Şiir)	3
4	Serdar Doğan ile Söyleşi NAFİZ KAYA	
	YUDUM İŞBECER Balıçen(Şiir)	5
6	Sivas, Siyaset ve Sanat BURCU KIZILÖZ-FEVZİ GÜMÜŞ	
	İSMET KEMAL KARADAYI Benimle Oynar mısın (Şiir)	7
8	Özledim (Şiir) HAYDAR ÜNAL	
	A. KADİR ÇÜÇEN Varoluşçuluk Nedir	9
12	Diyalektiğin Felsefi Tarihi BÜLENT AKDAĞ	
	MESUT AŞKIN Ölür Kadın (Şiir)	15
16	Düşünce Üzerine Bir Verimlilik Analizi SİNAN KUTLU	
	ALİ OLPAK Cumartesi Anneleri(Şiir)	19
20	Eskiçağ Yunanistanında Trajedi Duygusu AFŞAR TİMUÇİN	
	AYDIN ÖZTÜRK Akdenizli Ozanlar ve Tragedya	21
24	Eşkiyaya Benzer Halimiz (Şiir) İSMET ALICI	
	CELAL ERGÜNTanrıbilimin Bilgikuramı ve Yaşama İçgüdüsü	25
26	Eylemli Aşk (Şiir) HAKAN SERTKAYA	
	ÖMER NACİ SOYKAN Yaşam Söylemleri	27
31	Bir Şehrin Gülleri Solarsa(Şiir) GÜLCİHAN DİKMEN	
	SEMRA KARLIBEL Almanya'da Türk Tiyatrosu	32
34	Şiirler AYHAN ERGÜN	
	KADİR KARAKOÇPolitik Söylem ve Müzik (2)	35
38	Aşk... Sistem... Erkek BERRİN TAŞ	
	JONATHAN SWIFT Kıyamet Günü (Şiir)	40
41	Olga Yürekli Bir Kadının Yaşamı YILMAZ ELMAS	
	ARZU KAYA Serçeler(Şiir)	44
45	Palmiyealtı Sohbetleri BÜLENT HABORA	
	MUHİTTİN ÇOBAN Yürüyüş Notları	47
49	Hizmetçi Kız(Şiir) RAŞİT KARA	
	AYDIN ÖZTÜRK Balaban ile Söyleşi	50
54	Şiirler İBRAHİM TİĞ	
	YILMAZ ELMAS H. Hilmi Bulunmaz ile Söyleşi	55
57	Unutulmuş Çocuklar(Şiir) OSMAN BOZKURT	
	GÖKÇEN Selim Temo Ergül ile Söyleşi	58
60	Susuyor muyuz(Öykü) VECDİ ERBAY	
	DOĞAN ERDOĞAN Hüznün Sesi(Şiir)	61
62	Yıldız Güncesi CENGİZ GÜNDOĞDU	

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A4 kağıdın tek yüzüne çift aralıkla yazılması reca olunur

Sahibi
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Yazışları Sorumlu Yönetmeni
NIHAT ATEŞ
Bilgişlem Sorumlusu
CELAL ERGÜN

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Ofset Hazırlık
İnsancıl Teknik
Bölümü

ISSN 1300-4158

Görsel Yönetmen
BUKET ÇETİN
Kapak Tasarımı
BUKET ÇETİN
Baskı
İlıcak Matbaası Tel: 880 40 75
Dağıtım
Bir-Yay

Adres: Mollafenari Sok. Nadir Han. No 40-42 Kat 5 Cağaloğlu / İstanbul Tel: 511 79 94-513 93 99
Ankara Temsilciliği Burak Gürcan. Necatibey Cad. Lale Sok. 4/18 Sıhhiye Ankara. Tel: (0312) 232 00 80
Antakya Temsilciliği Müslüm Kabadayı. Silahlı Kuvvetler Cad. No 3 Antakya. Tel: (0326) 214 53 31 - 215 53 02
Adana Temsilciliği Hasan Hüseyin Gündüzalp. Muhtittin Çoban. Reşatbey Mh. Adliye Arkası. 3. Sk. No 20/A Adana
Çanakkale Temsilciliği Songül Baştürk. Cevdet Paşa Mh. Kayserili Ahmet Paşa Cd. 22/17 Çanakkale
İstanbul Beyoğlu Temsilciliği Bulunmaz Kültür Merk. H. Hilmi Bulunmaz. Aznavur Psj. 212/8 Galatasaray (0212) 251 85 23
Konya Temsilciliği Kazım Oğuz. Sahaf Oğuz Rampalı Çarşı No 37 Konya Tel 0332 353 01 61

Abone olmak için PTT'den 666 043 no'lu posta çeki veya T. İş Bankası 9. Kısım Ataköy İstanbul 11 37 - 38678 Berrin TAŞ adına 1.500.000 TL yatırmanız yeterlidir. Avrupa 125 Mark T. İş Bankası 9. Kısım Ataköy İstanbul Döviz Hesabı 301 003 179 305

Sivas Dersleri

Dünyaya bir düzen dayatılıyor, Hitler'in **Yeni Düzen**'inin günümüze, bilimdeki ve teknolojiadaki gelişmelere uygun olan bir biçimi bu düzen. Sermayenin, çokuluslu tekellerin kesin egemenliğini amaçlıyor ve adına da **Yeni Dünya Düzeni** deniliyor Türkiye'nin düzeninde de yaşıyoruz bu dayatmayı

Dayatılan düzen bunalım getiriyor dünyaya, çok boyutlu bir bunalım hem de Türkiye de bu bunalımdan payını alıyor, fazlasıyla.

Ekonomiden siyasete, kültürden sanata, dilden düşünceye ülkelerin düzenleri çöküyor. Bu çöküşün altında ezilen insanlığın değerleri tüketiliyor ve insanlık tutsaklaştırılıyor. Tutsaklaştırma şiddet boyutunu artırarak egemenlik alanını sürekli genişletiyor. Türkiye'de de benzer bir çöküş, değer yitimi, tutsaklaştırma ve şiddet yaşanıyor.

Yönetememe ve düzeni istediği gibi oturtamama bunalımının da yaşandığı ülkemizde, demografik yapılanmaya uygun araçların güçlendirilerek kullanılmasıyla huzur aranıyor. Gereksinim duyulan ideoloji, bu yapılanmadan yaratılmaya çalışılıyor. 12 Eylül 1980'le birlikte devletin yoğun desteğinin **Türk-İslam Sentezi**'ne odaklanması; sonrasında yaşanan siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel yaşam; Türk ve İslam olmayanların değil ama ideolojik olarak **Türkçü**, İslam'ın çoğunluk kesiminin, süniliğin koşulsuz egemenliği olarak da İslamcı olmayanlara yaşam hakkı tanımayan bir yapılanmayı ve insanların da sürüler halinde bu yapılanmanın arkasından sürüklenmesini getiriyor. Yaşanan bunalımdan her anında, her adımında asıl payı alan yoksul kitlelerin içine atıldığı umutsuzluğun, böyle bir yapılanmada düzenin egemenlerinin aracı haline getirildiğini gözler önüne seren bu gerçeklik, trajik bir gerçekliktir.

Demokrasiyi ve sosyal devleti tüketen politikalar izleyen düzen, doğal olarak kendisine karşı olması gereken kitleleri bir yandan yalanlarıyla, kurumlarıyla, yasalarıyla, baskı araçlarıyla, korkutmasıyla edilginleştirirken bir yandan da irksal ve dinsel -mezhepsel-bağnazlığı güçlendirerek kolay yutacağı bir lokma haline getiriyor. Irksal ve dinsel önyargıları tutku haline gelen kitlelerse gözünü, kendisinden olmayanlara yöneltiyor, kendisinden yana olmayana, içinde bulunduğu çok boyutlu bunalımın sorumlusu kabul etme yanılsamasını yaşıyor. Bütünleşmesi gereken, sınıfsal olarak aynı yerde buluşup, yaşama geçireceği dayanışma ile düzene karşı birlikte savaşım vermesi gereken insanlarla, yoksullarla, emekçilerle buluşmıyor. Emekçilerin bu buluşması sağlanamayınca, pompalanan irksal ve dinsel motifler öne çıkıp, emekçi kesimlerin önemli bir kısmını devletle birlikte hatırı sayılır bir güç haline getirençe gerçek bir trajedinin yaşanılması kaçınılmaz oluyor. Bu kaçınılmazlık, doğal olarak yeryüzünde tekelleşmenin egemenliğinin pekişmesine yarıyor. Bütünleşen parasal güç, kendisine direnebilecek olan insanları aralarına ördüğü duvarla ayrı ayrı yerlere savuruyor, savrulanlar güçlerini bir araya getiremedikleri için zayıflıyorlar; zayıfladıkları için de çökertilmeleri, çürütülmeleri, ezilmeleri kolaylaşıyor. Böyle bir yapılanma ise düzenin egemenlerinin tam istedikleri bir yapılanmadır.

Üçüncü yılına girdiğimiz ve ülkemizdeki toplumsal yapılanma açısından önemli bir dönemeç olarak gördüğüm **Sivas Topluöldürümünü** bu yapılanma çerçevesiyle değerlendirmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Sivas'taki şiddet ve terörün vahşi ve kitlesel boyutunu, dünyadaki ve ülkemizdeki yeni yapılanışla algılayabiliriz ancak Sömürü düzeninin doğurduğu bu saldırganlık Alevi-Sünni çatışması değildir öncelikle. Kışkırtılan bağnazlığın saldırmasıdır. Gözü dönmüş vahşi bir sürüye benzeyen önyargılı bir kalabalığın gerçekleştirdiği Sivas eyleminin arkasındaki asıl güç, sömürü düzeninin uyduluğuna dönüştürülmüş ve ortaya çıkabilecek toplumsal muhalefeti ezmeye koşullandırılmış, düşmanını yanlış saptamış, umudunu ilahi düzende gören şeriat özlemcileri değildir. Onları yıllar boyu her çeşit destekle güçlendiren düzenin, nelere gücünün yetebileceğini gösteren bir meydan okumasıdır. Kışkırtılan bağnazlık, Yeni Dünya Düzeni'nin ülkemiz özgünlüğündeki dama taşından başka bir şey değildir. Irkçılığın ve dinciliğin bunca güçlendirilmesi, sınıf savaşımı gerçekliğinin üzerine kapkara bir perde örtülmesidir. Bu kara perdenin daha da kalınlaşması için öyle görülüyor ki sınıf gerçeğinin ayırıcılığı olanlar da ellerinden geleni yapıyorlar. Niçin mi, nasıl mı? Bölünerek, ayrışarak, savrulurken, zayıflayarak.

İşıldığımızı ülkemizdeki yapılanışa çevirdiğimizde, ırkçı bağnazlığı mı dinci bağnazlığı mı seçmek gibi bir dayatmaya doğru hızlı adımlarla götürüldüğümüzü görmemiz gerekiyor. Bir yandan artık açığa çıkmış bir din devleti yapılanması var yadsınamayan, Bir yandan da yasaları ve kurumlaşmasıyla apaçık bir polis devletine gidiş.

Büyüteçe gerek var mı? Neydi bunlar?

Türk-İslam Sentezi'nde odaklanması değil miydi devletin? Dünyanın yeni düzeninin bizdeki uygulaması değil miydi bu da? Sivas'tan sonra da her gün, her gün yaşadıklarımız, bu yapılanmanın kökleştirilmesi için dayatılmıyor mu? Bu gerçekliği aydınlığa dönüştürmek için tek silahımız var. Düzenin her şey gibi böldüğü, çökerttiği, değersizleştirdiği, belki de çoğumuza unutturduğu bir şey, hani, **En Yüce Değer** dediğimiz!

Sivas Topluöldürümünün hemen ertesinde, olayın sıcaklığını yaşarken -ki hiç soğumaması gerek, soğutmamamız gerek!- yaptığım bir değerlendirmede: "Bu toprakların yazgısıdır, hep karanlıkla boğuşmuş-tur aydınlık güçler. Bırakmamışlar ki tutuşalım özgürlükle, çağdaşlıkla, aydınlıkla el ele. Çağdaşlığa ve aydınlığa doğru atılan adımların, emeğin yüceltilmesiyle, toplumsal adaletin ve eşitliğin sağlanmasıyla, barışın taçlanmasıyla, demokrasinin gerçekleştirilmesiyle insanın zaferine dönüşeceği inancımızı hep ezmeye çalışmışlar. Aydınlanış tutmaya çalıştıkça kırılmışız. Toprağımız karanlığa, şeriata, faşizme layık değildir. Aydınlık gelmeli toprağımıza, gelmek zorunda, gelecek. " (**Sivas Kitabı/Bir Topluöldürümün Öyküsü**, s.192-194) demiştim. Aynı düşüncemi yineliyorum: Hedef belli, düşman belli, dost belli. Her gün yaşadıklarımız daha da somutluyor bunları. Kanlatan, kırılan, insanı tüketen bir düzen abanıyor üstümüze. Aziz Nesin Ustamız sormuştu "Suçlu kim? diye: "Hâlâ soruyor musunuz Sivas toplu cinayetinin, Sivas'taki aydın kıyımının suçlusu kim diye, hâlâ suçlu mu arıyorsunuz? Hâlâ uyanmayacak mısınız?" demişti 8 Temmuz 1993'te. Aydınlanış'ta (Bakınız: Bir Tutam Aydınlık, s.218).

Bu dersi almadık mı hâlâ?

Öner YAĞCI

Egemen Sınıfların İnsan Kiyımı

Güngör GENÇAY

Şiddet ve kıyım, bilinçli ya da bilinçsiz olarak kişiden başlayıp, kurumlara yerleşen, devletlerin politikalarında önemli yer tutan bir olgudur

(Kişisel klinik olaylar, tanımlamaların ve yazının dışında tutulmuştur) Böyle olunca, kişi olarak gerçekleştirilen şiddet ve kıyımlar yapan ya da yaptıranın konumuna göre nitelik değiştirir. Örneğin, sokaktaki adamla, bir siyasinin gerçekleştirdiği şiddet ya da öldürme, görece olarak bir aynılık içerse de, çoğunlukla ikisi de kendilerine özgü amaç ve yapısalılık taşırlar. Ne var ki uzun erimli bakıldığı zaman kişilerin, etnik grupların, değişik inançta olanların ve devlet eliyle gerçekleştirilen şiddet ve kıyımların ortak bir hedefi olduğu görülür. Bu da ya egemen olmak ya da egemenliği derinleştirmek, "Demoklesin Kılıcı" örneği korku ve baskıyı sürekli kılmaktır. Bunu sağlamanın yolu ise kıyımdan ve köleleştirmekten geçmektedir. Volney'in dediği gibi: " Bir adamın bir başkasından daha kuvvetli olması, tabiatın aksaklığı olan bu eşitsizlik; tabiatın kanunu sayıldı. Kuvvetli, zayıfın hayatını elinden alabileceği durumda olduğu halde almadığından onun, şahsı üzerinden aşırı bir mülkiyet hakkı iddia etti; fertlerin köleliği de milletlerin köleliğini hazırladı.

Ailenin başı, evinde nüfuzunu mutlak olarak kullandığı için yalnız zevkleri ile sevgilerini kendisine hareket ölçüsü yaptı. Eşitliğe, adalete bakmadan mallarını verdi, yahut geri aldı. Babalık istibdadı da siyasi istibdadın temellerini attı.

Çalışma ve zaman, bu temeller üzerine kurulan topluluklarda zenginlikleri çoğalttıklarından, kanunlar yüzünden rahatı kaçan hırs da gayretini hiç eksiltmeksizin daha kurnazlaştı. Birlik ve medeni barış görünüşü altında, her devletin içine gizli bir savaş soktu. Bu savaşta birbirine zıt meslek, sınıf, aile gruplarını ayıran yurttaşlar ise durmadan **Yüksek İktidar** adı altında, ihtiraslarının dilediği gibi her şeyi yağma etmek, herkesi köleleştirmek imkânını elde etmeğe baktılar. Her şeyle giren, ama sebepleri ve amacı hep aynı olan bu istilâ ruhu, durmadan milletlere ıstırap verdi. Bu ruh, bazen, bir topluluk antlaşması yapılmasına karşı gelerek yahut yaşayan antlaşmayı bozarak bir ülkenin insanlarını, aralarındaki bütün anlaşmazlıkların gürültülü çarpışması içine attı.

Araştırmacıların belirlemelerine göre, ilk çağlardaki çarpışmalarda yenen taraf, yenilen tarafı çoğu zaman tümden ortadan kaldırır, kimi zaman da etini yiyerek yararlanırmış. Bir savaşta galip gelenler, yiyebileceklerinden çok daha fazla esir almışlar. Yedek olarak sakladıklarını, boş durmamaları için çalıştırmaya başladıklarında da; çalıştırmının, etlerini yemekten daha yararlı olduğunu görmüşler. Böylece kölelik doğmuş.

Böyle doğan ve çağlara damgasını vuran kölelik, günümüzde de biçim ve nitel değişmelere uğrayarak egemenliğini sürdürmektedir. Kölelik döneminde, sa-

hipleri ölmemesi için kölelerine ana ihtiyaç maddelerini vermekten sakınmazken, günümüzde adı özgür olan köleler, sokak ortalarına bırakılmaktadırlar

Volney'in aydınlatıldığı yolun ışığında büyüterek insanoğlunun geçmişine bakıldığı zaman, dünya yüzünde varolmuş ve halen varolan tüm ülkelerdeki insanların, iç ve dış kıyımlarla içiçe yaşadığı görülür. Onun için resmi tarihler, taraf tutan birer kıyım belgeleridirler

Bu kıyım yelpazesi dıştan içe doğru değerlendirilmeye durulduğu zaman, savaşların kapsamlı bir ağırlığı olduğu gözlenir

Yazılı tarih kaynaklarına göre, bilinen en eski ülkelerden biri olan Çin'in M.Ö 5. yüzyılın son yarısında yaşamış "Halkın sesi hakkın sesidir" diyen bilge bir Konfçyüs'ü vardır. Ayrıca, yaptığı yenilikleri dine aykırı bulan, bağnaz yüzlerce din adamını öldürmüş Çenk gibi bir hükümdarı bulunmaktadır. Buna rağmen, korkunun ve sevginin yarattığı tanrılarla yaşayan Çin halkı, sürekli olarak iç ve kıyımlara maruz kalmıştır

M.Ö 333 yılında İskender'in ordusunda nakliye eri olan Symmachos, annesine yazdığı mektupta,

" Her kahramanlık menkibesinin ardında ne kadar acı, ne kadar gözyaşı ve ne kadar kan saklıdır, kimse ondan söz etmez. " diyerek bir doğrunun altını çizirken, Helen eri olmak ve barbarlara hürriyet ve medeniyet götürmekle de övünmektedir. Oysaki İskender, Zeus Tapınağı'nda tanrılar arasına girmiş, kutsal rahipler tarafından "Zeus'un Oğlu" ilan edilmiştir. Görülüyor ki dinler, gerek savaş, gerekse barış zamanlarındaki yaşam trafiğinin ayrılmaz parçası olmak bir yana; zaman zaman dümcencisi olmuşlardır.

İtalya Canavari Kayzer Karakalla, Romalı binlerce kişiyi öldürmenin yanı sıra, kardeşini kendi eliyle öldürmüş ve sonra senatodan, onu tanrılaştırma kararı çıkartmıştır. Onun ünlü "Varsın tanrı olsun, yalnız sağ olmasın" sözü şimdilerde dahi ibret verici olmalıdır.

Ne ki hem ülkelerin birbirleriyle; hem de ülkelerde yaşayan insanlar arasındaki kargaşa, şiddet ve kıyım bir türlü bitmemektedir. Bu ise doğanın tabiatına aykırıdır ve şiddet ile kıyımlara hız kazandırarak, çıkara dayalı bir işleyişin de var olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu durumda akla ilk olarak, savaşların, dinsel ve etnik kavgaların, kargaşaların kime yaradığı sorusu gelmektedir. İşte bütün bunlar, bir sınıfın, diğer sınıflar üzerindeki tahakkümünün sonucudur. Marks'ın dediği gibi: "Hür insan ve köle, patrici ve pleb, baron ve serf, lonca ustası ve kalfa, tek kelimeyle ezenler ve ezilenler. Birileri diğerlerine karşı bitip tükenmek bilmeyen bir çatışmaya itilerek, aralıksız bir mücadeleyi; kimi zaman başka biçimlere bürünen, kimi zaman açık bir mücadeleyi; her defasında, ya devrimle bütün toplumun alt üst oluşunu doğuran ya da çatı-

şan iki sınıftan birinin yıkılmasıyla son bulan bir mücadeleyi sürdürüğüdür "

Kabul etmek gerekir ki, ayrıntıları bilinmeyen eski dönem savaşlarından Körfez Savaşı'na dek, dinler halkların boyun eğmesini sağlayan bir araç olarak kullanılmıştır. Ayrıca, sınıfsal yapıdan soyutlanarak emeğin ucuza kapatılmasında da aracı olmuştur. Bütün bunların ardında, 1900'lü yıllarda Mezopotamya'yı İngiliz diplomati Eden'in Savaş Bahçesi olarak gören anlayışın, yani emperyalist ilkelerin parmağı bulunmaktadır. İstediklerinin gerçekleşmesi için de elbette belli ittifaklara gereksinimleri olacaktır. Geri kalmış ülkelerdeki yöneticilerin, kendilerini vareden sistemin istekleri doğrultusunda hareket etmelerinden daha doğal ne olabilir? Yönetimle bütünleşen din kurumları da, emperyalist güçlerin istediklerine biraz daha çabuk kavuşmasında önemli rol oynarlar.

Dikkatli bakıldığında, yaşanan son yarım yüzyılda yönetimler taktıkları ekonomik, siyasal ve kültürel boyunduruklarını gizlemeye çalışmaktadırlar. Toplumsal çalkantıları ve şiddet olaylarını bahane etseler de, bunun gerçek nedeni, sistemin yönetimler yoluyla halkların omuzuna vurduğu ağır yüklerdir. çeşitli biçimlerde gündeme gelen dayatmalardır. Ülkemizde, yarım yüzyıllık dönemde verilen ödünler, en büyük kanıtları oluşturmaktadırlar.

Virgilius, bir dostuna yazdığı mektupta: Kanlı ve iğrenç tiyatro oyunları, gizli- açık ahlâksızlıklar yanında hiç değilse adalet kurulu doğru işlese, türlü günahlardan, lekelerden beri olsa! Gerçi kanunlar 12 Levha üstünde yazılı, haklar metal plakalarda kazılı duruyor, fakat ne çare, kanunlar adına cinayet işlendikten sonra! Hak, sözde savunulduğu yerde bile gürültüye gidiyor! Birbirine düşman partilerin kavgaları hiçbir sınır, hiçbir ahlâk ölçüsü tanımıyor. Barış içinde savaş yürütülüyor! Mahkeme saldırılarında ke-paze davalar uğruna koparılan yaygaralara kulak dayanmaz! İnsan vücuduna eziyet etmek için kullanılan aletlerin çeşidi o vücutta bulunan bütün azaların sayısından daha çok!

Bütün bu rezaletleri kim önleyecek. Suç ile ceza sarmaş dolaş! Haydutlar sokak başlarına pusu kurmuşlar. Harpler o korkunç kamp rezaletleriyle bütün ülkeleri kaplamış! Dünyayı sıksan kan sızacak." demektedir. Virgilius'un Milattan Önce yazdıklarının daha kötüsünü, bizler Milattan Sonra iki bine dört kala yaşıyoruz. İşkenceler, devlet eliyle öldürmeler, fail-i meçhul cinayetler, gözaltı kayıpları sınır tanımaz bir yükselişe geçti.

Gezegenimiz, nükleer silâhlar nedeniyle, yok olma tehlikesiyle birlikte yaşamaktadır. Dahası, aynı nedenlerle doğa dengesinin bozulması sonucu, insan soyu sıfırlanmakla yüzyüzedir.

Geri kalmış ülkelerdeki halkların aydınlanmaması da emperyalist güçlerin programları içindedir. Çünkü aydınlanan halk, içinde bulunduğu dine bir rastlantı sonucu sahip olduğunu anlayacak ve bu yolda kavga etmeyecektir. O nedenle Sivas Olaylarındaki vurucuları, kırıcıları, yangın çıkarıp 37 cana kıyanları kınamak gerekir. Çünkü, o ellerin arkasındaki gerçek kara güçler, dün İskenderiye Kültür Merkezi'ni yakmıştı, bugün de içindeki canlarla birlikte Madımak Oteli'ni yaktı. Unutmamak gerekir ki tarihin her döneminde ezenler ve onun işbirlikçileri, kendilerinden yana tetik çekecek ya da yangın çıkartacak birilerini bulmuştur. Önemli olan, "Ben Zeustan İsa'ya değil, bilgisizlikten bilgiye ulaşmak istiyorum" diyen Plotin'in düşüncesini hayata sokmaktır. Yaşantısının her safhasında akli öne çıkartabilecek halkların oluşturulmasıdır.

Üç Temmuz Bin Dokuz Yüz Doksan Üç

1. Yağmurları daha kaç kez kuşatabilirsiniz:

yüzyıllar önce - çocukluğuma
yüzyıllar sonra - gençliğime
yüzyıllara - geleceğime
yangınlar indirip
yangınlar çıkaran
merdivenlerde kuşattınız
ve daha kim bilir kaç kez kuşatacaksınız

2. Kendine çöplükler yaratan mutlaklık:

sen yüzyılların
en ölümcü yordamı - ölümcü sevgisi
yüreğimin ve beynimin
arasındaki tüm sınırları kopartarak
sadece yürekten
ibaret kıldığın ben
Anadolu ve onun insanı
yani çöplüğün sevgisi

3. İyidir Camlarda Güneş:

Ve yansımanın iyiliği
kötülüğü camın - insanın
iyilik ve kötülük denizi
Şaşılacak şey değil
artık bu topraklarda
bir çırpıda
hain olabilmek
hain ilan edilmek
bir çırpıda
yakmak
ve yakılabilmek hürriyeti

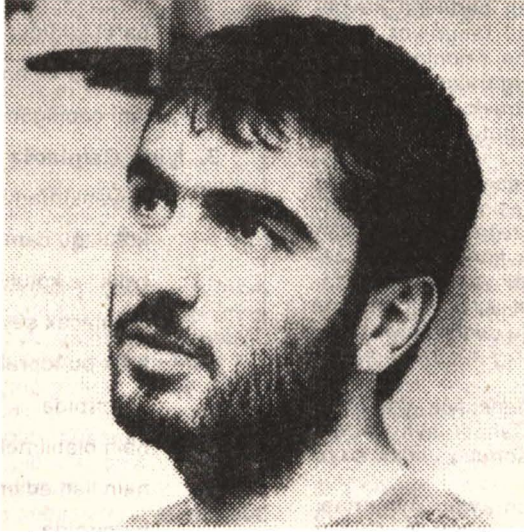
Nihat ATEŞ

Sivas Tanığı Serdar Doğan: “Belleklere Sünger Çektirtmemeliyiz”

Nafiz KAYA

Serdar Doğan, 2 Temmuz 1993'de kardeşi ve arkadaşları ile birlikte Sivas Madımak Oteli'ndeydi. Saldırıları ve yangıları yaşadı. Öldü sanılarak morga kaldırıldı. Bir doktorun tesadüfen nabzına bakmasıyla 12 saat sonra acil servise götürüldü. Karbondioksit zehirlenmesi yüzünden 15 gün komada kaldı. Doktorlar ailesine “Hiçbir umut yok kendinizi alıştırın” derken yaşama döndü. Cebinden “yanıyorum anam, sakın ardımdan ağlamasın” notu çıkan, 19 yaşındaki kardeşi Serkan'ı kurtaramadı. Serdar “her gün bir yenisi yaşanan Sivas”ı anlattı. Nisyan ile malûl olmayan hafızları tazelemek için, unutulan ve unutturmak isteyenlere i-nat, anlattı bir daha.

“Pir Sultan Abdal etkinlikleri o yıla kadar hep Banaz'da yapılagelmişti. Dernek üç yıl önce Pir Sultan'ı Sivas'ta anmanın, şenliğin amacına daha uygun olduğuna karar verdi. Bir bakıma bu Don Kişot'luktu. Sivas'ın durumunu bildiğimiz için Ankara'dan ayrılırken tedirgindik, kalanlarla vedalaştık, helalleştik. Yola, Sivas'ın ortasında bir medresede, kültür merkezinde etkinlik yapacak olmanın kaygısıyla çıktık. Mola verdiğimiz yerlerde küfürlerle karşılaştık. Şehirde de tahrik devam etti. Üzerimizde Pir Sultan yazılı tişörtler, şapkalarla geziyorduk. Herkes dükkanının, evinin önüne çıkmış bizi izliyordu. Şehrin hiçbir yerinde şenliğin afişleri yırtılmamıştı ancak, birileri yazarların, aydınların kitap imzaladığı standların olduğu yerlere gelip 12 İmam'ın, Hz. Ali'nin posterlerini yırtıyordu. Kitap imzalayan Aziz Nesin'in yanına geldiler, “Beğenmediğin Allah seni yakacak” diye bağırıyorlar. Yöneticiler grup grup gelenleri görünce tedirgin oluyordu. Bize “bugün cuma namazından çıkıp gelecekler, standları toplayın” dediler. Kültür Merkezi'nin basıldığını duyduk. Apar topar otele geldik. Sokakta

gruplar bağırıp insanları cuma namazına çağırıyordu. Koşturup sloganlar atıyorlardı.. Otele gelen yetkililer “Biz bu kitleyi kontrol edemeyiz, sizi şehrin dışına çıkaracağız, otobüslerle Banaz'a uğramadan Ankara'ya döneceksiniz” dediler. Bilmiyorum, otobüsler var mıydı? Otelden çıksaydık daha mı kötü olurdu, linç mi ederlerdi. Toplantı yapıldı, otelden çıkılmaması yönünde karar alındı. Valilik de “kitleyi kontrol edemeyiz otelden ayrılmayın” dedi. Salonda oturmaya başladık. İki taş geldi, camlar kırıldı, sloganlar... müthiş bir tedirginlik yaşadık. Karikatürist

Asaf Koçak (34 yaşında Madımak'da öldü) “barikat kurulum” diye bağırırdı. Kasalarla, boş şişelerle barikat kurduk. Küçük sokaktan en üst katlara kadar taşların nasıl geldiğini düşünüyorduk. Yanıcı maddeler atılır korkusu ile odaları gezdiğimizde karşı binaların çatılarından taşların, kiremitlerin geldiğini gördük.

Üstümüze Taş Yağıyor

Yangın çıkacağından korkuyorduk. Otelin her tarafı halı ve ahşaptı onları söktük. Aramızda iki de polis vardı. Taşlar yoğunlaştıkça durumumuzun kötülüğünü anlıyorduk. Gençler aralarında kod-

nuşmaya başladı: “Çember sakallılar içeri girmek istiyor, polisin silahını alalım; madem biz gideceğiz yanımızda birkaçını götürelim” diyorlardı. “Olmaz bize yakışmaz dediler Muammer (26 yaşında Madımda öldü) “ben yapamam” dedi. Polisin telsizinden müdahale etmeyin anonslarını duydukça umudumuz azalıyor, kimi tanıyorsak arıyorduk. Erdal İnönü'ye ulaşıldı. Aziz Nesin olanları anlattı; “taşlanıyoruz içeri girebilirler, hayatımız tehlikede” telefon'un ahizesini dışarıdakilerin gürültüsüne tuttu. İnönü “merak etmeyin, olanlardan haberimiz var sizleri kurtaracağız” dedi.

Zaman geçtikçe, taşlara, sloganlara alıştık. Soh-bete başladık. “Ankara'ya gidince başımızdan ge-

çen macerayı anlatacağız, kurtuluşu olamayan yerden kurtulduk diyeceğiz" Göstericileri daha da saldırganlaştırmamak için görünmemeye çalışıyorduk. Birisi "asker geldi" dedi, dışardaki kalabalık "en büyük asker bizim asker" ordu Bosna'ya diye bağırdı. Askerin de bir şey yapmadığını gördük, Menekşe (15 yaşında Madımak'ta öldü) ağlamaya başladı. Kardeşi Koray (13 yaşında Madımak'ta öldü) "niye ağlıyorsun, kurtulacağız buradan" diye ablasına kızdı. Aziz Nesin "beni istiyorlar ben dışarı çıkayım, yesinler, parçalasınlar, otele birşey olmaz, siz de kurtulmuş olursunuz" dedi, kabul etmedik. Elektrik kesildi, karanlık arttı. Saatlerdir süren taşlama ve sloganlar kesilmiyor, biz umudumuzu kesiyorduk. Arkadaşlar "kim öle kim kala" diye resim çekirtmeye, birbiriyle helaleşmeye başladı. Benzin kokusu yükseldi, duman yükseldi. Karanlıkta... Bağırışmalar Çağırışmalar... Yardım isteyenler Çığlık atanlar... Oldukları yere yığılanlar... Sağa sola çarpa çarpa, yukarı yolladığım kardeşim Serkan'ı aradım, küçüğüm, bana emanetti, bulamadım, merdiven boşluğuna düştüm...

Madımak'ı Tekrar Yaktılar

Sivas'ın ardından derneğin tavrı çok kötü oldu. Şenlikler, anmalar, düzenlendi, ödülleri dağıtıldı. İki üç ay sonra, binlerce kişi Sivas'tan kurtulan türkücülerin eşliğinde tempo tuta tuta türküler söylediler. Hatta Alevi Partisini gündeme getirdiler. Sivas Davası Madımak'ın içinde görüldü ve bitti. Bugün geriye baktığımda gerekli kamuoyunu oluşturamadığımızı görüyorum. "Dava elimizden gidiyor Sahip çıkalım, parklarda gösteriler yapalım, bu süreci Ankara'da başlatalım tüm şubelerimiz destek versin" dedik, sözümüzü geçiremedik. Madımak sıradan bir olay oldu.

Hâlâ insanlarımızın yüreğinin bir köşesinde Madımak var. Ama Madımak'ı bir kez daha yaktılar. "Bu devleti yıkıp çadır mı kuracağız bu devlet bizim devletimiz biz cumhuriyetin, laikliğin bekçisiyiz" dediler. Biz , 70 yıllık tarihinde sürekli yakılmış, kurşuna dizilmiş insanlarız. Bizim bu devlete jandarmalık görevimiz yok. Sosyal Demokratlar iktidarda iken katliamlar artarken "aman faşizm gelmesin" diye aynı partilere oy vermeyi sürdüremeyiz.

Öülerin Arkasından Değil, Dirilerin Önünden

Ölenlerin arasında, aleviler de vardı sosyalistler de. Ne Aleviliği ne Sosyalizmi bilen 13 yaşındaki Koray da. Ben Sivas için gerekenin yapılamadığını düşünüyorum. Doğru, cenazelerinde 500 bin kişi vardı. Ama tüm Türkiye yürüse de, ağlasa da benim için bir anlam ifade etmiyor. Dirilerimizin önünde gidemeyecek, öülerimizin arkasından gitmeye mahkum olacağız. Şunun altını çizilmesi gerekiyor: Onların ölümünün ardından yaptığımız hiçbirşey, onların yaşarken yaptıklarını yakalayamamak. Ya biz Sivas'ın arkasındaki gerçekleri görüp, Gazi'yi, Hasan Ocak'ı, Metin Göktepe'yi, Ümraniye'yi ve şimdiki cezaevlerinde yaşananları anlayacağız, ya da öülerimizin duvardaki resimlerinin artmasını seyredeceğiz. Bunları unutmamalıyız, belleklere sünger çekirtmemeliyiz.

Baliçen

Ben sende kardelen sevinci gördüm

Ellerine sınımlıtlı umut sıcaklığı.

Kar altında salınan o kördüğüm

İlk başkaldırı, ilk öpüş narın yaprağı.

Ben sende menekşe kırılmalığı gördüm.

Okşayışın doğurganlığı güneşle

Ayın ilk dökölüşü susuz yeşille

Nasıl soldurur insan sevdasını kendi ellyle.

Ben sende papatya doğallığı gördüm

Gökyüzüne salışını beyazı ve sarıyı

Nasıl da ayazlı bakışımıla üşüttüm

İçindeki oyuncak kaygıyı.

Ben sende daha nice tomurcuk gördüm

Yeşerttğin kardeş düşünde.

Yıtlık bir köy havası dilinde

Gözlerimdir gördüğüm gözlerinde.

Yudum İŞBECER

*"O gün çoğumuz susup, pusup oturmuştuk
Susmayan, ipte, işkencede
sürgünde ve hapiste
Bugün susup kalınmasın hiç değilse!
Celladın sopası altında can veren
Kalmasın can verdiğiyle. "
(Metin DEMİRTAŞ)*

Kimi konular vardır, hakkında yaygın bir duyarlılık oluştuktan sonra mekanik, kimi zaman kurgusal yüzlerce görüş atılır ortaya. O kadar çok konuşulur ki hakkında; söylenen her söz artık fazladır. Artık konuşulup karara bağlanması gereken, o olgunun gelinen noktada taşıdığı anlamdır.

Bu konulardan biri de Aleviliktir. Alevilik kimilerine göre siyasal bir başkaldırı, kimilerine göre şamanizm, mazda dini ve zerdüş öğretisine dayanan bir dini inanç, kimilerine göre Şiliğin Anadolu'daki yorumu, kimilerine göre bir yaşam felsefesidir.

Bunda Aleviler, değerlerini net ve açık bir şekilde ortaya koymadıkları için sorumlu tutulabilirler; ama Alevilerin dışında gelişen kimi olgular da bu sonucu doğurur. Düzenin uyguladığı politikalar sonucu uzunca bir süre kendini ortaya koymaktan çekinen Aleviler son yıllarda gündeme sıkça gelir olmuşlardır. Ama bu durumu, Alevi hareketliliği ile açıklamak pek de doğru olmayacaktır.

Osmanlı dönemi ve öncesini kapsayan dönemlerde yönetimle barışık olmama durumu T. C.'nin uyguladığı politikalarla en azından "tarafsızlık" durumuna evrilmiştir. T. C. 1934 yılında çıkardığı kanunla hilafeti kaldırıp tekke ve zaviyeleri kapatarak "laik" olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Ama laiklik maskesi altında diğer inançları körelten Sünni-İslamiyeti tanıdığı olanaklarla beslemiştir. Egemenlerin her dönem izlediği ayrıştırma politikası günümüzde de sürmektedir.

Uluslararası tekelleci sermayenin günümüzdeki örgütlenmesinin adı olan Yeni Dünya Düzen(sizliği) (YDD), periferi ülkelerine, postmodernizmle ifade edilen kültürel söylemini de yedeğine alarak ayrışmayı, parçalanmışlığı, hepsinden önemlisi de birbirlerine

karşı düşmanca duyguları öğütlemekte ve bunun gereği olarak da kültürel, dinsel, etnik grupları birbirlerine kırıdırma politikalarını yürürlüğe sokmaktadır. YDD'nin öğütlediği politikaların özü küresel sömürüye denk düşmektedir. Küresel sömürü için gerekli olan, uluslararası tekelin periferi ülkelerindeki faaliyetlerini kolaylaştırılarak bunun için gerekli siyasi ve hukuki tüm düzenlemelerin hayata geçirilmesidir. Böylelikle ulusal devletler tüm sosyal harcamalarından arındırılıyorlar; başta kamusal birikimler olan kamu işletmelerinin özelleştirilmesi olmak üzere ücretlerin düşürülmesi, sendikaların etkisizleştirilmesi, gümrük duvarlarının kaldırılması, vergi kolaylıklarının sağlanması gibi uluslararası tekelere maliyet düşürücü düzenlemeler sağlanıyor. Bu düzenlemeler, aynı zamanda, uluslararası tekelleci sermayenin insanlığın yüzlerce yıllık kazanımlara saldırılması anlamına gelmektedir/ geliyor. Çünkü, YDD'nin bu politikaları, sınıfsal çelişkileri derinleştiriyor, işsizliği artırıyor ve giderek orta sınıfları marjinalleştiriyor.

YDD, bu politikalarını kitlelere manipüle edilmiş bir dünya sunarak ve şiddeti içselleştirerek hayata geçiriyor. Karşı hegemonyanın cılızlığı da bu manipülasyonun ve şiddetin içselleştirilmesinin kitleler nezdinde hayat bulmasını kolaylaştırıyor. Ki, karşı hegemonyanın cılızlığında, onun öznesi olan işçi sınıfının ve örgütlerinin, seksenli yıllarla birlikte reel sosyalizm(ler)in yıkılmasıyla doğrudan ılıntılı olarak, konjektürel düzeyde toplumsal meşruiyetini yitirmiş görünmesinin ya da bu yönde yaratılan mistifikasyonun(yanılsamanın) önemli etkisi olmuştur. Uluslararası tekelleci sermayenin ideolojik yörüngesinde olan Türkiye halkları da, 12 Eylül karşı hareketinin yarattığı sol siyasal boşluğunda etkisiyle, YDD'nin deney tüplerinin

içine hapsedilmişlerdir

2 Temmuz 1993'de Sivas'ta yaşanan topluöldürüm (katliam), YDD'nin öngördüğü politikaların yaşa-
dığımız coğrafya da somutlanmasından başka bir şey
değildir. Söylenmek istenen, kısa ve öz olarak, şudur:
Bugün Bosna'da, Kafkaslar'da, Ortadoğu'da ya da
Güney Afrika'nın çeşitli ülkelerinde yaşanan savaşlar-
la, topluöldürmelerle 2 Temmuz 1993'de Sivas'ta ya-
şanan topluöldürme aynı ideolojik özden, YDD'nin
dünya halklarına bahşettiği birbirlerini kırdırma politi-
kasından, beslenmektedir

2 Temmuz 1993'de de egemen sınıflar, YDD'nin i-
deolojik hegemonyasından da güç alarak daha önce
Kahramanmaraş'da, Çorum'da olduğu gibi mezhepsel
ayrılığa oynamışlar, şeriat kisvesi altında dolaşan
dinci faşistlere tüm dünyanın gözleri önünde, bu top-
rakların aydınlanma savaşçısı 33 aydın ve sanatçıyı
diri diri yaktırmışlardır

Gelinen noktada bizce önemli olan Sivas'ta yaşı-
nanlardan çıkarılması gereken sonuçlardır. Bu an-
lamda Türkiye'de, Sivas topluöldürümü toplumsal ay-
rışmanın ve birleşmenin önadı olmalıdır. Sivas'tan
sonra yaşamın her alanı bir ayrışmanın ve birleşme-
nin mekanına dönüşmelidir. Siyaset, sanat artık
daha net çizgilerle kendini ortaya koymalıdır

YDD'nin, gezegenimize ve ülkemize bahşettiği kriz
politikaları, bizleri, az gelişmiş ülke aydınlanmacıları-
nı, her günden daha çok uyanık olmakla yüzyüze
bırakmıştır. Yönetenlerin yönetememe krizi, geri kapi-
talist formasyonlarda topluöldürmelerin önhabercisi
olmaktadır. Özetlersek, "çıktık ateşin içinden ve ateşe
girdik" (Zerrin Taşpınar). Gazi'de olduğu gibi. 1 Ma-
yıs 1996'da Kadıköy'de olduğu gibi.

Bedenleri üzerinde ateş yakılan canların bizden
beklediği, 2 Temmuz'ları nostaljiye çevirerek "yıldönü-
mü fetişistliği" yapmamız değildir. Onların bizden Bu-
gün bekledikleri, katledilmelerinin ideolojik özünü,
sınıfsal niteliğini bilincimize çıkarmamızdır.

Sivas'ta yakılmak istenen Alevidir. Onların
yalnızca boyun eğmeyen öğeleridir. Bulandırılmak ist-
enen, tüm ezilenlerin bilinçleridir.

YDD'ne karşı anti-kapitalist direnişin örgütlenmesi
kendini bir gerçeklik olarak dayatmaktadır. YDD'nin
globalleştirilmiş ve iletişim aygıtlarıyla desteklenen
saldırısına global düzeyde, bizim taraftaki söyleyişle
enternasyonal düzeyde, ve iletişim aygıtlarını rasyonel
ve insandan yana kullanarak yanıt verilmelidir.
Karşı duruşun. karşı hegemonya için mücadelenin.
Bugün için adı 'umudun enternasyonalidir'. Umudun
enternasyonal, insanın hayallerini çalan, onu umut-
suzlaştıran, geleceksizleştiren sisteme karşı, insanın
hayallerini güzelleştirme mücadelesidir, dayanış-
manın örgütlenmesinin adıdır. Bu mücadelenin öznesi
ise etnik, dinsel vb. hiçbir ayırım olmaksızın işçi sınıfı
ve onun öncülüğünü tanıyan emekçilerdir, tüm top-
lumsal muhalefet odaklarıdır.

YDD'nin ideolojik hegemonyasına ve onun uygu-
lamalarına karşı direnmek anti-kapitalist mücadeleye
denk düşecektir. Kararlı bir anti-kapitalist mücadele
geliştirilip, bu mücadele uluslararası düzeyde örgütlen-
medikçe dünya halkları YDD'nin küresel sömürü poli-
tikalarının sonucu olan topluöldürümlerle karşı karşı-
ya kalmaya devam edeceklerdir.

Geliştirilecek mücadelede Anadolu, önemli direniş
odaklarından biri olma potansiyelini taşımaktadır.

Benimle Oynar mısınız?

Yeşill mavliye boyayan gün-deniz ortasında
Bir tutam yosun duruyor, siz bana aldırmayın
Sakalımdır, sakalı nerden bilecektiniz
Tuzlu suyu bulandıran ırmaklar söylencesi
Kurşunl havaları çağırıyor, çağırsın
Orda çünkü ben varım.

Kırmızının ela-ala kaydıldığı yerlerin
Altını düz çizmell, aymazlık
İçinizden neler geçiyor, söyler mısınız
Çoğaltın yıldızlarınızı, ay yanibaşım
Sizler!.. siz.. yaklaşın şöyle
Dilinizi ml yuttunuz, çıldıran klm
Kısa, uzun!.. ve öyküler, masallar
Kolay değil, at bilmeler aşılmaz
Padışah yok, Keloğlansa çaresiz
Savaş alanları acı dolu, kan dolu
-Getirin zarlarınızı karşıma, hemen, şimdii
Benimle bir el oynar mısınız

İsmet Kemal KARADAYI

Özledim

Adresl olmayan yolculuklardan
Yitik zamanlarla geldim
Kırağı vurgunu bir serüveni
Sonsuz
Yanık
Dellren zamanlara taşıyarak
Yorulduğum hep kendime bakmaktan
Sesimdeki boşluklarla
Titreyen ellerimle
Eskiyen yanarımla geldim

Bulutlanan bakışlarınla
Yoksul yerlerime vur
Utandır beni

Gizli aşk tünellerinden
Buruk tan atımıyla geldim
Kımsesizliğimle
Düşerek burçlardan
Kırık yerlerimle
Avuç avuç küllerimle
Çocuğunu ölü doğurmuş annenin kahriyle
Yanısız bırakarak bütün soruları
Büyüyen çığlıkların
Beyaz yelleriyle geldim

Sevginin öğretmeni yoktur de
Özledim de
Mahcup et beni

Rüzgarın suya değdiği anlardan
Kesik ürpertilerle geldim
Dumanlı iki dağ gözlerimle
Kırgın güneşlerimle
İpek hisirtıları gibi
Uzulca eriyen
Kar şenlikleriyle geldim
Evlerin ıssız yerlerinden
İnce damarlarımı
Boyun eğişlerimi getirdim

Kabul etme
Gül eskittii yaprağını de
Beni yor

Yüreğime düşen her yıldırımdan
Gözelerle geldim
Çatırdayan yalnızlıklarımınla
Yanış söyleyerek adımı
Taşıyamadığım
Suç ortağı olduğum yaşamla
İzinsiz kapatarak gözkapaklarımı
Tabutumun çivilerini getirdim
Sana geldikçe
Sensiz oldum

Sus de
Sabrım bu atmosfere sığmıyor de
Beni yor

İçimdeki sonbaharlardan
Yaprak dökümlerimle geldim
Yeni şifreler öğrenerek
Kelepçeli kefaletlerimle
Yakamoz mavisinde
Tavında bıçım gören demirin
Rengini getirdim
Susadıkça
Kendime düştüm
Hep ben aktım musluklardan

Dağlar gülüşünü vermedi de
Sen geldikçe
Sensiz oldum de

Sana geldim
Üşüyerek ve yanarak
Renklerin şiddetinde
Bilinmeyen uğultular
İçimde gecikmelerin kıvranaşı
Kırpıklarımın azıcık nem
Ölüm ilanlarının hafifliğine bakarak
Kusursuz korkularımınla
Üzerine vergi konulmuş
Öpüldükçe yenilenen derlerimi getirdim

Yağmurun yorulduğu yerde
Büyüdüm
Seni sevecek kadar

Haydar ÜNAL

Varoluşculuk Nedir?

A. Kadir ÇÜÇEN

Olmak ya da olmamak. Shakespeare'in bu ünlü sözleri günümüz felsefesinde varolmak ya da varolmamak kavramları içinde ele alınarak, gerçek içeriğine kavuştu. Birçok felsefe akımı henüz bu kavramlara uzak ve çekimser dururken, varoluşçu felsefe ise varoluş ilkesi üzerinde yükseldi. Çağımızın ilk üç çeyreğini saran ve henüz tam anlamıyla popülerliğini yitirmemiş olan varoluşculuk kendine temel konu olarak insan varlığını seçip, insan varlığında varoluş tarzlarını irdelemeye çalıştı. Kabaca tanımlamaya çalıştığımız varoluşçuk bir felsefe mi? Bir yöntem mi? Bir dünya görüşü mü? Yoksa bir dönemin toplumsal ihtiyaçlarını gideren bir başkaldırma mı?

Varoluşculuk (existentialism), kolayca tanımlanacak bir düşünce değildir. Kökleri bazılarına göre ta antik çağ'da Socrates'e bağlarken bazıları ortaçağ felsefesicisi St. Augustinus'a kadar götürülebileceğini savunmaktadırlar. Kimileri bunu Pascal ve Descartes'le başlatırken, kimileri 19. yüzyıldaki felsefe ve edebiyat düşüncesine dayandırır. Her şeyden önce kökleri üzerinde henüz tek bir görüş kabul edilmezken, tek bir tanım yapmak yanlış olacağını sanıyoruz. Her varoluşçu felsefeci varoluş felsefesine değişik olarak tanımlanmaktadır. Varoluş felsefesinin özü gereği genel tanım yapmak yanıltıcıdır. Çünkü varoluşculuk özcü bir tanım yapmaz ve yapmamalıdır. Fakat en başta yaptığım çok naif tanımları göz önüne alarak varoluşçu felsefenin en genel anlamıyla insan varlığının somutluğunu açıklayan ve varoluşunu ortaya koyan bir öğreti demek bile bazıları tarafından yanlış bulunabilir.

Her şeyden önce varoluşçu felsefe bütündür ve tarihseldir. Varoluşculuk tarihsel bir hareket olup, bir düşünürden diğer bir düşünürüne doğru giden düşünce çeşididir. Fakat çağdaş iki varoluşçu düşünür bile değişik alt varoluş düşünce sınıflarına dahil edilebilir. Her ne kadar kesin bir tanım yapamıyorsa da varoluşçu felsefenin ne olduğu hakkında genel ilkeler ortaya koyarak onu irdelemek olanaklıdır. Bu ortaya koyabileceğimiz genel ilkeler, içerikleri bakımından her düşünürde farklı olsa da tüm varoluşçu felsefelerde kendilerini az ya da çok göstermektedirler. O halde varoluşculuğu tanımlamak yerine tüm varoluşçu felsefelerde ortak olan bu genel ilkeleri incelemek bize varoluşculuk hakkında gerekli temel bilgileri verecektir. Bu ilkeleri altı başlıkta toplayabiliriz:

1. Bireycilik-Sistemcilik
2. Yönelmişlik
3. Seçim özgürlüğü veya özgürlük
4. Varlık-Hiçlik
5. Aşın duygular, saçmalık ve ölüm
6. İletişim

Bireycilik ve Sistemcilik.

17 yüzyılda başlayıp 19. yüzyılın ortalarına kadar devam eden dizgeci, sistemci, kuramsal ve kavramsal felsefe anlayışı sonucu evren objektif ve nesnel boyutta anlaşıldı. Özellikle Hegel felsefesinde ussal dizgecilik en üst sınırlarına vararak, insan birey olmaktan çok sistemin yani Mutlak Tın'ın gerçekleşmesi için bir araç oldu. Varoluşculuk, sistemciliğin, ussallığın, mantıksallığın, kuramsallığın, kavramsallığın, nesnelliğin ve soyutluğun karşısına bir tepki felsefesi olarak Kierkegaard tarafından ilk defa sistematik şekilde öne sürüldü. Kısaca varoluşculuk, bir tepki, başkaldırma ve bireyselleşme düşüncesidir. Başkaldırılan, tepki duyulan ve de bireyselleşen nedir?

Varoluşculuk (Existentialism), düşünce tarihinin uscu yorumuna tarihsel bir tepki olarak ortaya çıkmış süreçtir. En çok tepki duyulan ve eleştirisi oklarını üzerine çeken felsefe ise Hegelci ussal, tümel ve kavramsal dizgedir. Başkaldırılan, tepki duyulan ve de bireyselleşen hegel tipi ussal, kavramsal, kuramsal, ve sistemci varlık ve insan felsefeleridir. Hegelci dizge, insanı ve onun içinde bulunduğu evreni nasıl yorumlamaktadır? Marx'ın Hegel'in düşüncesini ayakları üzerine otturtuğu gibi, varoluşculukta Hegel dizgesinden yeni bir insan felsefesini nasıl çıkarttı? Bu sorunun cevabı bize varoluşçu felsefeyi bir anlamıyla verecektir.

Modern çağla başlayan ve Hegel'de doruğa ulaşan görüşe göre, ussal olanla gerçek olan arasında sıkı bir ilişki vardı. Evrenin matematiksel simgelerle nesnel bir şekilde kavramlaştırmanın olanaklı olduğunu varsayan modern bilim anlayışı kendisini felsefe dizgelerinde uscu metafizik olarak gösterdi. Hegel döneminin uscu metafizikcisi olarak "ussal olan gerçektir ve gerçek olan ussaldır" diyerek varlığı soyut, rasyonal ve tümdengelimsel Mutlak Tın'ın fenomenolojik açılımında ortaya koydu. Böylece Varlık, varoluş kavramından uzaklaşıp, ussal olana taşındı. Birey ise Mutlak Tın'ın (Kavram'ın) parçaçıkları haline geldi.

Kierkegaard kendi bireyci veya öznel felsefesini,

Hegel dizgesini eleştirerek ortaya koydu. Hegel'in dizgesinde insan özgürlüğü ve aklı, mantıksal ve kavramsal bir yapının parçaları idi. En temel ve soyut iki kavram Varlık ve Hiçlikti. Bu iki kavramdan oluş ve oluşun sonraki safhaları ortaya çıkarak Mutlak Tin'in kendi hakikatine yeniden ulaşacak süreci meydana getirmekteydi. İşte bu süreç insanlık tarihinin de dialektik gelişimidir. İnsanlık tarihi sürecinde Mutlak Tin'in kendini tekrar tanıması ile dizge tamamlanır. Her bir kısım bir tür kavramsal kavramın sonucudur. Her kavramsal kavramın kısım kendisinin yeterliliğini ve çelişikliğini görek, bir üst aşamaya geçer. Bu üst aşama bir önceki döneme göre daha yeterli kavrama olup en Mutlak olana doğru sürecin bir hal-kasını oluşturur.

Kierkegaard'a göre, Hegel sisteminde Varlığı gördüğü gibi, bireyin somutluğunu soyut kavramların alanında gördü. Fakat bu soyut kavramlar somut ve varolan bir gerçekliği değil, ancak olası olanı verebilir. Bireyin, Mutlak Tin'in kavramsal bir aşamasına bağlanamayacağını öne süren Kierkegaard, bireyi somut ve gerçek olarak görmesiyle Kant ve Aristo'ya yaklaşıyor. Hegel'de olduğu gibi, birey Mutlak Tin'e giden yolda mantıksal bir yapı değildir. Birey kendi seçimi ile kendi varoluşunu gerçekleştiren somut bir varlıktır. Birey, başkasının seçimi ile varolmaz. Ancak birey "şu ya da bu birey" olarak varolabilir.

Varoluşçu felsefenin en temel ilkelerinden biri olan bireycilik, sistemciliğin ve evrenselliğin karşısında genel halk (sürü, kalabalık, onlar) anlayışını da reddeder. Çünkü sürünün varoluşu olmaz. Çünkü bir felsefe sistemi, Kierkegaard'a göre, bireysel varoluşun açıklamasını zorunlu-mantıksal-tümel bir ilişki içinde ve kalabalık ya da sürü kavramında bulmaz. Hem tümel sistem hem de sürü, bireyi genel ve stereo-tip denilen kavram veya kavramlar içinde ele alırlar. Her iki durum, bireyi ikincil yapar. Bunun tersine bireyi birincil yapan varoluş ya da varlık, bireyin kavramsal anlaşılmasından önce gelmektedir. Bireyin varoluşunun ele alındığı varoluşculuk bir tür anti-usculuk olarak ortaya çıkmıştır. Böylece gerçek, kavramsal ve ussal olarak değil ya da bireysel varoluş kavramsal sistemin tümdengelmisel açılımında değil de, bireyin somutluğunda kendi öznel varlığını açığa çıkarmıştır.

Hegel felsefesinin etkileri sonucu metafizikci ve uscu düşünceler gelişirken varoluşculuk kendini ortaya koyamadı. Diğer bir etken ise deneyciliğin ve pozitivizmin aşırı derecede kabul gördüğü yerlerde yine varoluşculuk gelişemedi. Çünkü varoluşculuk rasyonalizm, deneycilik ve pozitivizmden daha fazla şeyler söyleyen bir düşüncedir. Her ne kadar anti-uscu bir akım olsa da doğa bilimlerini reddetmez ve pozitivist olan varoluşçu düşüncüler de vardır. Örneğin Karl Jasper hem varoluşçu hem de pozitivisttir. Sonuç olarak varoluşçu düşünce, birey felsefesi yaparak sistemci usculuğa karşı çeşitli varoluş tarzlarındaki bireyi anlamaya çalışmıştır. Bireyin varoluşunu kavrayan ve fenomenoloji ve ontolojiyle bağlantı içinde kalmaya çalışmıştır.

Yönelmişlik

İlk defa St. Augustinus'ta naiv olarak ortaya çıkan bireye yönelme modern çağda Descartes'le birlikte felsefeye girmiştir. Fakat asıl anlamını Franz Brentano'da bulmuştur. Fenomenolojinin temel yapı taşlarından olan yönelmişlik, Edmund Husserl felsefesinde

en belirgin değerini almıştır. Varoluşculukta fenomenoloji gibi, yönelmişlik kavramını kendine temel ilke yaparak bireyin varoluşunu açıklamaya çalışmıştır.

Yönelmişlik refleksiv olup saf bir bilinç yerine, bir şeyin bilinci olarak bilinci ele alır. Bilinç, her zaman bir şeyin bilincidir. Yani geleneksel felsefenin yaptığı gibi varlığı olmayan bir özneyi ya da bilinci ele alıp, incelemeyi. Bunun aksine, Sartre göre, varoluşsal yönelmişlik, benim kendi bilgimle benim diğeri hakkındaki bilgilerimi ayıran temel özelliktir. Diğer insanlar benim yönelmişlik nesnelerim olarak vardır.

Heidegger⁽¹⁾ Husserl fenomenolojisinden aldığı yönelmişlik kavramını felsefesinde Dasein'in analitik varoluşsal tarzlarında açıklamaya çalışmıştır. Heidegger'e göre, Dasein, geleceğe-doğru-yönelen varlık olarak yönelmiş ve ilgi duyduğu sürece vardır. Yönelmişlik, Dasein'in varlık hakikatini ortaya çıkartan otantik ilgede ortaya çıkmaktadır. Dasein dünya-içinde-varlık olarak gündelik yaşamında ilgi duyan ve kendi projelerine yönelen varlıktır. Yönelmişlik ve ilgi duyma Dasein'in varoluşunun ontolojik yani varlık koşuludur. **Yönelmişlik, Dasein'i (insanı) sürüden ayırır ve onu birey yapar.** Kendine ve diğerine ilgi duyan varlık olarak Dasein, kendi dünyasını oluşturarak, Mutlak Tin'in bir parçası ya da mekanik-determinist bir evrenin bir parçası olmaktan kurtulur. **O, tek ve yalnızdır. O, birey olarak kendi varoluşuna yönelendir.**

Seçim Özgürlüğü veya Özgürlük

Her ne kadar varoluşçu düşünürler arasında ortak bir varoluşçu dizge olmasa da, her varoluşçu düşünür çeşitli derecelerde seçme özgürlüğünden ve özgürlükten söz etmişlerdir. Özgürlük her birinde farklı ağırlıklarla ele alınmıştır. Varoluşçulara göre insan, kendi bireysel veya öznel varoluşunu gerçekleştirirken özgürdür.

Özgürlük nedir? Her şeyden önce mutlak serbestlik ya da başı boşluk değildir. Tüm varoluşçular, özgürlükle birlikte sorumluluk kavramını da göz önünde tutarlar. Sorumluluk duygusu, özgürlüğü kısıtlayıcı olarak değil de özgürlüğün varoluşsal yapısını ortaya koyan olarak algılanır. Sorumluluk aynı zamanda özgürlüğün bilinçli olarak ortaya çıkmasını sağlar. Serbestlik ve başı boş özgürlük yerini özgürlüğü sorumlu kulanma ve kullandırma şekline bırakır.

Varoluşçu düşünce insanı sabit ve değişmez bir doğa ile kabul etmez. İlgili duyan ve geleceğe yönelen varlık olarak birey ya da insan, bir doğaya ya da öze sahip değildir. Özü olmayan insan, zorunlu olarak özgürlüğe mahkumdur. Sartre'a göre, insan bu dünyada özgürlüğe mahkumdur. O halde, bu özgürlüğünü de özgürce kulanma sorumluluğuna sahip olmalıdır. Sartre, **varoluş özden önce gelir** diyerek varoluşçuluğu formule etmiştir. Sartre gaelel olarak Ortega'da **insan'ın doğası (yani özü) yoktur** demiştir.

Özgürlük bir tür seçme özgürlüğüdür. İnsan, insan olma özgürlüğünü seçebilen tek varlıktır. Olmayı ya da olmamayı seçebilen tek varlık olarak insan, diğer tüm canlı ve cansızlardan ayrılır. İnsan için, varoluş özden önce gelir. İnsan varoluşunu seçebilen özgür varlıktır. İnsanın doğası diğer bir deyişle kaderi yoksa insan varoluşunu seçerken kendi de olabilir ya da başkası da olabilir. Varoluşunu veya varolmayışını seçme özgürlüğüne sahip olan birey, seçimden kendisinden başka kimseyi sorumlu tutamaz. Her birey kendi seçiminden ve varolma tarzından sorumludur.

Heidegger'e göre, bu dünyaya atılan veya fırlatılan insan, kendi başıdır ve yalnızdır. Yalnızlık ona özgürlüğünü vermiştir. İnsan kendine ve kendi gibi olanlara karşı sorumludur. Bunun dışında başka bir varlığa ne varoluşunu ne de özgürlüğünü borçludur. Düşüşü ile getirdiği özgürlük onun varoluşsal temelidir. Özgür olmayan insan, varoluşunu yani kendi geleceğini oluşturamaz. Diğer bir deyişle, **sadece ve sadece özgürlüğe mahkum olan insan tarih yapabilir**. Bir taşın ya da toprağın tarihi olmaz. Tarih yapabilenlerin yani özgür hareket edebilen varlıklar tarih yapabilir ve yazabilir. Bu da insandan başkası değildir.

Varlık-Hiçlik

Varoluşçu düşüncenin temel ilkelerinden bir ikili de varlık ve Hiçlik kavramlarıdır. Tüm varoluşçu düşünürler bu ikiliye değinmeden hatta kendilerine temel önsel ilke yapmaktan da kaçamazlar. Örneğin, Sartre'in yazdığı ve felsefe literatürüne geçen en büyük eserinin adı **Varlık ve Hiçlik'tir**. Sartre, varlığı (a) kendi-için-varlık (bilinçli ve özgür varlık), (b) kendinde-varlık (nesne, şey) diye ikiye ayırmaktadır. Sartre ayrıca kendi-için-varlığı hiçlikle birlikte kavrar. Bu düşünce ışığında tüm Fransız varoluşçuları da hiçliği, varlığın varoluşunu hazılayan temel ilke olarak görmüşlerdir.

Varlık ve hiçlik ikilisi kendini en iyi Heidegger felsefesinde açığa vurmaktadır. Heidegger, **Metafizik Giriş** adlı yapıtında klasik soru tipini değiştirir. Klasik soru aslında Leibniz'in **Niçin varlık vardır** sorusu olup, geleneksel felsefenin hep varlığı açıklamaya çalıştığını öne süren Heidegger, bu soru yerine **Niçin hiçliği ya da yokluğun varlığını** soruyoruz demektir. Bu iki kavramı açıklarken çok dikkatli olmak gereklidir. Çünkü bunlar metafiziğin temel sorunsalıdır. Heidegger ise geleneksel metafiziğin bittiğini ve metafizikçe diğer bir başlangıç yapmak gerektiğini öne sürerek **Metafizik Nedir?** adlı eserinde varlık ve hiçlik ikilisine yeni ve başka bir başlangıç yaparak hiçliği varoluşun temel taşı yapmıştır. Hiçin hiçlemesi, varlığın varoluşunu ortaya koyan olagelme ile kendini açığa vurur. Hiçin hiçlemesi, var-ola-gelmektir. Böylece varlık nedir sorusu varlığı açıklayamamakta, bu soruya hiçlik nedir eklenmelidir. İkisinin birlikteliğinden varoluş ortaya çıkmaktadır.

Aşırı Duygular, Hisler, Saçmalık ve Ölüm

Varoluşçu düşünürler bireyin varoluş tarzlarını açığa çıkartmaya çalışırken en çok bireyin duygularına, hislerine, sevgilerine, nefretlerine, saçmalıklarına, korkularına, anksiyetelerine, ıstıraplarına, üzüntülerine, vb. gibi şeyler yönelirler. Çünkü onların tümü bireysel ve özeldir. Bir bireyden diğerine değişmekte ve farklı yapılarla ortaya çıkmaktadırlar. Bireyi ancak bireysel olanlar açıklayabilir. Kierkegaard'da anksiyete, Heidegger'de ölüm beklentisi, Sartre'da bulantı, Camus'de saçmalık ve başkaldırma, varoluşçu düşüncedeki aşırı duygu ve hislere örneklerdir. İnsan, dünyada yalnızdır. Dünya ise pis, zalim, acımasız ve düşmandır (Sartre). Böyle bir dünyada insan başkaldıran olarak vardır. Fakat başkaldıran ve saçma yaşam, insana ölümü ya da intiharı değil de, mutlu ölümü yani bilinçli yaşamı getirir (Camus).

Varoluşumuzu belirleyen duygularımız, hislerimiz, korkularımız, kaygılarımız, saçmalıklarımız vb. gibi eylemlerimiz bizi biz yapan ve diğerinden ayıranlardır.

Böylece birey felsefesi kendini bireysel varoluş tarzları olan duygu ve hislerinde de ortaya koymaktadır. Bu tür deneyimler yaşamın anlamını ve bireyin kendi varlığını ortaya koyarlar.

İletişim

Eğer varoluşçu düşünce bireyi bir seçenekler ve özgürlükler yeri olarak görüyorsa, bu bireyi geleneksel felsefenin anlatım yoluyla vermemelidir. Başka söylemlerle, bireyi geleneksel felsefe çizgisinden farklı ele alan varoluşçuluk, bireyi anlatırken de geleneksel felsefeden farklı olmalıdır. Bu farklılığı kendi ilkeleri ile de tutarlı olmalıdır. Bireyi anlatım ve yazım türü geleneksel felsefenin nesir ya da düz yazı anlatımdan farklıdır. Varoluşçuluğun iletişim yolu özgürdür. Her çeşit iletişimi özellikle de özgürlüğün olduğu iletişim türlerini kullanır. Tabii ki bu iletişim türü sanat olmalıdır. Çünkü sanat, bireyin kendini ve varoluşunu özgürce anlatabileceği tek yerdir. Sanatın her türünü kendisi için iletişim aracı seçen varoluşçuluk en çok yazın ve anlatım sanatları içinde edebiyatı ve tiyatroyu seçer. Hayalci anlatımı kendine temel alan bu düşünce romanı, hikayeyi, piyesi, şiiri, oyunu, deneme türü yazını, vb. iletişim aracı olarak kullanır.

Sonuç

Girişte varoluşçuluğu tanımlamanın zor olduğunu söylerken haklı bir nedenimiz vardı. Çünkü her bir varoluşçu düşünür, kendini diğerinden farklı bir varoluşsal yapıda tanımlamakta ve bu tanımlamalar da varoluşçu düşüncenin özü ile çelişmemektedirler. Biz yine de bu yazımızda basit ve naiv bir tanım yapmaya çalıştık ve bundan da önemlisi tüm varoluşçu düşünürlerde çeşitli ağırlık derecelerde de gözükse bile, bazı temel ilkeleri açıklamaya çalıştık. Bu ilkelerin bazılarını rededebilir ya da bunlara sizler de bazı ilkelere ekleyebilirsiniz. Bu durumda varoluşçuluğu tahrir etmez, aksine ona yeni değerler ve anlamlar katabilirsiniz. Çünkü o, bireyin özgür varoluşunun felsefesidir ve hepsinden önemlisi varoluşçuluk sabit ve değişmez bir sistem değildir. O, sistem felsefesi değil, tekil bir felsefesidir.

Bu tezi, çağımızın belli başlı varoluşçu düşünürlerinin birey varoluşundan ne anladıklarını çok naiv biçimde tanımlayarak desteklemek gerektiğine inanıyoruz. Kierkegaard Tanrı tanır bir düşünür olarak Hegel sistemine karşı bireyselliği öne sürmüştür. Karl Jasper Pozitivist akımı eleştirerek, Hristiyanlığın diğer dinlerle bağlantısını yaparak bireysel varoluşu açıklamıştır. Heidegger Tanrı tanımaz düşünür olup, St. Augustinus, Kierkegaard ve Husserl etkileriyle Varlığı temele alarak Dasein'in analitik varoluş tarzlarını ortaya koymuştur. J. P. Sartre: Seçenek ve özgürlük kavramları ışığında bireyin varoluşsal yapısını açıklamaya çalışmıştır. Albert Camus: Psikolojik söylemlerindeki romanlarında bireyin saçma ve başkaldıran duygularında bireyin varoluşunu açıklamıştır. Gabriel Marcel: Yazılarında stres ve umutu vurgulayarak varoluşçu düşüncüyü ortaya koymaya çalıştı.

(1) Her ne kadar Heidegger kendisini bir varoluşçu düşünür olarak görmese de, biz burada genel kaniya uyarak onun varoluşçu düşünür saymaktayız. Heidegger kendisini ontolojist olarak görmektedir.

Bir yaşam olanağıdır felsefe. Sevginin bulunuşu ve doğrunun aranışı. Bazen dünyanın burjuva tenini kaşındıran bir alerji, bazen içimize ördüğümüz duvarlardaki çocuk resimleridir. Sessizdir filozof. Ama bas bas bağırmaktadır, duymasını bilene. Bir felsefe sempatisini yavaş yavaş öğrenir dalmayı, keskin kayalıklarda güzel süngerler toplar ve seyre durur derinlerin sessizliğindeki kıpırtıyı. Sonra tekrar yüzeye çıkıp, kumsalda ayağına deniz kestanelerinin dikenleri batmış küçük bir kız çocuğunun yardımına koşar.

Filozofların yaptığı herşeyden önce kendilerine çımdık atmaktır belki ama insanları teolojik uykusundan uyandıran tokadı diyalektik atar dünyaya.

Kımseden, bir direnişten arta kalan ateşleri söndürebilecek bir zeka fıskiyesi olmasını bekleyemeyiz elbette ama herkesten alçakgönüllü bir bilgi definçisi olmasını beklemek çok da birşey değil.

Bir direnmedir felsefe, yaşamsızlığa, sevgisizliğe, hoşgörüsüzlüğe ve ölüme karşı. Olmazsa olmaz bir anlam bulma çabasıdır.

İşte dünyayı ve kendimizi anlamamızı sağlayabilecek tek yol diyalektik bilgidir. Bu bilgi en geniş anlamda doğanın ve insanın diyalektik sürecinin yine diyalektik bir yöntem-bilim ile nesne edilmesiyle ortaya çıkar. İnsanı rahatlatan, olgunlaştıran, iç barışını sağlayan bir bilgidir bu.

Yaşamın anlamını, değerini, koşullarını kavratan ve ölümün trajikliği karşısında insanı avutabilen en önemli felsefi pencere diyalektiktir, eğer gerçekten bilince varılabilirse, varılmışsa.

Doğmak ve ölmek, yaşamın diyalektik iskeletidir. Dengede durmamızı sağlayan ise doğmanın ve ölmenin bilinci. Bu diyalektik bilinçten yoksunsak yalpalamaya başlarız; günümüzde çok rastlandığı üzere bu, bilidsi metafizik yaklaşım ve inançlara, saplantılı ideolojilere ve giderek körleşmeye yol açar.

Bir bilim adamı olgusal gerçekliğe yöneldiğinde iç ve dış bağıntıların diyalektik anlamını bulgulamaya çalışır (.)bir sanatçının yaratma sürecinde dış dünyayla ve yapıtıyla kurduğu ilişki diyalektik bir oluşumdur; parkta yürüyüş yapan yaşlı bir çift papatyalara bakarken diyalektik bir ilke görmektedirler aslında; bir şairin iç sıkıntıları, çelişkileri; şu yağmurla şu güneşin yo-

ğurdukları gökkuşağı, sözgelimi ilkel topluluk dini Animizm, babayla oğulun çatışması, hücre, atom, devrimler, bir kuşun uçuşu ve enflasyon. Yaşam diyalektik ilkelere göre kurulu.

Beynimizi kullanabilmek ve doğru kullanabilmek için varoluşumuzun diyalektik anlamlarını keşfetmek zorundayız. İnsanlaşmak beyinlenmektir çünkü.

68 kuşağı diyalektiği özümsemediğini söylüyor, 80 kuşağı iyimser bir yorumla yarım yamalak öğrendi, 90'ların gençleri ise hiç bilmiyor. Doğanın, insanın, tarihin ve toplumların diyalektik sürecini kavramak, ayaklarımız üzerinde (yeniden!) dik durmamızı sağlayacaktır.

Şimdi diyalektiğin tarihsel düşün evreninde aldığı farklı görünümlere bakarak, kavramın çerçevesini çizmeye çalışalım.

Felsefe tarihinde diyalektik kavramının değişik filozoflarda farklı farklı anlamlar ve kullanım biçimleri taşıdığını görmekteyiz. Bu çeşitliliği iki temel üzerine oturtmak mümkün. Bunlardan ilki kavramsal çizgide ilerleyen akılyürütme yolu ki pek çok değişik biçimi var, ikincisi ise, doğanın ve toplumun gelişme yasaları ve bunları inceleme yöntemi. İlk, bazen spekülâtif bir tartışma bazen ise, zihnin düştüğü çelişmeler öğretisi; ikincisi ise, olgusal ilişkilerde ortaya çıkan anlamları ve bağıntıları sistemleştirme yolu.

Bugün bilimsel diyalektik diye sıfatlandırdığımız kavramın anlamını doğru kullanabilmek için tarihte nasıl bir süreç geçirdiğini bilmemiz gerekiyor. Açık ki felsefe adını verdiğimiz bilme ve yaşama etkinliği Antik Yunan dünyasında ilkin "doğa" üzerine yapılmıştır. Bu çerçevede ortaya çıkan iki filozofta diyalektiğin ilk örneklerini yakalıyoruz. Bunlar hemen hemen aynı tarihlerde (M.Ö. 540- 480'li yıllar) yaşamış olan Elea'lı Parmenides ve Efes'li Herakleitos'tur.

Parmenides, varoluşun bilgisinin deney ile elde edilemeyeceğini, duyu algılarımızın bizi sürekli yanılttığını ileri sürerek septik bir tavir sergilemiş ve yalnızca düşünme yolu ile varlığın özünün anlaşılabilceğini iddia etmiştir. Kavramsal düzeyde bir varlık kanıtlanması yaparak, varlığın başlangıcı ve bitişi olmayan bir bütünlük olduğunu söyler. Buna, varlık "Bir"dir, der. Bu Bir ancak düşünülerek kavranabilir. Parmeni-

des'in kurmaya çalıştığı bu mantıksal dizge kavramlararası ilişkilere dayandığından, kavramsal yöntem olarak diyalektiğin, Herakleitos'la birlikte ilk filizlenişidir. Parmenides'in bu metafizik-ideacı yaklaşımının karşı tarafından yer alan Herakleitos ise, Hegel'den Marx'a uzanan günümüz diyalektiğinin kapısını aralayan gözüpek bir filozoftur. Ona göre, karşıtların sürekli ve döngüsel savaşımının neden olduğu bir oluştur yaşam. Bu varoluşun temeli ateştir. Evrendeki değişimleri oluşturan ateşin yalınlarıdır. Hiçbirşey hiçbir zaman aynı kalmaz. Karşıtların savaşımının yol açtığı değişme evrensel bir düzenlilik içinde olmaktadır. Bizim diyalektik diye adlandırdığımız bu düzenlilik ilkesi Herakleitos'ta Logos (akıl) olarak anılır. Herakleitos, Parmenides'in havalarda uçan kavramsal-mantıksal varlık kanıtlamasını, 'oluş' yaklaşımıyla yere daha çok yakınlaştırır ancak diyalektiğin ayakları üzerine dikilmesi için daha çok yüzyıllar geçecektir.

Şimdi Parmenides'in görüşlerini geliştirmek için yola çıkan öğrencisi Elea'lı Zenon'a (M. Ö. 490-430) bakalım. Zenon, varolan nesnelerin sayıcı çokluğuna ve nesnel hareketin gerçekliğine ilişkin akilyürütmelelerimizde çelişik durumlar olabileceğini göstermeye çalışır. Örneğin, nesnelerin sayıca hem sonlu hem de sonsuz olabileceğini kanıtlamaya uğraşır. Nesnelerin sonlu olmasının kanıtı, ne kadarlarlsa ancak o kadar olmalarıdır. Sonsuz olmaları ise, birbirlerini sürekli sınırlandırarak varlık kazanmalarında ortaya çıkar. Hareketin gerçekliğinin de mümkün olmayabileceğini göstermeye çalışan Zenon, uçan okun aslında durmakta olduğunu söyler; çünkü, ok yolu üzerindeki her noktada belli bir an bulunmaktadır ve bir yerde bulunmak orada durmak demektir.

Zenon'un bu "çatışkı"ları hocası Parmenides'in "Bir" anlayışını perçinlemek üzere ortaya attığını görüyoruz. İşte insan zihninin düştüğü bu çelişmeler kuramı kavramsal-düşünsel düzeyde bir diyalektik-mantiktir.

Aynı dönemlerde biraz daha farklı bir diyalektik ile karşılaşırız. Antik felsefe dünyasının erdem arayıcısı Sokrates'in kullandığı tartışma yöntemidir bu. Tartışarak doğruya ulaşmaya çalışır. Sokrates Platon, "Menon" diyalogunda Sokrates ile bir köleyi karşı karşıya getirir ve Sokrates hiç geometri bilmeyen bu köleye geometri problemi çözdürür. Burada puf noktası şudur. İnsan dünyaya gelmeden önce ruhu vardır ve doğru bilgiler, ahlaksal kavramlar bu ruhta gizlenmektedir. Ancak bir "doğurtma yöntemi" (maeutike) ile bu bilgiler ruhtan bilince gelirler. İşte mautike'nin uygulandığı kavramsal ikna tartışmalarına da diyalektik adı verilir.

Artık düşüncenin biraz daha sistemleştirildiği bu dönemlerde Antik Ege felsefe kültürünün dinamizmini sağlayan aristokrat kökenli filozof Platon (M. Ö. 427-347), idealizm-materyalizm ve giderek sağ-sol politik söylemlerin tarihsel çizgisinde es geçilmeyecek düşünceleriyle rasyonalist-idealist görüşlerin temellerini atmıştır.

Platon iki dünya varsayar. Şu yaşadığımız dünya kopyalar dünyasıdır. Gerçek dünya ise idealardan oluşan ve duyarlarımızla algılayamayacağımız bir dünyadır. Yaşadığımız dünyadaki aynı türden nesnelerin tek bir kavramda toplanışı idea diye adlandırılır. Her nesne türünün bir ideası vardır yani. Nesneler varoluşlarını idealara borçludurlar. Idealalar dünyası akıla,

matemetikle ve diyalektik inceleme ile kavranabilir. Böylece gerçek bilgiye (sophia) ulaşmak mümkün olacaktır. Idealalar da kendi varlıklarını en üstte bulunan "iyi ideası"ndan alırlar. Böyle bir hiyerarşik varoluşun kavranması idealara ve asıl iyi ideasına yönelmekle olur. Tam bu noktada ideaları anlama bilimi olarak diyalektik yöntem işlemeye başlar. Platon'da diyalektik "iyi Ideası"na boyun eğştir. Idealaların hiyerarşik dizilişinde akıl, idea dediğimiz kavramları ayırıştırır ve birleştirir. Tümevarım ve tümden-gelim şeklinde oluşan bu kavram belirleme etkinliği en üstte bulunan iyi ideasının istenci doğrultusunda olur. Böylelikle, bir determinasyon ve nesnel idealizm bataklığında çırpınan diyalektik sanatı karşımıza çıkar. Yine de Aristoteles mantığına ışık tutması bakımından değerlendirilmesi yerinde olur.

Aristoteles (M. Ö. 384-322) diyalektiği, kaygan zeminde büyük taşlarla oynanan bir satranç gibidir. Olasılıklar denizinde savrulan yelkensis bir gemi ya da. Çünkü Aristoteles diyalektiği, bilimsel doğruların yanılmalarını gösterebilecek olasılıklı bir görüşler kuramıdır. Bu bir tasım yani çıkarımlar kuramıdır ki ancak ve ancak bir öngörü sağlar; yani bilimsel bilgiye doğru koşulan parkurun antraman sahasıdır. Doğaldır ki ispata dayanan bilgi alanı ile diyalektikte dayanan görüş alanı aynı sonuçları vermezler. Dolayısıyla apodektik (zorunlu bilgi) ile diyalektik (olasılıklı bilgi) ayrımı ortaya çıkmış olur.

Aristoteles'te bilimsel bilgiye ulaşmanın aracı (organon) mantıktır. Mantık ispat konusunu inceler. Bilgi ispata dayanır. Bu ispat tasım (çıkartım)yoluyla yapılır. Doğru bilgiye ulaşabilme açısından tasım yani ikiley ayrılır. biri tümdengelimdir ki apodektikte yani zorunlu, kesin bilgiye görürür, diğeri ise, tümevarımdır ki diyalektikte yani olasılıklı bilgiye yol açar.

Böylece Aristoteles'te bir tümevarım sanatı olarak belirlenir diyalektik. Aristoteles, Platon'un idealizmine açtığı savaştaki "gerçekten varolan nedir?" sorusunun karşılığını bulduğu tek tek nesneler dünyasında diyalektik ile yani tümevarım sanatıyla oynar ve bilimsel bilgiye kapı aralamak için didinir durur.

Şimdi geniş bir sıçrama yaparak Alman idealizmine önyak olan Immanuel Kant'ın (1724-1804) diyalektikten ne anladığını saptamaya çalışalım. 18 yüzyıl akıl eleştiricisi Kant, bilginin sınırları ve olanaklarını belirleme çabası içinde, saf bilgiyi, kendi içinde bilgiyi inceleme yöntemi olarak transandantal yöntemi ortaya koyar. Kant'ın transandantal yöntem ile anlamaya çalıştığı bilgi apriori bilgidir. Yani deneyden önce varolan, deneye dayanmayan, zorunlu ve genel geçer bir bilgidir bu. Kant'ın başını ağrıtan sorun sentetik apriori yargıların mümkün olup olmadığıdır. Bilgimizin ya da kavramlarımızın diğer kavramlarla ilintilenip bir bireşime gittiği yargılara sentetik yargılar denir. İşte Kant, kavramın özelliklerini zaten kendi içinde taşıyan ve dolayısıyla deneye gereksinimi olmayan analitik yargıları bir yana koyup, hem deney dışı hem de kavrama yeni bir özellik yükleyen bu yargıları göstermeye çalışır. Akilyürütmenin iç yapısını ve bilginin koşullarını göstermeye kalkıştığı Transandantal Mantık adlı çalışmasının önemli bir bölümü Transandantal Diyalektik dediği ve düşüncenin metafizik arenadaki çıkmazlarını ve yanılgılarını gösterdiği bölümdür. İnsan anlığının, dış dünyadan gelen deney verileriyle akılda bulunan kategoriler sayesinde oluş-

turduğu bilgi Kant'ı tatmin etmez. Çünkü insanı rahatsız eden asıl sorulara bir karşılık bulamamıştır daha: Ruhun ölümsüzlüğü, evrenin başlangıcı ve Tanrı'nın varlığı... İnsanda bu soruları çözümüme dürtüsü vardır ve sentetik apriori yargılardan bir adım daha öteye giderek metafiziğin sarhoşluğuna kapılır kalır insan zihni... Bu öyle bir çekimdir ki ne onlarla ne de onlarsız olamaz insan. Sonuçta insan aklının metafizik alandaki kuruntu ve antinomileri (çatışkı), aklın doğal eğiliminin ister istemez içine girdiği şaşkınlıklarla dolu düşüncedir Kant, düşüncemizin trajik bir biçimde dolaşır durduğu bu çözümsüzlükler alanındaki akıyların zincirlerine diyalektik adını verir. Deney dünyasıyla akıl dünyasının karşıtlığının sentezlenmeyişi adını diyalektik burada.

"Ben varsam dışdünya vardır!" İşte öznel idealizmin sloganı. Johann Gottlieb Fichte (1762-1814), bu savı kanıtlamak uğrunda kullandığı diyalektik. Alman idealizminin Schelling ve Hegel ile birlikte üç önemli mimarından biri olan Fichte, insanın kendi içindeki özgürlüğü diyalektik düşünce ile bulabileceğinin altını çizip asıl önemli olanın bu noktadan hareketle özgürlüğü olanaklı kılmak olduğunu dile getirir. Ona göre, insanın kendi vicdanına yönelmesi, onu bilmesi ve ona göre eylemesi özgürlüğü olanaklı kılmaktır. Fichte'nin temele yerleştirdiği bir bilinç etkinliğidir, insan ben'inin evrensel mistik ben'den pay alarak kendi üzerine düşünmeye başlamasıyla diyalektik zaman işlemeye başlar. Bu bilme etkinliği felsefi eylemin de başlangıcıdır. Bilincin kendine yönelerek kendini bilmesi diyalektiğin tez aşamasıdır. Bu tez ancak bir karşı-tezi varsa kendini ortaya koyabilir. Fichte'nin karşı-tez olarak sunduğu ise, doğadır. Ben ile doğa birbirlerini sınırlayarak sentezlenirler sonuçta. Ama doğayı da belirleyen aktif bilinç olduğundan ben'in hegemonyası söz konusudur burada. Aktif bilincin bu düşünme etkinliği diyalektik bir süreç izleyip özgürlüğü doğru yol alır. Fichte'ye göre, insanın varoluşunun anlamıdır özgürlük; bilincin özgürlüğüdür bu. İnsanlık tarihi bu bilincin özgürleşme tarihidir. Bu tarih suçluluk ve suçsuzluk karşıtlığının köprüsünden geçip aklın özgürleşmesiyle sonlanır. Toplumsal ahlakın bu diyalektik serilişini formülüne edersek, tez: aklın içgüdü gibi kullanıldığı ilkel dönem suçsuzluk çağıdır; anti-tez: şimdiki çağı gösteren suçluluk dönemidir ve sentez: akıl dönemi olacaktır. İşte bir ahlaksal diyalektik örneği. Fichte, öznel idealist bir kuyuda çürümüş bir ipe bağlı diyalektik kova ile su çekmek için çırpınır durur. Ama kovanın delik olduğunu hiçbir zaman fark edemez...

Friedrich Wilhelm Joseph Von Schelling (1775-1854), diyalektiği özdeşlik görüşünün temel yöntemi yapar. O kulağını ters taraftan gösterir. Bilinç ve doğa (tez ve anti-tez) özdeşir Schelling'de. Doğa, ilkel bir zeka olarak yola çıkıp karşıtlıklar içinde gelişerek bilinçli bir zeka olan insana ulaşır. Doğadaki her şey iki yönlüdür ve bir çatışma halindedir. Bir varlıktaki çatışma sentezlenince bir üst varlığa geçer ve çatışma burada da devam eder. Yani bir varlık kendi bütünlüğünü bölüp karşıtını oluşturur ve sonra sentezlenip bir ileri aşamaya geçer. Bu, tarihsel ve moral sürecin Tanrı'ya bağlı olması yaklaşımıyla insanın bir amaç olarak gördüğü özgürlük Tanrısal zorunlulukla özdeş-

leşir. Bu özgürlük ve zorunluluğun karşıtlığı ancak inanç yoluyla sentezlenir. Böylelikle Schelling, doğanın Tanrısal erekselliğine karşılık akıl'a da inanç elbisesi giydirerek tarihin ahlaki bir toplumsal düzene doğru ilerleyeceğini düşünür. Bu özdeşlik felsefesinde diyalektik, akıl ile özdeşleşen doğanın kendi içinde bölünmeler şeklinde açılımı ve Tanrısal bir amaca yönelmesi yöntemidir.

Görüldüğü gibi, önce Fichte düşüncenin diyalektiğini yeniden keşfetti sonra Schelling doğanın diyalektiğini ilan etti. Eni sonu Hegel geldi çatı. Bu Alman idealizmi içindeki diyalektik yöntem Kant'ın eleştirel felsefesine karşı bir prestij başkaldırısıydı belki ama Donkişotça bir mücadele oldu bu ve gerçek dünya ile bütünleşemedi bir türlü. Ta ki bir toplumbilimci-filozof Karl Marx, hacıyatmaz sanılan bu diyalektiği başaşağı çevirince ortalıktaki sisin havadan değil takıtları gözlüklerden kaynaklandığını farketti insanoglu.

Şimdi önce Hegel'deki diyalektik yöntemle bakalım. Kant'tan beri süregelen karşıtlıkları sentezleme çabası Hegel'de en sistemli noktaya ulaşır. George Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1813), içsel ve dışsal dünyayı, gerçekliği, tek bir kavramın Geist'in (tin, ruh, akıl) egemenliğine sokuverir. Hegel'de diyalektik en yüksek formuna ulaştı ve asıl kimliğini bulması için gerekli anahtarları gösterdi. Ona göre tüm varoluş yani hem düşünce hem de varlık diyalektik bir açılamdır. Diğer bir deyişle diyalektik, Akıl'ın serimlenişi, düşüncenin ve varlığın genelgeçer yöntemidir. Düşünce ve varlık karşıtlıkları içinde gelişir. Akıl (Geist) kendini gerçekleştirir böylece. Akıl, ilkin kendini bilmek için aradığı gerçekliğini doğada bulur, kendine yabancılaştır. Tez-antitez karşıtlığı oluşur böylece. Bu çelişki, Aklın kendi bilincine erdiği insanlık tarihinin kültürel sürecinde ortadan kalkar ve özgürlük başlar. Hegel'de sentez aşaması olan, Akıl'ın kendi bilincine vardığı insanlık evreni üçlü bir sıra düzeni izler. Önce öznel Akıl vardır, sonra nesnel Akıl kendini toplum, devlet ve tarih olarak gösterir ve sonunda mutlak Akıl sanat, din ve felsefe olarak kalıcılık kazanır. Özgürlük amacına ulaşmak için kendini açan Akıl nesnel Akıl aşamasında özgürleşip eni sonu mutlaklık aşamasına geçer. Felsefe tarihinde Platon ile başlayan idealizm söyleminin doruğuna da ulaşılmış olur böylece. Aklın boyunduruğundaki tüm maddesel gerçeklik şaşırtıp kalır bir kez daha. Ancak Hegel'e hakkını vermek gerekir. Her ne kadar maddesel dünyayı hasır altı ettiyse de, Akıl'ın ivmesinde gelişen dünya tarihinin diyalektik yapısı tutarlı ve orijinal bir örnek olması bakımından felsefe alanında yeni perspektifler doğurmuştur.

Hegel'in diyalektik mantığı 19 yüzyılın ikinci yarısında Marx'ın -ve onunla özdeşleşen Engels'in- öğretileriyle gerçek karakterini bulmuş ve adına bilimsel diyalektik dediğimiz, insanın- toplumun-doğanın-bilincin evrimsel ve tarihsel gelişimini açıklayıcı ve geleceği öngörülen bir "yaklaşım yöntemi" olarak ortaya konmuştur. Bu yaklaşım yöntemi maddesel ve tinsel dünyayı doğmatik saplantılardan, kalıpcı fikirlerden uzak bir bakış açısıyla inceleme yöntemidir.

Yöntem, diyalektiktir. Nesne edinilen gerçekliğin işleyişi, iç bağıntıları da diyalektik bir süreçtir. Yani diyalektik dünyaya (evrene) yine o evrenin bir uzantısı olan diyalektik bilinçle bakarız...

Yaşamın özü değişimdir Varolan herşey karşılıklı etkileşim içinde değişmektedir Hegel'deki evrimci diyalektik Marx ve Engels'te devrimci bir nitelik kazanır Yani Hegel'deki Geist, diyalektik sürecin her aşamasında yine bir farklı görünüş olarak Geist'tir Oysa bilimsel diyalektikte tez-antitez-sentez süreci bir özdeşlik taşımaz. Bu süreç niceliklerin niteliklere dönüşümü ilişkisi ile her aşamada bir yadsıma karakteri gösterir

Hem doğada hem de toplumda olgu ve olayların iç işleyişlerinin bu diyalektik kurallarını kategorize edersek dört temel ilke görürüz: Karşıtların birliği, zincirleme bağlantı, yadsımanın yadsıması ve nicel-nitel dönüşüm. Bilinen evrendeki olgusal ilişkilerin anlamlarını veren bu ilkeler birbirini bütünüleyici özellik gösterir. Geçmişte ve günümüzde bilimsel diyalektiğe karşı alınan tavırlar idealist saplantılardan öteye gidememiş ve bilim alanında bulgulan her yeni olgusal ilişki ve yasa diyalektik ilkelerin kanıtlanmasına gün be gün yardımcı olmuştur

Sosyal ve fiziksel doğadaki tüm oluşumlar karşıtlıklar şeklindedir Gerek sosyal yaşamın maddi-manevi tüm kültür öğelerinde, sözgelimi ekonomik üretim biçimi, sosyal tabaklaşma, sınıfların oluşumu ya da tüm değerler sisteminde, gerekse fiziksel doğanın tüm hengamesi içinde bu tez ve antitez ilişkisini görmekteyiz. Yine doğadaki ve sosyal yaşamdaki olgu ve olayları birbiriyle bağıntısı içinde ele almak gerekliliği diyalektiğin bir diğer ilkesidir Olup biten herşeyin birbiriyle ilişkisi vardır Nedenler ve sonuçlar mistik, büyüü bir alemde değil yaşadığımız evrenin içindedir.

Tez'in yadsınması antitez'i, antitez'in yadsınması da sentezi oluşturur Doğal ve toplumsal tarihin gelişimini açıklayan daha gerçekçi bir yol henüz yoktur Bir mucize gerçekleşirse belki bu teori terkedilebilir.

Diyalektiğin bir diğer ilkesi de nicel-nitel dönüşüm ilkesidir ki doğanın ve toplumların tarihindeki her gelişim, niceliksel birikimlerin ulaştığı son sınırdan niteliksel bir dönüşümle olmaktadır

Dikkatli bir bakışla bu ilkelerin birbirinden ayrılmayacağını, her durumda birbirlerini bütünülediğini görürüz. Genel hatlarıyla ele aldığımız Marx ve Engels'teki diyalektik kavramının Marksizm teorisinin maddecilik özünden ayrı tutulamayacağını da bilmemiz gerekir Yani diyalektik yapıllı doğanın ve tarihin materyalist sürecinde diyalektik, dogmatik ve tinsel bakışı reddeden, objektif, tutarlı, bilimsel bir yaklaşım ve açıklama yöntemidir

Parmenides, Herakleitos, Zenon, Sokrates, Platon, Aristoteles, Kant, Fichte, Schelling, Hegel ve Marx ile Engels'te temel özelliklerini vermeye çalıştığımız diyalektik kavramını Doğu ve Batı dünyasında burada ele almadığımız pekçok düşünür ve yaşama felsefesi içinde de görmek olası.

Önemli olan nasıl yaşadığımızdır. Çünkü gerçekten nasıl yaşıyorsak öyle düşünmeye başlıyoruz. Yaşamınız önce çevresel ve dışsal süreçlerle belirlenirken bir gün siz o çevreyi değiştirmeye başlıyorsunuz. Diyalektiğin özüdür bu... İçinde bulunduğumuz koşullardan yeni bir yaşam olanağı görüp ona ulaşma çabası hiç kolay olmasa da vazgeçilemeyecek bir savaşımdır

Başarıya ulaşmak için tek koşul, doğru felsefeyi farkedebilmektir..

Ölür Kadın

bir kadın takılarını

takıntılarıyla beraber getirir

ve sancılarıyla kıvrılan bedenıyla

yeniden bir kez daha

doğurur kendini

o uzayan kırık boy aynalarında

ve yalnızca kend

ve yalnızca kendine

uzun blndirmelerle

inandırmak ister

herkesten sakladığı

o kalabalık

o çok çocuk

sessizliğini

ve sabaha karşı

kanayan sevlşmesinin

ardında bıraktığı ıslaklıkla

kıtab-ı mukaddes'ten üç duayla

yeniden temizler kendine sabahı

ve kent soylu akşamlarda

iki erkeğin sevlştiği yere

kuş uçan kervansaraylara gider

şlir'ın o hiç olmadığı yere

ve ölür kadın

bütün renkleriyle

Mesut AŞKIN

Düşünce Üzerine Bir Verimlilik Analizi

Sinan KUTLU

Geride bıraktığımız günler, hepimize bir hayli hakareti ve yoğun bir dönem yaşattı. Ülkede son birkaç ayın toplumsal ve politik gündemine giren olaylara bakılınca, bu dönemin güzel izler bırakmadığı çok açık.

Şöyle bir an düşünelim. hep acılar, üzüntüler anımsanıyor. yalnızca buruk tatlar kalıyor geride... Elbette üzerinde çok şey söylenebilecek gelişmeler bunlar, ancak şu da gerçek ki, düşünmek ve söylemek hayatla buluşmadıkça fazla anlam taşıyor. Çünkü en az düşünmek kadar, doğruyu söylemek kadar önemli bir şey var: doğruyu doğru ve eksiksiz iletebilmek. Kime sorsanız bu konunun önemini onaylar, hatta sık sık bu doğrultuda düşünceler yer alır sağda solda. Ancak bana kalırsa buradaki kavrayış büyük ölçüde biçime özgü olmuş, asıl önemsenmesi gereken içerikse çoğunlukla gölgede kalmıştır. İşte bunun için, birçok insan kendi yaşamından dönüler vererek doğrunun peşinde koşsa da, düşünse, eylese, mücadele etse ve sonuçta hatalı yanlışları karşı doğrunun ağır bastığı bir birikime emek vermiş olsa da; bir türlü bu birikimi asıl sahibi olan insan çoğunluğuna tam ve doğru iletemez. Haydi, bırakalım tam olmasını, bazı doğrular ana hatlarıyla olsun, insanımızda bir ölçüde karşılık bulsa, bu büyük bir gönenc sayılacaktır; ama o da olmaz. Sorun da tam bu noktada belirir. Nice emeğin, acının bedeli olan ve insan için üretilen doğrular, insana aktarılırken sanki yarı yolda eriyip tükenir, ya da ancak çok azı hedefe varabilir. Bu durumda da geride eksik, bölük pörçük birşeyler, yani yanlışlar kalır.

Doğruların hiç ulaşmadığı, tükenip gittiği yer geniş halk çoğunluğudur, yani işçiler, köylüler, memurlar, öğretmenler. kısaca hayatını çalışarak kazanan tüm insanlar. Bu geniş çoğunluk ülkede olup bitenlerin, haksızlıkların, yolsuzlukların, hayat pahalılığının, eşitsizliğin farkındadır aslında. Hatta bir anlamda aydınlarımızdan daha çok farkındadır; çünkü tüm bu olumsuzluklardan en çok ve doğrudan etkilenen bu kesimdir. Bizlerin, yani okur-yazar kesiminin çoğunlukla kitapların içinden ya da kalemin ucundan tanıdığımız emek sömürüsü, toplumsal baskı, sosyal adaletsizlik gibi kavramları, örneğin gecekonduda yaşayan, ailesini ağır işlerde çalışarak geçindirmeye, hiç olmazsa bir erkek çocuğunu okutmaya çalışan ve bu arada parmağını kıpırdatmadan, devleti, halkı dolandırarak binlerce insanın nafakasıyla durmadan semiren bir azınlığı sürekli karşısında gören bir insanın farketmediğini düşünmek, düpedüz saflık olur. İşin tuhafı, çoğunlukla da böyle düşünülür ve insanlar bu gerçekleri farkettiğinde herşeyin kendiliğinden çözümleneceğine umut bağlanır.

Oysa insan için önemli olan, bu çıplak gerçekliği olgusal olarak algılamak değil, ardındaki ilişkileri ve yaşamsal çözümün nerede olduğunu görebilmehtir. Yani kabaca söylersek, insan önce durumunun bilin-

cine varmalı, ardından da onu değiştirmek için ne yapabileceğini somut olarak görmelidir; bu da yetmez, bir yerden başlayabilmek için devindirici olumlu örneklerle gereksinim vardır ve bu da Türk solu açısından belki en büyük açmazdır ne yazık ki.

Binlerce yıllık insanı birikimin, insan emeğinin ürünü olan gerçeklik bilincinin, yani çağımızın son verilerinin gösterdiği düşünsel doğruların eksik ya da bölük pörçük ulaştığı kesimlerse, ülkemizde toplumsal muhalefeti oluşturan "sol" düşüncenin farklı türevlerdeki savunucularıdır. Burada kastedilen düşünsel doğruların, birtakım yazılı kaynaklardan edinilen kuramsal bilgiler, ya da kuramsal bilginin biçim dokusu olmadığını belirtmeyi -her ne kadar bu apaçık olsa da- gerekli buluyorum. Çünkü konuya metinsel bilgi birikimi açısından bakarsak, bizim sol aydınlarımız içinde marksizmin klasik ve güncel yapıtlarını ve bunun yanında insanı kültürün bazı önemli verimlerini su gibi ezberlemişlerin sayısı hiç de az değildir. Bu anlamda sorunu burada aramak yersiz bir çabadır; zaten söz konusu sorun da, bununla da ilintisi olan başka bir alanda kendini gösterir.

İşte burada içiçe geçmiş iki aşamalı bir süreçten söz açabiliriz. Bu süreç, bildiğimiz 'düşünce süreci'dir. Bir birey olarak insan, özgün düşüncel söylemini kurana değin, dışsal algı, bu algıların zihinde ayrıştırılarak tanımlanması, ayrıştırılan öğeler arasında ilintiler kurarak bunların genel kavramlara dönüştürülmesi ve son olarak da bu kuramsal düşünce sistemiyle onun karakterini taşıyan bilgi birikiminin yaşama aktarılması, bir yaşama biçimi olarak işlevselleşmesi gibi aşamalardan geçer. Burada sonuncu evreye kadar kurgul bir düşünce süreci söz konusudur ki, bu evrede dışavurum araçlarının tümü dilseldir; ikinci aşama ise bilginin durumaşmasıdır ve bu davranışsal bir etkiliktir; düşüncenin yaşama aktarılma boyutunu kapsar.

Baştan beri sözettiğimiz sorun, en genel tanımıyla insanı bilincin gelişmemesi, ya da yanlış, bozuk temellerde oluşmasıdır. Burada üçüncü bir olasılıktan, örneğin sağlıklı olmuş bir bilincin sonradan bozunuma uğramasından, kanımca söz edilemez. Çünkü insanlaşma sürecinin gerektirdiği tarihsel kimliğini bir kez edinen birey için, geriye dönüş olanaksızdır. Gerçi ülkemizde olsun, dünyada olsun bunun mümkün olduğu yanılmasa da yaratılan örnekler pek çoktur. Örneğin, geçmişte insanı mücadele içinde öne çıkarmış, umut bağlanmış çok sayıda insan bugün holding yönetimlerinde ya da sermayenin güdümündeki ilişkilerde karımıza çıkmakta ve bundan rahatsızlık duymak şöyle dursun, gerine gerine yaşarken, çevresindekilere geçmişin bir çocukluk heyecanı olduğunu anlatmaktadır. Yine sık sık rastlanan bu örnekler, yukarıdaki saptamaları yalanlar nitelikte değil, tersine ele aldığımız sorunun önemli bir dışavurumu olarak inceleme kapsamındadır. Ne denli şaşırtıcı gelse de bu

durum nesnel olarak tanımlanmalı ve doğru yerine oturtulmalıdır; doğru yer ise şudur. İnsani bilincin oluşmasıyla, birtakım yüzeysel donanımların böyle bir görünüş yaratması, yani yanılısma çok ayrı şeylerdir ve örneklerimizdeki durum hiç kuşkusuz bu ikincisidir.

İnsan davranışını ve toplumsal pratiğini oluşturan düşünce yapısıyla onun temellendiği bilgi birikimi, kişilik özellikleri yanında bilgi edinme yöntemiyle, düşüncenin ne oranda içselleştirildiğiyle çok yakından ilgilidir. Kişi, eğer toplumsal ve kültürel konumuyla, içsel eğilimleriyle, yaşama biçimiyle örtüşmeyen bir düşünce yapısını savunuyor görünüyorsa ortada bir sorun var demektir, böyle bir düşünce içeriksiz bir biçim olmaktan öteye gidemez; yukarıdaki örnek anlatıları burada somutlarsak bu örtüşmezliğin genellikle iki biçimde karşımıza çıktığını ileri sürebiliriz. Güncel gerçeklik içinde emekçi yığınların, yani çıkarları emeğe öncelik tanıyan bir toplumda yatan insanların büyük çoğunluğu, gerici, ırkçı, merkez sağ gibi türevlerle burjuva ideolojisine yandaşlık etmektedir ve tabii bunun ayırıcılığı değildir; buna karşılık emeğe dayalı bir ideolojik ve kültürel yapılanma içinde görünen aydın ya da yarı aydınların büyük bir çoğunluğuysa yaşama biçimleri, ilişkileri, özlemleri ve eğilimleriyle çok somut biçimde burjuva kültürünü üretmekte ve ne kadarının bu durumun ayırıcılığı olduğu belirsiz kalmaktadır.

Şimdi, bu çelişik durum üzerine şöyle bir düşünür ve ayrıntıları fazla önemsemesek, dolaysız olarak şunlar akla gelebilir. Sermayenin başat değer olduğu bir düzende, yaşamını emeğiyle kazananların en geniş ölçüde toplumsal ve bireysel çıkarları, kişiyi emeğine göre değerlendiren ve bu ölçütü gözetenek ona hakettiği yaşam koşullarını sağlayan bir toplumsal sistemde olduğuna göre, bu insan kesiminin sosyo-ekonomik koşullarına yanıt veren bir dünya görüşü edinmiş olmaları gerekir. Nesnel gerçeklik, apaçık bunu göstermektedir çünkü. Aynı şekilde, somut yaşamlarında sürekli burjuva kültürünü üreten sol aydınların da, ya düşünsel söylemlerini yaşamla örtüştürecek çelişkilerinden arınmaları, ya da böyle bir sorunları yoksa, yani eğilimleri oturmuş kimliklerini yansıtırsa sosyalist yamalarından arınıp açıkça burjuva ideolojisini üstlenmeleri yerinde olur. Bu da aynı diğeri gibi nesnel, dolaysız gerçekliğin açık bir gereğidir.

Ancak bilindiği gibi bunların hiçbirisi olmaz, en azından şimdilik olmaz. Bunların yerine karşımıza her zaman yukarıda örneklediğimiz durumlar çıkar ve yaşam bu karmaşıklıkla çoğumuzu şaşkınlıklara hattâ umutsuzluğa sürükler. Yaşam karmaşıktır karmaşık olmasına, ama çoğu kez de bu içinden çıkılmazlık a-barttığımız ölçülerde değildir. Örneğin şöyle bir kabaca toparlarsak, yeni bir hayat, yeni bir dünya kurma mücadelesi verenlerin önünde iki boyutlu bir etkinlik süreci vardır. Bu boyutlardan ilkin birey anlamında düşünsel-pratik etkinlik diyebiliriz. Bunun içinde, kuramsal çabalar, bilgilenme, yaşama ve olaylara ilişkin doğru ilişkiler kurma ve bu birikimin tümünü içeriğiyle özdeş biçimde yaşama yansıma gibi aşamalar vardır. İkinci boyut ise aynı birikimi toplumsallaştırma, yani tüm bir dünya görüşünün insan kitleleriyle paylaşılması, bilginin ve deneyimin doğru ve eksiksiz biçimde iletilmesi olarak tanımlanabilir. Yeni bir dünya mücadelesinde, bir başka deyişle insanlaşma sürecinde her iki boyut da birbirinden önemli ve kaçınılmazdır.

Düşünce sürecinde gündeme aldığımız temel sorunu böyle iki ögede saptadımıza göre, şimdi bu doğrultular üzerinden konumuzu değerlendirmeye girebiliriz. Ancak, burada öncelikle söylenmesi gere-

ken, böyle bir konunun son derece karmaşık, ayrıntılı ve birçok durumda da zaman ve mekana göreceli oluşudur. Burada yapabileceğimiz, en iyi olasılıkla böylesi çetrefil bir sorunu bir düşünce sistematigiyle gündeme almak, bir başlangıç olarak konuya ilişkin temel öğeleri netleştirmek, bu anlamda deneme niteliğinde bir değinde bulunmak olabilir. Ayrıca, sorunları saptamak ve yerli yerine oturtmak çoğu kez çözüm arayışlarından ya da önerilerinden daha önemlidir. Yaşama ilişkin doğru sorular geliştirmek, büyük ölçüde nesnel gerçeklikle uyumlu bir bilincin göstergesidir çünkü.

Bu bağlamda, yukarıda zincirleme sıralanan görüş ve düşünceleri, bir ölçüde de onlardan türeyen önermeleri somut yaşamla bağdaşık birkaç örnek üzerinde ele aldığımızda, bu anlatının kapsamında söyleyeceklerimizi tamamlamış sayılabiliriz.

İçinde yaşadığımız varlıklar evreni şöyle bir akla getirildiğinde, herkeste farklı imge ve tasarımlar oluşacaktır; örneğin bu kimi insanda salt yaşadığı coğrafî çevre ya da yerküre tasarımı olarak gelişirken, kimisinde de uzay, içerdği galaksiler ve sonsuzluk sorunsalı ile birlikte gündeme gelir. Kimileri de evren düşüncesini düşüncel olarak farklı kurgularla, sözeleli üst-evren, madde ötesi gibi öznele katkılarla içiçe değerlendirir. Bu farklı bilgi, tasarım ve inançlar tümüyle kişinin belirlenim biçimine, bilimsel ve kültürel donanımına, dünya görüşüne bağlı, dolayısıyla görelidir. Ancak, evrenin insan bilincinden ve zihinsel tasarımlardan bağımsız kendinde gerçekliği görelî değil, tümel yasalarla belirlenmiş dizgesel bir ilişkiler bütünüdür. Kısacası biz insanlar, evren ve onu oluşturan nesnelere ilgili ne türden bilgi ve inanışlar geliştiresek de, evren içerdği öğelerle birlikte kesin bir yasallık ve aynı yasallığın belirlediği dönüşümler içinde var olmaktadır. Ancak evrende bu yasalı gerçekliğe katılan, edindiği birikimleri düşünce ve eylemle hayata geçiren, böylece yaşadığı uzayda kendi yararına dönüşümler yaratan bir canlı dolaşmaktadır. Yaşadığı uzamın ve kendi kendisinin bilgisine ulaşarak bu temelde kültürü, bilimi, sanatı yaratan insan, evrensel gerçekliğe yeni bir alan katan ve o alanı gelişim süreci içinde sürekli büyüten biricik varlıktır.

Şimdi, yukarıdaki bir tümceyi bu kez bir koşullama önermesi olarak yeniden ele alırsak şöyle bir çıkış noktası edinebiliriz: Ancak, evrenin tümel gerçekliğini bilincinde doğru olarak tasarımılayan, bu gerçekliğin nesnel ve öznele katmanlarını yerine oturtturak felsefeyi, bilimi ve sanatı yaratan insan, yeni bir gerçeklik alanı, bir "insani gerçeklik" alanı yaratabilir. İşte bu alan da, insanı sıradan nesnelere ayıran, nesneleşmesine engel olan niteliklerinin toplamıdır.

İnsanın tarihsel oluşum süreci içinde, önceleri çevresini kuşatan sayısız varlıkların çokçeşitliliği karşısında yabancı ve ezik bir bilinçle tavrı aldığı, bu karmaşık ve görkemli çoğullukla ilgili ilk yargılarının gerçeklikle örtüşmeyen mitleri yarattığını biliyoruz. İnsan ancak çok sonraları, gördüğü varlıklara nesnel anlamlar vermeye, onlar arasında yine nesnel ilişkiler kurabilmeye başlamıştır. Örneğin bir çam ağacı ile karşılaşan ilk insan, bir başka yerde aynı ağaçla karşılaştığında bunun farklı bir nesne olduğuna inanmıştır başlangıçta. Sonra sonra bu iki varlığı kavramsal olarak özdeşleşmiş, giderek aynı işlemi çınar ağaçları arasında yapmış, çınar ve çam ağaçlarını ve tüm diğer ağaç türlerini "ağaç" kavramında, ağaçları diğer bitkilerle birlikte "bitki" kavramında tümelmesi ise daha geniş bir sürece yayılmıştır. Aynı doğrultuda giderek, "canlı - cansız", "nesne - özne" üst kavramlarını soyutlayan insanın bugüne uzanan serüveni, daha nice ödeşmelere gebe olarak geleceğe akıp git-

mektedir.

İlk insanın gerçeklik karşısındaki tutumunu günümüze uyarırsak, sözgelimi bugünün insanında da çamları çam olarak, çınarları çınar olarak ve her ikisini ağaç olarak tanımlayan küçük bir azınlığın varlığına karşın, büyük bir çoğunluğun çeşitli maddi çıkar ilişkileri, gerçeklik bilincinin oluşmaması ya da her ikisinin etkisiyle hâlâ iki çam ağacını ayrı varlıklar olarak ve çınarları çamı birbirinden bağımsız olarak düşündüğünü söyleyebiliriz. Ayrıca gerçeği olduğundan farklı gösteren bir bilinç durumu açısından yukarıda anılan her iki neden, insanlaşma sürecinin gerisinde kalma anlamında özdeştir.

Düşünce sürecinin oluşum evrelerinden ve sonra da bu düşüncenin bir ileti olarak gönderilme sorunlarından söz ettik. Tüm bunları olabildiğince yalın örnekler üzerinde bir izleğe oturtursak, en azından söylenenleri somutlamak ve olası farklı değerlendirmeleri önlemek açısından, anlatımıza katkıda bulunabiliriz. Bir çam ağacını diğer çamlarla bir kılan nitelikleri kavrayarak "çam" türünü belirlemek, nesneler arası bağıntıları saptamak anlamına gelir ki insan bilinci böylelikle somut kavramları oluşturmuştur. Bu doğrultudan ağaç, bitki, canlı varlık ve sonuçta nesne kavramına gidilir. Soyut kavramlara gelince, bu kez bir meyva ağacından yola çıkarsak böyle bir ağacın birim zaman içinde ne kadar ürün verdiğini gözleyen insan bilinci, bu gerçeklikten çıkan bir soyutlamayla verim, verimlilik... gibi kavramları oluşturmuştur. Soyut kavramlar, insanın doğayla ilişkisinde ortaya çıkan ve bu ilişkideki insani yani vurgulayan kavramlardır. Örneğin artı değer ve sömürü de insanlararası toplumsal ve ekonomik ilişkilerde ortaya çıkan gerçekliği, soyutlama yoluyla saptayan kavramlardır. Kapitalizm kavramıysa bu alt kavramları en üst noktada, tüm nesnel ve öznel içerikleriyle saptayan bir üst kavram, bir tümel kavramdır. İnsan bilincinin felsefi ve bilimsel düzlemde varmış olduğu en üst aşamadır tümel kavramlar. Bir bütündeki ilişkiler nicel olarak ne denli değişse de, nitel olarak aynı kaldıkça tümel kavram da değişmeyecektir. Böyle bir durum, bütüne ilişkin alt kavramların yeniden gözden geçirilmesini gerektirebilir, ancak değişim kendi düzeyinde saptanmaz ve yeni kavramlar tümenin içeriğinden uzaklaşırsa gerçeğin bütünsel bilgisi zedelenmiş olur. Değişimi karşılayan doğru niceliklerin hayata geçirilmesindeki aksamlar da, yine aynı sonucu yaratır. Yeni ilişkileri nitelleyen, yaşamı devingen yönüyle karşılayan alt kavramlar olmadıkça, sürekli yinelenen tümel kavram cansız bir model olarak işlevini yitirecektir.

Bütünün bilgisini dışlayan yanlış kavram dizgeleri, ya da bir alt kavramın mutlaklaştırılması, insanı gerçeklikten örneğin şöyle koparabilir. Gelişen dünya koşullarında, bilgisayar teknolojisinin hayata etkilerinden, her türden üretimde robotlaşmaya yönelen değişimlerden yola çıkarak, kapitalizmle sosyalizm arasında, iş, emek, sömürü alanlarında melez kavramlar türeten, böylece ara sistem arayışlarına yönelen bir bilinç gerçeğin tümel bilgisinden kopmuş olur. Çünkü sermaye var oldukça, üretim araçlarının özel mülkiyeti sürdüğü ve toplumun egemen sınıfları her alanda çalışan insanların emeğinden artı değer sömürsü sağladıkça, kapitalizm bir tümel kavram olarak var olacaktır. Bunun doğal sonucu da, toplumsal yaşamı emeğe dayalı ölçütlerle yeniden inşa etmenin insanlığın önündeki temel hedef olarak geçerliliğidir.

Bütünün bilgisini değişime uyarlı alt kavramlarla destekleyemeyen bir bilinç ise, toplumsal ve kültürel değişimleri yok sayarak, örneğin çağın insanına bu değişimlerden habersiz bir söylemle yaklaşarak temel varsayımıyla zıtlasmaya başlar; sürekli yinelediği

kalıpsöylemlerle yaşamdan ve insandan kopar dönüşümün gerektirdiği ivmeyi yitirir ve işlevsizleşir. Bu da gerçekliğe yabancılaşma konusunda bir başka bilinç durumu.

Buraya dek genellikle kavramsal bilinçten sözettik, ancak bunun yanında insanın önüne koyduğu hedeflerle, verili olanı değiştirme çabaları da gündeme geldi zorunlu olarak. Bu da, bilen bir özne olarak insanın düşünsel etkinliğinde kavramların son nokta olmadığını gösteriyor. Kavramlarla dünyayı kendi gerçekliği içinde tanıyan insanın, onu yaşamının isteleri doğrultusunda dönüştürmek, kültürel bir varlık olarak verili gerçekliğe katılmak için yaratıcı etkinliğini kullandığını biliyoruz. Araç kullanan, maddi ve düşünsel her türden yapılar oluşturan, genel ilkeler yaparak görünüşlerin ardındaki gerçeğin bilincine varan tüm bilinç edimleri, insanın işte bu zihinsel yetilerine karşılık gelir. Bu anlamda taşlardan kendine araç yapan insanla, sınıfsız toplum ütopyasını önüne koyan insan aynı bilinç etkinliğini hayata geçirmiştir. Bilimsel buluşlar ve keşiflerle, felsefi kuramlar, kültürel anlamda insanı bilincin bu aleminde en üst yaratırlardır. Tüm bu zihinsel eylemler anlık, us gibi kategorilerle belirlenmiştir. Yüzyıllardır işlevleri ve öncelikleri konusunda bitmeyen tartışmaların yaşandığı bu kategorilere, daha sonra kısaca değineceğiz.

İnsani yaratıcılıkla ilgili, şimdiye dek genellikle ön-zihinsel etkinliklerden sözettik. Ancak böyle bir anlatıda felsefi, bilimsel kavramlar ve imgeler dışında, bir de duyarlık alanı değişimimiz arka-bilinç etkinliklerinin gündeme gelmesi gerekiyor. Burada ise karşımıza belirli gerçeklik alanlarının simgelerle, sanatsal imge tasarımlarıyla ifade edildiği bazı göstergeler çıkıyor. Bunları, genel olarak felsefi ve bilimsel (intellektif) göstergelerin gerçeklikle birebir örtüşen tekanamlı yapılarından farklı olarak, insan bilincinin başka alanlarında, kendine özgü yöntemlerle çözümlenen dizgeler, olarak tanımlıyoruz. Bu iki gösterge biçimi ve onlar üzerinde gerçekleşen bilinç etkinliğini kabaca kullanmak için bilimsel bir kavramın kişiden kişiye değişmeyen kesin ve tekanamlı yapısıyla, bir sanatsal imgenin kişiliğe, bilinç durumuna, farklı duyarlık etkinliklerine göreli olan yapısını karşılaştırmak yeterli olacaktır.

İnsanın çok katmanlı, karmaşık bilinç etkinliklerine olabildiğince genelleştirerek, özgül yanlarıyla değinmeye çalıştık. Şimdi, anlatımızın sonlarına doğru önemli bir dönemece, hatta belki de bu yazının ereği açısından en önemli dönemece gelmiş durumdayız. Yukarıdaki sınıflandırmalar, insanın bilişsel etkinliklerinde geçerli olan genel yasaları vurguluyordu. Ancak bu dönemde bu genel yasaların kişiden kişiye değişen, hem de önemli ölçüde değişen niteliklerinden söz etmek gerekiyor. Kabaca şöyle bir sıralama yaparsak insan önce bir ağacı ağaç olarak tanıtır bu algıları nesnenin bilgisi olarak işlemek ve sıraya koymak için insanın zekâya (anlak) gereksinimi vardır, bilgi içeriklerini birbiriyle ilişkilendiren ve kavramlar yaratan bilinç yetisine ise anlık adı verilmiştir, us (akıl) ise kavramlarla bilişsel eylemlerden yola çıkarak, bilişsel sonuçlara varan, yaratan, ilkeler koyan niteliğin adıdır. Son olarak da bunlara yukarıda değindiğimiz duyarlılığı, yani arka-bilinç etkinliğini eklemeliyiz. Bu noktada asıl değinmek istediğimiz, tüm bu zihinsel yetilerin çeşitli etkenlerle kişiden kişiye önemli farklılıklar göstermesidir. Bu etkenler arasında, her türden maddi koşullar, yani beslenme, genetik vb. sayılabileceği gibi toplumsal çevre, eğitim, kültürel olanaklar gibi ayrımların da payı büyüktür. Ayrıca bunların bir sonucu olarak kişinin bireysel eğilimleri ve uğraşları da bu yetileri geliştirme ya da geriletme

yönünde önemli etkiler yaratır. Yani genetikle ilgili nedenler dışında, insanın bilinç yetileri bir anlamda müdahale edilebilir nitelikler taşır. Gerçi bu müdahalenin tümü insanın istemli etkinliğine bağlı değildir, ancak yine de kişisel çabayla sağlanabilecek katkılar gözardı edilemeyecek kadar önemlidir.

İnsan için doğru bilgi edinmek, bilgiyi doğru uyarlamak, yanlışlığı değiştirmek için ayakları yere basan gelecek tasarımları yapmak ve bunları başkalarına işlevli biçimlerde aktarmak ve tabii aktarılanları algılamak, değerlendirmek işte hep bu zihinsel yetilerin iyi kullanımıyla yakından ilgilidir. Hepsine birden gerçeklik bilinci diyebileceğimiz bu yetiler, insanın yaşamla doğru ilişkiler kurmasının birer önkoşuludur. Ancak tüm verili olanaklar gibi onlar da gelişme koşulları zorlanarak, doğru kullanılarak, kısacası işlenerek yararlı olabilirler. Böylelikle vardığımız bu dönemeçte, başlangıçta saptadığımız sorunlarla bağdaşık olarak gerçeklik bilincinin, yani insana dünyayla doğru ilişkiler kurma olanağı veren bilinç durumunun, yukarıda andığımız olanaklarla ne denli içiçe olduğunu belirtmenin yeri gelmiş oluyor.

Bu kesişme düzleminde insana düşenler için bir anlamda çok zor, ancak her insanda var olan olanakları akla getirdiği için de bir o kadar kolay denilebilir. Örneğin her insanda ıyı kötü bir algı yetisi vardır, normal bir insanın duyarları katıyı sıvıdan ayırmak için yeterlidir. Yine insan eğer nesnel bakabilirse, çam ağaçlarını ortak bir öze tanıyabilir, onları çınarlardan ayırabilir ve yine ağaç kavramında birleştirebilir. Gelişen, filiz veren ağaçları, kuruyan, yokolan ağaçlardan ya da yapma ağaçlardan ayırmak, bunu gerçekten isteyen her insan için olası bir iştir. Ayrıca dünyadaki varlığına, neslinin geleceğine önem veren her birey, yaşamı tüketen ve sömüren koşulların nerede yattığını, yeryüzüne yayılan hayat olanaklarını özgür bırakmanın nasıl mümkün olabileceğini bulup çıkaracak güçtedir. İnsan, bilgisayarlardan farklı olarak engin duyarlılık olanaklarıyla yüklenmiştir, örneğin toprağa kök salmış ve yüzlerce koluyla rüzgarı karşılayan bir adamdan sözedildiğinde buradaki ağaç imgesine varmak hiç kimse için olanaksız değildir. Yeter ki bunun koşullarıyla donanmış olsun. Gerçi bu tür simgesel anlatılar, biraz tehlike de barındırır kimileri açısından, örneğin üzüm bağlarından başlayan insan emeğini, o çabadaki güzelliği vurgulamak için, şarap simgesini kullanacağınız tutarsa, henüz simgesel algıda düzey tutturamamış, mekanik ve önyargılı bir bilinç, bundan kolayca sizin alkolizmi övdüğünüz sonucunu çıkarabilir. Bu arada simgeleştirdiğiniz asıl anlam da güme gider tabii. Simgesel düşünce zor ve görelili bir bilinç yetisidir gerçekten, ancak yine de insan istemeye görsün. bunun da hakkından gelir en sonunda. İşlek, devingen bir bilince sahip olmak, belki biraz daha sıkı bir çabayı gerektirecektir. hepsi o kadar.

İletme sorununa gelince, örneğin Eskimolara yük hayvanı kavramı anlatılmak isteniyorsa, at ya da öküzde direktmeyip, geyikleri ve köpekleri örneklemek yeterli olacaktır. Kısacası iletim etkinliği, öncelikle karşıldakının kavramsal donanımı ve dağıtımını iyi saptamaya, anlamı iletirken önce o kavramsal donanımına inme zorunluluğuna dayanır. büyük ölçüde. Bununsa insan bilinci için, hele kendisini yetkin bir bilinç olarak niteleyen aydın kişiler için olanaksız sayılamayacağı çok açıktır. Ancak öncelikle, öze dönük inançların bir yana bırakılması, bilincin gerçek anlamda yetkinleştirilmesi zorunludur.

Özetle insan isterse. Aslında başka seçeneği yoktur insanın, istemek insanlığıyla özdeştir.

Cumartesi Anne'leri

Yürek ıslatan yağmur kuşu

konma

dal'dır diye gözyaşlarına

annelerin

Söndüremez gözlerindeki yağmur

kayıp ateşlidir yanan

ve yakan

düştüğü yerl

Ateş ateş çoğalarak gelirler

her cumartesi alanlara

ve sessiz bir çığlık resmi bırakırlar

yarınlık sayfalarına

Söz uçar eylem blter

boşalır alanlar

yıldız olup akarlar düzenin gecesine

cumartesi anneleri!

Ali OLPAK

Eskiçağ Yunanistan İnsanında Trajedi Duygusu (Trajedinin felsefi temelleri)

Afşar TİMUÇİN

Trajedinin kökeni eskiçağ yunan insanının trajedi duygusundadır. En eski zamanlarda trajedi diye bir şey görmüyoruz, ancak insanı sıkı ve umutsuzluğa iten, aynı zamanda yaşamın gerçek anlamını oluşturan böylesi bir duygu tüm eskiçağ uygarlıklarında vardı. Diyebiliriz ki trajedi Eskiçağ'ın en ileri zamanlarının bir ürünüdür. Trajedi yunan-roma edebiyatının doruk noktasını oluşturur. Eskiden sanat salt dinsel düşünceye sıkı sıkıya bağlıydı. Trajedi bağlamında insan dinsel çerçevede kalmakla birlikte özel olarak insan sorunlarına yönelir. Öte yandan o zamanlarda tam anlamında dinsellikten bağımsız insan sorunlarının sözkonusu olmadığını unutmamak gerekir.

İnsan her şeyin belirlenmiş olduğu bir dünyada yaşadığını pek güzel anlayınca kendini tümüyle korkunç ve iyileşmez bir durumda gördü. Yalnız ve umutsuzdu, öyle ki bir kafese kapatılmış gibiydi, orada öngürülemez olayları bekliyordu. Yazgısallığın sözkonusu olmadığı herhangi bir sığınak bulabilseydi orada sonuna kadar arzularına uygun bir yaşam sürdürecekti. Bizim insani güçlerimizi aşan büyük güçler varolduğuna göre, biz kendimizi ciddi ölçülerde kısıtlanmış ve engellenmiş duyacaklık. Eskinin insanı yaşam üzerine her zaman sorular sorabileceğini, ama kesinlikle sıkı sıkıya belirlenmiş insanlık durumunu hiçbir zaman değiştiremeyeceğini çok iyi biliyordu.

Eskiçağ trajedisinde mutsuz bir yazgıya tutulmuş kişilerle karşılaşırız. Trajedi düşüncesinde korkunç olan şey insan yaşamının tam olarak düzenlenmiş olmasıdır, öyle ki onun akışını hiçbir şey değiştiremeyecek ya da yönlendiremeyecektir. Felsefi açıdan tüm eski kültürler trajedi duygusunu azçok yaşadılar ve yazgınlığı kavradılar. Bu duygu özellikle sanat düzeyinde ve felsefe düzeyinde tüm insan etkinliklerini koşulluyordu. Bu anlamda yaşamak insanın kendi istemiyle aşamayacağı sıkıntılı bir koşula göğüs germektir. İnsanın mutlak istemi yoktu, tanrılarının da Tanrılarının insan yaşamı üzerinde değiştirici bir gücü vardır, ama onlar bu ölümsüz varlıkları istedikleri gibi yönlendiremezler. Yeri ve göğü tanrılar yaratmamıştır, tanrılar dünyanın varolduğu sıra varolmuş olan kişiliklerdir, doğanın doğaüstü kişilikleridir. Onlar yaratıcı değildir, yaratılmıştır. Her şey bir ilkeden geliyor olabilir, örneğin Khaos'dan, havadan ya da sudan. Trajedinin aynalarında yansıyan şey yaşamın indirgenemez koşuludur. Tanrılarının da bir yazgıları vardır, onlar durumlarını değiştiremezler.

Ne olursa olsun, tanrılarının insan yaşamı üzerinde belli bir etkileri vardır. Onlar insan yaşamında bazı durumları değiştirebilirler. Tanrılarının insanlarla büyük zorlukları vardır. Onları belli bir biçimde yönetmek, bazen de cezalandırmak gerekiyordu. İnsan her zaman aşağıdadır, yeryüzündedir, ancak insanlardan daha güçlü olan tanrılar hem yukarıda hem aşağıdadır. Onlar insandan ya da insani düzenden sorumlu durlar. İnsandan daha güçlü olsalar da onların da

zayıflıkları vardır. Trajedi doruk noktasına ulaştığında insanbıçimli tanrılar çağı kapanmaktaydı. Ksenophanes tanrılarla alay ediyordu. Epikuros onların güçlü ve önemli varlıklar olmadığını söylemek ister. Epikuros onların güçlü ve önemli varlıklar olmadığını söylemek ister. Epikuros'da bulduğumuz "tanrılardan korkmayın" fikri, yunan uygarlığının azçok geç bir zamanında yavaş yavaş yayılacaktır. Platon'un İyi İdea'sıyla gerçek tektanrıcılık başlamakta gibidir, ancak insanın trajik yaşamında tanrılarının henüz azçok belirleyici bir etkileri vardır.

Eskiçağ düşüncesinde iki çeşit nedensellik buluyoruz: birisi eski doğu uygarlıklarında, örneğin Mısır'da, Mezopotamya'da, İran'da görülen düşey nedensellik, öbürü yunan-roma uygarlıklarında görülen kapalı ya da dairesel nedensellik, dairesel nedenselliği Ortaçağ'da hristiyan düşünürleri de benimseyeceklerdir. Düşey bakış açısında her olgunun doğaüstü güçlerden gelen tek bir nedeni vardır. Dairesel ya da trajik bakış açısına göre doğaüstü güçlerin etkisiyle gerçekleşen bir olgu zorunlu olarak kapalı bir dizge oluşturur. Aristoteles, öncelikle nedenlere dayandırarak, dairesel devinimi en yetkin devinim olarak belirler. Ortaçağ'ın sonlarında Aquino'lu Tommaso şöyle diyecektir: "Sonunda her şey kendi ilkesine bağlanmayı arzular. Gerçekte onun yetkinliği bu bağlantıdadır. Bu yüzden başlangıçla bitiş tek bir noktada kavuşuran devinim en yetkin devinimdir." Bu dairesel devinim bize trajedinin özünü verir, her yetkin olgu başladığı yerde bitmelidir.

Bu sonsuz dönüşlülük fikrinin ardından, çağımızda, üçüncü bir tür nedensellik kendini gösterir, bu da yatay nedensellik. Ortaçağ'ın sonlarına kadar insanlığın tarihsel bir bakışı olmadı. Gerçek tarihsellik XIX.yüzyılda başlayacaktır. Yalnız alman filozofu Leibniz XVII yüzyılda bize "doğal değişimleri bir iç ilke-den gelen" bir dünyadan söz etmişti. Leibniz'e göre monad'lar geçmişlerinin izlerini ve geleceklerinin taslaklarını taşıyorlardı. Yatay nedenselliğe göre doğal değişim fikri işte buradan geliyor. O zamandan beri biz geçmişin, şimdinin ve geleceğin bir bütünsel düzenden oluşturduğu bir dünyada yaşıyoruz.

Kısacası, trajediyi yaratan duyguyu dairesel nedenselliğe göre biçimlenmiş olan yunan düşüncesinde aramak gerekir. Eskiçağ Yunanistan'ının insanı, yüreğinde sonsuz dönüşlülük düşüncesini taşıyordu. Ancak, çağımızın eşliğinde, ne olursa olsun, durmadan büyüyen bir dünyada trajedi kapalı yazgınlık fikriyle günden güne zayıfladı ve ilk ilkelerini, zamanda birliği, yerde birliği, konuda birliği yitirerek gerçek anlamını da yitirdi. **Fransa'da klasik öğretinin oluşumu** adlı kitabında René Bray'ın dediği gibi: "Bir iki sahnede geçecek bir zaman parçasında bir habercinin Mısır'a gidip gelmesi olağan görünmüyordu". Şimdi çağdaşlarımızın trajedilerinin gerçek anlamda trajedi olup olmadığını tartışmak gerekir.

Akdenizli Ozanlar ve Tragedya

Aydın ÖZTÜRK

4 Akdenizli Ozanlar Toplantısı bu yıl, 16-19 Mayıs tarihleri arasında Bergama'da gerçekleşti. PEN Türk Yazarlar Derneği, Bergama Belediyesi Kültür Komisyonu, ADD Bergama Şubesi, Eğitim-Sen, BEFAD ve BERKSAV bu önemli etkinliği omuzlayan kuruluşlardı.

1993 yılından bu yana düzenlenen Akdenizli Ozanlar Toplantısı'nın dördüncüsüydü. Üç gün süren toplantıda Ozanlar **Tragedya**'yı tartıştılar. Ayrıca toplantının kapsamında üç şiir akşamı düzenlendi.

Bu yılki toplantıya Mısır'dan Muhammed İbrahim Abu Sinna, Fransa'dan Monique Garnier Lancon, Jean Louis Mattei, İngiltere'den Barbara Stapleton ve Trevor Mostyn, İtalya'dan Uberto Paciou, İspanya (Katalanya'dan) Jaume Pont, İsrail'den Nazih Kher, Kuzey Kıbrıs'tan Neşe Yaşın, Makedonya'dan M. Mathevski konuklarımızı Türkiye'den de Cengiz Bektaş, Ahmet Necdet, Afşar Timuçin, İsmet Kemal Karadayı, Aydın Öztürk, Sennur Sezer, Adnan Özyalçın, Bilgesu Erenus, Müştak Erenus, Özdemir Nutku, Şükran Kurdakul, Alpay Kabacalı, Suat Karantay katıldılar.

İzmir'den bindiğim otobüsün muavini benî Bergama'nın girişindeki Berksoy Otel'in önünde indiriyor. Gökekinlerle kaplı küçük yamaca yaslanmış Berksoy, yeşillikler içinde. Çiçeklerin tırmadığı kubbeli ahşap balkonlar ıssız. Beyaz duvarlarında bulut gölgeleri oynuyor. Ağaçların dallarında serin bir esintiyle karışıyor. Ayaklarının altında yumuşak toprak. Yeni biçilmiş çimenler. Derin bir soluk alıyorum. Hanımeli ve iğde kokuyor. Resepsiyondaki güzel kıza adımla söyledim de sevgiyle ilgileniyor. Beni yemek salonuna götürüyor. Sennur Sezer ve Adnan Özyalçın'ı görünce sevinyorum. Masalarında İngilizce söyledikleri üçüncü kişinin Muhammed İbrahim Abu Sinna olduğunu öğreniyorum. Tanıştırılıyorum. Sennur Sezer yeten İngilizcesiyle söyleşime aracılık ediyor. Salona Cengiz Bektaş giriyor. Bir-iki küçük espiri dolanıyor sohbetimize. Azıcık dinlenmek için odama çıkıyorum. Sevimli sıcak bir oda. Penceresinden gözlemlenebildiğince uzanan yeşil bir ova seriliyor. Çok sık olmasa da bahar çilgini ağaçların parlak yeşil dalları rüzgarda salınıp duruyor. Bir o yana, bir bu yana devrilip duruyor yapraklar. Gölgelerin biçimi karışıyor. Kuşların telaşı ve kelebekler. Dışarda hayatın en canlı koşusu. Yeşili sislenmiş dağlarından geri dönüyorum. Biriken uykusuzluklarımın dili çözülüyor. Sarmalayıp kollarına bu Bergama şırıyla uyuyorum. Sağıma dönerek, kısa ama derinlerde seyreden bir yolculuğa çıkıyorum. Uyandığımda saat on yedi. Güneşin parlaklığı azalmış ovada. Rüzgar dinmiş. Giyinip aşağıya iniyorum. Afşar Timuçin, Ahmet Necdet, Jean Louis Mattei sonra M. Mathevski iniyorlar. Derken Barbara, Monique, Trevor, Uberto, Pont ve Nazih Keher. Suat Karantay İngilizce, Afşar Hoca o güzelin Fransızcasıyla tanış-

mamızı sağlıyor. Dil bilmemenin burukluğunu yaşıırken, gözler, sesteki tını ve eller yardımına koşuyor. Henüz kaynaşmamış, aralıklı duruyoruz. Otobüsümüz toplantının açılışı için Bergama Müzesine hareket ediyor. Şükran Kurdakul'la yan yana oturuyoruz. Güneşin solgun ışıkları, gülümseyen gözlerinde kırılıp duruyor.

Çiçeklerin çizdiği merdivenlerden, müzenin açık avlusuna giriyoruz. Avlunun dört bir yanı mermer sütunların üzerinde yükselen kubbeli gölgeliklerle çevrilmiş. Kapılardan biri müzenin kapalı bölümüne, diğeri etnografik öğelerin sergilendiği salona açılıyor. Bir köşede Zeus Sunağının maketi. Bergama'nın tarihi dönemlerine ait heykeller, sütun başlıkları, kabartmalar, anforalar. Küçük yeşilliklerden fıskırmış güller. Tarihin akşamla büyüleyici buluşması. Uzak-tan çınarların yaprakları hissediyor. Bu serin avluyu, özenli giysiler içindeki insanların birbirine karışmış sesleri doldurmuş. Hoş karşılaşmalar, tanıştırmalar faslı yaşanıyor. Mikrofona Bergama Belediye Başkanı Sefa Taşkın geliyor. Böyle bir organizasyonu gerçekleştirmenin güzelliğinden söz ederken belleğime not düşünüyorum. " Kendi kültürel gelişmişliğimiz ile dost ülke kültürlerini bir araya getirerek hem dostluğumuzu pekiştiriyor ve hem de evrensel bir kültür boyutuna ulaşmayı sağlıyoruz. " Alkışlara avludaki kırık heykeller şaşıyor herhalde. Belki de mitolojideki günlerine dönüyorlar. Sanki gülümsediklerini hissettim.

Pen Yazarlar Derneği Başkanı Şükran Kurdakul ise Akdenizli Ozanlar Toplantısı'nın bu yılki konusunun "Tragedya" olmasının günümüz koşullarıyla paralellliğini vurgularken şunları söyledi: " Çeçenistan, Bosna, Filistin ve Güneydoğumuz kanayan yaralarımızdır. II Dünya Savaşı'nda bile bu kadar kan görmedik. Silahlar egemen oldukça da kan göremekten kurtulamayız. Sanatçı olarak bu sorunlara kayıtsız kalmaktan kurtulamayız. Ege'nin ve tüm dünyanın bir "barış gülü" olmasını diliyorum. " Yoğun alkışlar insanların bu gerçeğe susadığını gösteriyordu. İnsanlar kümeleştikleri masaların başında kokteyllerini yudumlayıp, soğuk yiyeceklerden nasibini alırken koyulaşan sohbetin kıyısında İsmet Kemal Karadayı ve eşiyile siyasetten konuşuyorduk.

Akşam yemeği için Güzellik İlcası'ndaydık. Diğer isimle Kleopatra İlcası. (İçimden Kleopatra ile çağrışan ne çok güzel yer varmış diye geçirdim?) Kentin dışında zeytin ağaçları arasında tek katlı şirin bir yalnızlık yaşıyor olmalı. Üstelik Kleopatra'nın Cildine hayat verdiği söylenen sıcak su da terketmiş. Sadece adı kalmış.

Keten örtülü masaların üzerine gülleri ve hanımelleri serilmiş. Servisler açılmış, bardaklar, sürahiler. Soğuk mezelerle dolu tabaklar. Masalara ya-
yılıyor. Derken rakılar geliyor. Konuklarımız genel-

likle şarabı yeğliyor Farklı dillerden şerefeler Ma-
sanın bir ucunda ben Afşar Timuçin, İsmet Kemal
Karadayı ve eşi, Sennur Sezer ve Adnan Özyalçiner,
öteki uca doğru Alpay Kabacalı ve Cengiz Bektaş'ın
kadehleri buluşuyor. Masanın üzerine yayılmış gülleri
ve Hanımcıları'na acıyorum. Sussuz kalmışlar Sür-
ahiye köklerini salıyorum Duygularım benimseniyor
Masanın öteki ucundaki çiçekler de kurtuluyor Daha
kırmızı kaniyor güller Sohbetini orta yerinde kapıda,
Bergamalı güzel arkadaşım Filiz beliriyor Gözlerini
ışıkta kurtarmaya çalışarak içerisini kolaçan ediyor
Ben karşılamak için kalkıyorum. Şükran Kurdakul
espiriyi patlatıyor: "Bu güzel kız beni arayacak değil
ya?" Sözün şiirle dirinleştiği bir vadiye giriyoruz. Filiz
rakıya alışmaya çalışıyor Kalkarken sürahideki çiçek-
leri ona veriyorum. İsmet Kemal sevimli bir alaycılıkla
ona gülüyor

Tılsıma çeken bir gecenin ardına düşüp gidiyoruz
Beyaz bir zaman!

Sabah kahvaltısından sonra Bergama Akropolüne
doğru yola çıkıyoruz Kentin içinden geçip; Berga-
ma'ya tepeden bakan Akropol'e kıvrıla kıvrıla bir yol-
da tırmanıyoruz Ben her zaman kı muavin koltuğun-
dayım. Kuşbakışı kente bakıyorum. Tarihin kıyısında,
yeşille kuşatılmış bir yeryüzü cenneti Akropol'ün
eteklerinde yaslanmış baraj gölü kıvıltısız bir mavi
Yeşil uykusundaki bu maviyi uyandırmamamızı söy-
lüyor Erken saatlere rağmen onlarca tur otobüsü var
Yavaş yavaş tırmanan insanların peşine takılıyor.
Cengiz Bektaş'ın izcilik günlerinden kalmış olacak ki
(Bu sırrı Adnan Özyalçiner kulağıma fısıldamıştı) en
başta yürüyor. Adnan Özyalçiner'in aşkına imreniyor-
um. Durmadan Sennur'a çiçek topluyor Akropol'ün
Bergama'ya bakan tarafında birikiyoruz. Cengiz
Bektaş Akropol'ün öyküsünü anlatıyor Zeus Suna-
ğı'nın olduğu yeri gösterirken sesi kırılıyor Sökülüp
götürülmüş Aşağıda kalbi çıkarılmış bir insan enkazı
gibi duruyor İçimden, Tragedye'yi mi konuşacağız, a-
lin işte trajedi! Tarih bile kendi yurdundan sürgün
Neşe Yaşın İngilizce'ye, Afşar Timuçin Fransızca'ya
çeviriyor Yabancı konuklarımızın gözlerinde heyecan.
Göz göze geldiklerime, gülümsüyorum Yamaç-
taki tiyatroya iniyoruz Yan tarafında Şarap ve Aşk
Tanrısı'nın tapınağı. Onlar orta ve aşağı kente daha
yakın yaşamışlar İlahların tepeden baktığı halkla
iççe. Cengiz Bektaş koşu koşu antik tiyatronun sa-
hnesine iniyor Akustiğinin ne denli güçlü olduğunu
göstermek için bana sesleniyor "Aydın! Aydın! Duyu-
yor musun?" Sesinin yankısı sorularımızı karşılıyor
Akropol'ün mermer sütunlarının çevrelediği sunak
bölümündeyiz. Hazinesin saklandığı törenlerin yapıldığı
yerde. Bu görkemi düşünüyorum Bu görkemin
üstünde inşa edildiği kanı. Köle emeğini. Dilime soku-
lan bir iki cümleyi Afşar Timuçin'le paylaşıyorum. Gö-
rüyor musun hocam! Eskiden zalimler, ilhlar tepeler-
de; halk aşgılarda otururdu. Şimdi zalimlerde düze
indiler Halk dağlara. Başıyla onaylıyor Afşar Hoca
Dönüş yolundayız. Hafif bir yağmur başlıyor Toprak
burcu burcu buharlaşıyor Adnan Özyalçiner çıplak
başını yağmurdan bir buket çiçekle korumaya çalışıyor
Sennur Hanım'a gösterip gülümsüyoruz Akro-
pol'den kente inen kıvrımlarda ilerlerken, bizlere eşlik
eden Bergamalı Öğretmen Zeus Söylencesinden
sözediyor

Söylenceler tarih değildir Onlarla tarihi seve-
riz () Zeus tümcanlılara ömür biçer İnsanlara da 25
yıllık ömür verir İnsanlar bu ömrü az bularak Zeus'a
uzatması için yalvarırlar Adaklar sunarlar Zeus'ta
onlarla başka canlıların hem ömürlerinden, hem de
kaderlerinden vermeyi kabul eder Önce önlenden

tirtıl geçer Tirtıl'ın ömründen alıp insanlara verir ve
bebekliğiniz tirtıl gibi sürünerek, çocukluğunuz kele-
bek gibi uçarak, gençliğiniz tavus kuşu kadar süslenerek,
evliliğiniz beygir gibi yük taşıyarak, orta yaşlı-
lığınız tilki gibi kurnaz, yaşlılığınız maymun gibi çir-
kin, geçsin der " Öğretmen Necati Karakoçan ekli-
yor "Ama okursanız çirkinleşmezsiniz Siz yazarlar o-
kuyanları olduğu için yüzyıllar hep genç kalırsınız. "

Yüzyıllar genç kalmak gönlümü çeliyor
Ya sorumlulukları!

Tragedya Tartışmalarının 1. Toplantısı Şükran
Kurdakul'un sözleriyle başlıyor Konuşulanları ve sunu-
lan bildirileri Fransızca'ya Afşar Timuçin, İngilizce'ye
Neşe Yaşın ve Suat Karantay çeviriyorlar Aynı za-
manda İngilizce ve Fransızca konuşmalar Türkçeye
çevriliyor Sadece çağrılı ozanların katıldığı bu top-
lantıların ilk bildirisini Cengiz Bektaş sunuyor **Akde-
niz, Bergama, Şiir ve Tragedya** adını taşıyor " Önce,
1993'de "kültür kirlenmesini" konuştuk. 1994'de
Homer'i, 1995'te Sappho'yu konuştuk Adım adım
1996'da Tragedye geldik () Burada insanlığın bütün
seruveninin üzerinde bulunduğu çizginin ucundan gü-
nü ve geleceğe insanca seslenmek için bulunuyor-
uz () Sanki dibi hiç bulanmayacakmışcasına,
bilgilerin dizelediği bilgiler karşısında umutsuzluğa
düşürülen, tıpkı eskiçağ tanrıları gibi isteyince onu
kral, isteyince köle yapabilecek bir güç gibi yutturulan
medya karşısında değer yargıları karman çorman o-
lan, kapitalizmin ona biçtiği cici bicili kölelik gömle-
ğine ses çıkaramayacak duruma getirilen çağımız in-
sanı için kim haykırarak () En azından bir insan
olarak sanatçı ozan, bununla sorumlu tutmalı mı
kendini? Onların istediği gibi uyutucu masallar mı
söylemeli, güzel renkler, hoş kokular mı saçmalı yal-
nızca? Elbette, elbette değil!"

2. bildiriyi Afşar Timuçin sunuyor **Eski Yunanis-
tan İnsanında Trajedi Duygusu, Trajedinin Felsefi
Temelleri.** Bildiri şu paragrafla bitiyor " kısacası
trajediyi yaratan duyguyu dairesel nedenselliğe göre
biçimlenmiş olan bu düşüncesinde aramak gerekir
Eskiçağ Yunanistan'ının insanı yüreğinde sonsuz dö-
nümlülük ilkesini taşıyordu Ancak çağımızın eşliğinde,
ne olursa olsun, durmadan büyüyen bir dünyada tra-
jedi kapalı yazgılı fikriyle gündün güne zayıfladı ve ilk
ilkelerini, zamanda birliği, konuda birliği yitirerek ger-
çek anlamını yitirdi Fransa'da Klasik Öğretinin Olu-
şumu adlı kitabında Rene Bray'ın dediği gibi "Bir iki
sahnedeki gelecek bir zaman parçasında bir habercin-
nin Mısır'a gidip gelmesi olağan görünmüyordu."
Şimdi çağdaşlarımızın trajedilerinin gerçek anlamda
trajedi olup olmadığını tartışmak gerekir "

İlk toplantının 3. bildirisini Jean Louis Mattei sun-
du Fransızca sunulan bu tebliğin türkçe metnini edi-
nemediğim için üzgünüm. Trajik bir oyunun işçiler ü-
zerindeki etkileri tartışma yaratmıştı.

Bu toplantının son bildirisini Özdemir Nutku sun-
du **Antik Tragedyada Estetik Uzaklık ve Mekan** a-
dını taşıyordu 5 sayfalık bu bildirinin son cümleleri
şöyle bitiyor " Antik oyunların çağdaş bir yorumla
sahnelenmesi için yine antik tiyatro yapılarını kulla-
nabilmeliyiz. Bu yapımların yığınları etkileyebileceği
inancını taşıyorum Ayrıca, bu oyunların evrensel
yanları ve denemelere açık özellikleri insanı ve güncel
sorunlara ışık tutacak niteliktedir Bu açıdan, antik o-
yunların stilizasyonu teyatral gelişmelere de katkıda
buluncaktır "

Bildiriler üzerindeki tartışmanın ilk sözünü Alpay
Kabacalı aldı İsmet Kemal Karadayı Tragedya'nın
sınıflarla ilişkisinin yorumlanmasını istedi Takıldığım
noktaları aralayabilmek için söz aldım:

Ben, tarihin omurgasında kalın bir çizgi olmasına

rağmen Trajedinin soyut anlamlandırmalarla örtülü kaldığını, Trajedinin yaşamla bağı kurarak, belki de Antik Tragedya'ya bugünden kalkarak yorumlandığında bu tartışmanın daha da işlevselliği kazanacağını söyleyerek konuşmaya başladım. Akademik bir söylemle ayrıntılardan-kavram ne olursa olsun anlaşabilirlik alanı genişlemiyor, tersine daralıyor Ozanın önce kendi iç trajedisine bakarak, bu aynada gördüklerini yorumlanmasını önemsedimi söyledim. Kendi trajedisini kavramamış birinin başka trajedileri doğru yorumlayamayacağını söyledim.

Nedir Ozanın İç Trajedisi?

Ozanlar bir toprakta yeşeren adalet duygusudur. Ancak içindeki adalet duygusunu kirli iktidarlara aldatan örneklerimiz yok mu? İsmet Özel'in Sivas'taki yangına odun ve kibrit taşıdığını söylemek haksızlık mı olur? Eğer ozan günlük maddi yaşamını örgütlemek gereksesiyle ütopyasından uzaklaşıyorsa Varle'in'in söylediği gibi, "bir avuç insan geçimini gurur ve sefaletle sürdürsün" diyorum. Bunu anlamayan ozan büyük bir trajedi yaşıyor. Ozanın bilmekten kaynaklanan bir yalnızlığı var. Bu yalnızlığın bir nedeni dışımızda, bir nedeni içimizde saklı değil mi? Tıpkı antik Tragedya'da olduğu gibi, iyiyle-kötü arasında gidip gelirken, kötüye yenilen, kahramanları ozanlar olan, yenilgilerimiz yok mu? Medya ile ilişkilerimiz popülizmi dümenine geçiren hangi ozanın kalemı yaşamı kırıllara çıkabilir? Işık yansımaları karanlıklara pervaneler gibi koşan ütopya pişmanları, sadece dışımızda mı çoğalıyor?

Önce Özdemir Nutku ile aramızda küçük bir tartışma yaşanıyor. Cengiz Bektaş ve Sennur Sezer de bu tartışmaya katılıyorlar. Fransız şair Monique farklı bir pencere açıyor. Trajedi tartışmasının ilki böyle bitiyor.

Zannederler ki, dışardan gelen bir insanın ilgi odağı gökdelenler, kırmızı parkeli kaldırımlar, oteller zincirinin Türkiye'deki uzantıları. Ya da müzik settlerimiz, servis tabaklarımızın kalitesi. Oysa o insanlar yaşamımızda otantik bir pencereyi, bir köy evinin abartılmamış içini, yerel kıyafetlerimizi, yabnacıları oldukları bir damak tadını, bir halıyı, sesini ilk kez duyacakları yerel bir enstrümanımızı, daha çok ilgi alanlarında görürler. Tüm bunlar, akşam yemeği için oturduğumuz, Berksoy Otel'i'nin bitişindeki köy evini görünce ayaklandı. Duvarlarda yerel kilimler, halılar idare lambaları, kanaviçeler, vazolar, anfora kırıkları. Tahta oymalar, kaşıklar, seramikler, toprak güveçler. Tahta tırmık ve gürgen. Küçük sehpa, hasır iskemleler. Soğuk mezeler, mutfağımızın sıcakları. Konukların da katıldığı şiir akşamlarının ilki yaşanıyor. Geceyi Sennur Sezer ve Adnan Özyalçınır sunuyorlar. Jean Louis Mattei, Modern Türk Şiiri Antolojisi çalışmasını anlatıyor. Ahmet Necdet bu tanıtıma yardımcı oluyor. Şiirler okunuyor. Bana bir bağlama bulmuşlar. Kötü de olsa idare ediyor. Mikrofonu ele geçirmişim. Otantik türkülerimiz akıyor geceden. Bilgesu mozaiğin şarkılarını dillendiriyor. Bağlamanın ezgileri şiirleri okuyor. Uyumlu bir koroya dönüşüyor gece. Türkülerimizdeki trajedi hüznünü buluşturuyor. Daha bir kaynaşan insanların içindeki rahatlıkla konuşuyoruz. Gülüşlerimiz bilmediğimiz dillerin gümrüğünden sızıp kucaklıyor. Barbara'nın kadahi uzaktan kadehimi buluyor. Rakıyla, şarabın kırmızısı dost olduklarını anımsıyor.

Gece!

derinlerde yol alan uykular çağırıyor
kararan ovada serin bir sessizlik
Havuzdaki su mavi mavi gülümsüyor
Yüzü kırışınca rüzgarla
mavi çizgi çizgi parçalanıyor

gözleri kapanıyor sesin

Gece!

Ozanın içinde trajediler yazılıyor

Sıcak bir günün sabahı. Esintisiz. Yeşilin gelinciklerle kanadığı bir yamacın alt tarafındaki küçük bir düzlükte. Asklepion'dayız. İnsanlığın tarihindeki en eski hastanelerden biri Asklepion. Kapısında, "Buraya ölüm giremez" diye yazılı. Sütunlu bir yoldan merkeze doğru ilerliyoruz. Binlerce yıl önce kanalizasyonu olan bir yer. Bugünkü kentlerimize, acı acı gülümsüyorum. Asklepion'u simgeleyen kırık sütunun üstündeki kabartmalar sarmalanan yılanların figürize ettiği hekimliği ifade ediyor. Sağında kütüphane. Tiyatroya gidiyoruz. Eskiden konserlerin verildiği Odeon'a. Ben eskiden konser izlerken kralın oturduğu yere oturuyordum. Şükran Kurdakul yardımcın olayım deyip sağma oturuyor. Bilgesu sahnede: "Kalktı da göç eyledi Afşar elleri. "ni sunuyor. Tiyatro çalıyor. Akustik mükemmel. Işık için tiyatronun narın gövdesine saplanan-diyeceğim- elektrik direkleri içimi burkuyor. Nasıl hor bakıyoruz tarihe! Şifalı çeşmeden sular içiyoruz. Gölgelekte toplanmış Cengiz Bektaş'ın anlattığı Asklepion'u dinliyoruz. Hastalar, "buraya ölüm giremez!" denen kapıdan giriyorlar. Telkinle iyi olacaklarına inanıyorlar. Şifalı otlarla tanışıyorlar. Tiyatroda müzikle tedavi ediliyorlar. Yerlatında, tepesinden pencerelerin açıldığı tünelden geçirilirken üstten "iyi olacakları" seslendiriliyor. Terapi odasında uykuya dalıp, dinleniyorlar. Uyanıp konuşuyorlar. "Krala ve ya tanrılara bağışta bulunurlarsa daha da çabuk iyileşecekleri fısıldanıyor. (Sömürünün ilahi adaleti!) Ayrıca cerrahi müdahaleler de yapılıyor. Dünyanın ilk büyük hekimlerinden biri olan Galenus burada yetmişmiş. Sefa Taşkın'ın Bergama Hümanizması adlı kitabında söylediği gibi, "Ama aynı zamanda "Galatalı Heykeller" görünümünde insanlık durumunun doruk noktası olan, "ölümün" heykelini yapabildiler."

Tragedya tartışmalarımızın ikincisi. Afşar Timuçin'in başkanlığında açılıyor. İlk tebliğ Ahmet Necdet'in. Divan Şiiri'nde Traji Komik Bir Tip Olarak "Rakib" ve Bunun Çağdaş Şiirimize Yansımaları: Üçüncü Şahsın Şiiri (Atilla İlhan). Bu bildiriyi Makedon şair Mathevski'nin bildirisi izledi. Fransızca yapılan bu konuşmanın metni Afşar Timuçin tarafından çevrildi. Bu nefis bildiriden bir bölüm alamadığım için üzgünüm. Ayrıca bu Fransız Monique için de geçerli. Sennur Sezer Trajedi Öldü, Trajik Yaşıyor dedi. Özellikle bildirisinde altını çizdiğim bir iki cümleyi sizlerle paylaşmak istiyorum. "Günümüzde yaşanan başka bir trajik durum, yazarın tanıklıkla yetinmesini hazırladı. () Toplumların aşındırılan kültürü, yozlaştırılan değerleri de yazarın ya da şairin kalabalıklarla ilişkisini zorlaştırıyor. () İletişimin tüm teknik olanaklarını kullanarak dil ve kültür farklarını yenerek bir dayanışmayı sağlayabilir miyiz? Yalnız tanık olarak değil, savunduğumuz değerlerin savaşçıları olarak da trajikliği yenebilir miyiz?" Barbara Stepleton, Sennur Sezer'in olumlu yaklaşımlarını belirlipt, uluslararası PEN ve TÜRK PEN'inin ortak bir projesinden söz ediyor. İnsan hakları konusunda, yazarlar, gazeteciler, şairlerin çağırılacağı büyük bir toplantı. Ben bir önceki gün yaptığım konuşmayı özetleyerek, ozanın iç trajedisini seslendiriyordum. Bunu tartışmak için 5. Akdenizli Ozanlar Toplantı'sının konusu. Ozanın İç Trajedisi olmalı diyoruz. Cengiz Bektaş'la birlikte. Önerimizi sıcak bakılıyor. Önemli bir kısmını Cengiz Bektaş'ın topladığı sonuç bildirgesinin tamamlanmasını yardım ediyordum ve aşağıda bir kısmını aktardığım Sonuç Bildirgesi ortaya çıktı-

yor

"() Suyun başını tutanlarca üretilmiş, sözüm ona Tanrıların yönetiminde onların belirlediği kaderin tut-saklığında bir hayaletten, boş bir gölgeden başka bir şey olmadığına inandırılan insanın eski çağdan günümüze uzanan yolu, onun trajedisini ne yazık ki dindirmedir. Çağımız insanı, belki de bütün çağlardan daha acımasız yöntemlerle, içi boşaltılarak, köleliğe itilmektedir

Çıkarlar doprultusunda yorumlanarak önüne yığılan bilgi dağları karşısında umutsuzluğa düşürülmektedir. Yanlış kurgulanmış bilgilerle doğru karar vermemektedir. Yönlü, yanlış medya, değer yargılarını çarpıktır. Kapitalizmin tüketim sarmalındadır. Yiyeceklerinin sağlığı ve beslenmesi konusunda bile kuşkuludur. Yeryüzünü neredeyse yüzkez yok edebilecek silahların gölgesindedir. Kendini öldürecek silahı kendisine üretilmektedir. En trajik savaşlarda toplu öldürmelerle, kıyımlarla, işkencelerle yok edilmelere ses çıkaramaz durumdadır. Açık ya da kapalı biçimde özgürlüğü elinden alınmıştır. Özellikle günümüz ozanı, ne pahasına olursa olsun bu durumdaki insanın, sesi, adalet duygusu, karşı koyuş çığılığı olabilmelidir. Bu yolda sorumluluğunu üstlenmeden ozan kendi iç trajedisini de çözümüylemeyecektir. Üstelik çağımızda yalnızca tanıklıklarla yetinilemeyeceği de açıktır. Günün tüm olanaklarını kullanarak, ozan kendi ülkesinin bitimlerini de aşmayı bilip bu savaşın uluslararası ortak dilini ve dayanışmasını kurmalıdır "

Açık havada gerçekleştirilmesi beklenen Şiir Akşamlarının ikincisi-psikolojik bir muhalefetin gölgesinde- kalarak Belediye Meclis Salonu'nda gerçekleştirildi. Önce aramızdaki en delikanlı ozanın, Müştak Erenus'un 80. yılı kutlandı. Şükran Kurdakul, Müştak Erenus'la mikrofon başında söyleştiler. Bir hayli düşündürdü. Hep bir ağızdan güldük. Müştak Usta'nın ağzından "Mehmetçik Mehmed'i dinlerken bir şimendifer geçti salondan. Taşlı Yazılar'ın sayfaları arasında bir yolculuğa çıkardı bizi. Alkışlarla uğurlanırken gözleri parlıyordu. 2. bölümde Yabancı Ozanlar Şiirlerini okudular. Mısır'dan Muhammed İbrahim Abu Sinna, Fransa'dan Monique Garnier Lancon, Jean Mattei, İngiltere'den Trevor Mostyn, İtalya'dan Uberto Pacioui, İspanya/Katalanya'dan Jaume Pont, İsrail'den Nazih Kher, Makedonya'dan M. Matevski, Kuzey Kıbrıs'tan Neşe Yaşın şiirlerini kendi dillerinde okudular. Suat Karantay, Neşe Yaşın, Afşar Timuçin'in çevirilerini Adnan Özyalçın ve Sennur Sezer okudular. Saatler şiire kesiyor

Gece, yeniden köy evindeyiz. Gene mikrofonda ben ve bağlamam. Türkülerle bir nostalji. Bağlamamın fonunda şiirler. Hemen hemen her konuştun şiir okuyup, şarkı söylediği geceyi, İsmet Kemal Karadayı fotoğraflıyor. Nihat Bey ve eşi Hülya Hanım baştan sona video kamerayla çekip belgeliyorlar. Bergama'lı güzel arkadaşım Filiz'le ayışığında güzel bir gezinti yapıyoruz. Evine bırakıp dönerken ayışığında yıkıyor düşlerim. Gece hanımeli ve iğde kokularında baygın yangılmış, yatıyor

Sabah kahvaltısında bir sürpriz karşılıyor beni. Yabancı konuklarımız -hemen hemen hepsi- bana bir şeyler anlatmaya çalışıyorlar. Anlayamıyorum. İm-dadına Cengiz Bektaş ve Suat Karantay yetişiyorlar. Benin CD ve kasetimi nereden bulabileceklerini soruyorlarmış. Şaşırdım ve hep bir ağızdan gülmeye başladık. "Yok" denilince şaşırdılar. Na yapıp edip bir kaset doldurmalıymışım. Katalonya'lı şair Jaume Pont beni bir üniversitede şiir ve müzikle dolu bir etkinlik için İspanya'ya davet ediyor

Erkenden yola çıkıyoruz. Önce Ayvalık Şeytan Sofrası. Sonra Ayvalık taşkahve. Oradan Cengiz

Eşkiya'ya Benzer Halimiz

Ne vakit aksetse basına

Traşsız fotoğraflarımız

İyl bİr İntİbaa bırakmıyor

Bİllİrİm

Bİraz da kabulümdür

Eşkiya'ya benzer hallİmlz

Fakat tartışacak vakİt mİ

Potİn bağlarımızdan

Bozuk paralarımıza kadar

Alınan hücrelere

Traş takİmlarımızı nasıl geçİrteceğİz.

İsmet ALICI

Bektaş'ın memleketi Güre'ye. Bir soğuk suyun başında tahta masalara kumanyalarımızı seriyoruz.

Dönüşte Kozak yaylasında bir köye giriyoruz. Meydandaki çınarın altında köylülerle söyleşirken soğuk su, çay ve kekik içiyoruz. Sonuç bildirgesi okunup imzalanıyor

Sonuncu şiir akşamında Türkiyeli ozanlar şiirlerini okuyorlar. Ben son kitabımda yer alan Hoşçakal Çocuk Yüreğim'i seslendirdim. Suat Karantay'ın İngilizceye çevirdiği şiirimi İngiliz Barbara Stapleton çok güzel okudu. Duygulanmadım desem yalan olur. Şükran Kurdakul ve Bergama Belediye Başkanı Sefa Taşkın kapanış konuşmalarını yaptılar

Akşam yemeğinde gene şarkılar vardı. Şiirler İlerleyen saatlerde vedalar başladı. Yüzler buruktu. Adresler alınıp verildi. Barbara adresini yazdığı çizgili kağıdın altına İngilizce şunları yazmıştı: "Happiness Comes just to say Goodbye-Keats" Anlamını İstanbul'da İngilizce bilen bir arkadaşımdan öğrendim.

Dilerseniz sizler de merakınızı yenin!

Tanrıbilimin Bilgikuramı ve Yaşama İçgüdüsü Üzerine Bir Deneme

Celal ERGÜN

Tanrıbilimin gerçekten bir bilgi kuramı var mıdır sorusuna kesinlikle evet diyerek yanıt verebiliriz. Tüm idealist düşünürler bu dereye su taşımışlar. Bilginin tek kaynağı Tanrı. Nasıl bilebiliriz sorusunun yanıtı ise aynı. Bilgi Tanrı'dan gelir. İnsanın bilgisi kısıtlıdır, sonludur. Mutlak olan yalnız Tanrı'da mevcuttur.

Platon'un ideler dünyasına yaslanan ve Aristo'nun öğretilerinden güçlü destek alan tektanrılı dinler bugün dünya üzerindeki en yaygın dinlerdir. Biraz ideler öğretisini inceleme gereği duyuyorum burada. Ideler öğretisine göre, bu dünyanın dışında bir başka dünya (Hellas) vardır. Her şeyin özü oradadır. Orası ideler dünyasıdır. Bu dünyadaki her nesne oradaki idelerin bir görüntüsüdür, onlardan aldığı paylara göre şekillenirler. Sözgelimi bir şey güzelse bunun nedeni güzel idesinden pay almasıdır. Bir şey güzel idesinden ne kadar pay alırsa o kadar güzel olur. İyi idesinden ne kadar pay alırsa o kadar iyi olur.

Peki bu ideleri yalın halleriyle görebilir miyiz? Bu dünyada hayır. Platon, bu dünyayı bir mağara benzetimiyle açıklamıştır. Bir mağaranın ağzında oturduğunuz düşünün. Arkanız mağaranın dışına, yüzünüz ise mağaranın duvarına yönelik. Dışarıdan gelen bir ışık var ve duvarda gölgeler görünüyor. Gölgeler bu dünyadır. Asıl dünya ise arkada bulunan, göremediğimiz ama görebildiklerimizin tümünün kaynağı olan dünyadır.

Bu durumda nasıl bilebiliriz? Platonun bilgi kuramı şöyle yanıtıyor. Ruh bu dünya ile ideler dünyası arasında gelip gider. Doğmak ve ölmek budur. İnsan bu dünyada bir şeylerin bilgisini edindiği zaman aslında diğer dünyada gördüğü bir şeyi "hatırlamıştır". Yani ruh diğer dünyada görür, bu dünyaya gelirken unuttur ve sonra tekrar karşısına çıkınca hatırlar.

Ideler dünyasında her şey yanyana ve ayrımsız değildir. Ideler hiyerarşik bir yapı içerisindedirler. En üstte İyi idesi yer alır. Onun altında Doğru ve Güzel idesi. Bu yapı piramit biçimindedir. Aşağıya doğru büyür. Daha üstte olanın üstünlüğü vardır. Sözgelimi Varlık idesi, İyi idesinin aşağısında yer alır. Bu da bir şeyin varlık olmasa bile iyi olabileceği demektir.

Mutlak bilgi Tanrı'nın elinde olunca insanın yaratıcılığına ket vurulur. Çünkü yaratıcı yalnız Tanrı'dır. Mutlak bilgi onun elinde olduğuna göre ortaya çıkarttığınız bir şey yaratı sayılmaz. Nedir peki? Siz varolan bir şeyi şekillendirmiş olursunuz. Tanrıbilim insanın yaratıcılığını alır götürür. Kaldı ki o insan Tanrı'yı yaratmış olsa bile.

Bilinci ortaya çıkartan şey maddedir. Dış dünyadır. Maddelerin belirleyici özelliklerinden onları ayırd edebiliriz. Fakat nesnelerin özelliklerini kavrarken bunları tarafsız bir biçimde irdeleyemiyoruz. Yaşamak için belli gereksinimlerimiz var. Biz beslenmek zorunda olan canlılarız. Bizi zehirleyen maddeler var. Hoşuma giden maddeler var. Hiç bizi ilgilendirmeyen maddeler var. Tarafsız biçimde irdeleyemememizin

asıl nedeni bizim de maddeler dünyasının bir parçası olmamız. Bu maddelerin arasında varoluyoruz. Kendi varlığımızı onların varlığının karşısına koyabildiğimiz için bilinçliyiz.

Bitkiler canlı olmayan (inorganik) maddelerden yaşamsal gereksinimlerini çıkartıyorlar. Biz ise bitkiler gibi azotla, fosfatla vb. diğer inorganik maddelerle beslenemediğimiz için diğer canlılardan elde ettiğimiz organik maddeleri (proteini, yağı, karbonhidratları vb.) kullanıyoruz. Şeker bize enerji sağlıyor. Temel besin maddelerimizin arasında protein içeren hayvansal ya da bitkisel gıdalar var. Yani bu tarafsızlık, zorunluluktan doğuyor. Tanrıbilime göre ise fitrat; yani yaratılıştan. Ama fare ile aynı fitrattan olmamız ya da karaciğer naklinin yalnız domuzlardan yapılabilmesi fitratın neresine giriyor onu bilemem. Çünkü insan yaratılanların en üstünüdür tanrıkatında.

Biraz da bilinemezlik oynayalım. Maddelere verdiğimiz değer, onları önemseme oranlarımız belirli zorunluluklardan dolayı değişiyor. O halde tarafsız bakış açısını nasıl geliştirebiliriz ki? Bu tarafsızlık oturu bazı boşluklarımız oluyor. Bilgiyi oluşturan şey algıdır. Duyu organlarımız uyarılar oluşturur. Algılarımızı duygular, duygularımızı kavramlarımız izler. Kavramlar birleşerek, zıtlaşarak, ayrışarak karmaşıklığımızı (complex) oluştururlar. Algılarımız ise sınırlı. Diğer canlıların algı mekanizmalarını harekete geçiren şeylerin bizde hiçbir etkisi olmaması ya da bizi etkileyen şeylerin onları etkilememesinden çıkarsıyorduk bunu. Sözgelimi kızılötesi göremiyoruz, çünkü gece hareket etmek gibi bir sorunsalımız yok. Ya da su kokusunu alamıyoruz, çünkü istediğimiz zaman bulabiliyoruz. Tam tersi bir örnek; arıların yüzüne bile bakmadığı sakarın bize şeker tadı veriyor, ama enerji vermiyor. Algı yanıltıyor.

Boşlukları doldurmak için daha fazla çalışmamız, daha tarafsız düşünmemiz gerek. Mutlak diye bir şey olmadığına göre mutlak bilgiyi aramak da gerekmez belki de. Ama ille de mutlak diye tutturursanız ya da insanmerkezci düşünceden hareket ederek her şeyi kendinize maaletmeye çalışırsanız, sonuçta bir mutlak düşüncesine ulaşırsınız ki burada tanrıbilim karşımıza çıkıyor. Her ideolojinin eksik yerinden başka bir ideoloji içeri sızar. Aklınızın, algınızın, bilincinizin yetmediği yerde altı boş kavramlar da uydurmaya başlarsınız. "Allah'ın hikmeti işte" dersiniz. Açıklayamadığınız boşlukları artık o doldurur. Tanrıbilim, maddi dünyaya sızmış olur. Aklınızın ermediği her şeyi ona yıkar ve düşünmek gibi yükümlülük gerektiren işlerden de kurtulmuş olursunuz. Artık dünyayı anlama ve onu açıklama gibi bir derdiniz yoktur. Tanrı her şeyi insan için yaratmıştır. İnsanın biricik anlamı onun kulu olmasıdır. Yarattığınız Tanrı bir de sizi esir almış olur.

Tanrı düşüncesi, insanın açıklayamadığı yerlere sızar. Hayatın kategorisine, açıklanamayan her alana

girer. Girer, çünkü girdirirler. Çıkarıcı insanların elinde bir oyuncak olursunuz. Kendilerini tanrının vekili olarak duyuranlara ne demeli? Düpedüz inanç sömürüsüdür bu. Ahlaksızlıktır da. Çünkü karşısındaki insanın zayıflıklarını kendine yararlı olacak şekilde kullanır. Korkak bir adamı, adamın kendisi için bile savaşmaya ikna edemezken, araya tanrıyı koyarsanız sizin için savaşacaktır. Nasıl olsa ölünce cennete (ya da tanrının yanına, ya da iyi idesi her neyse ona) gidecektir. Orası sonsuza kadar güzelliklerle doludur. Hem bu dünyada rahat bile değildir zaten. "Giderim öbür dünyama, paşa paşa yaşarım." Yani başka bir çıkarıcılık. Şehit olma düşüncesi bu derkede bir çıkarıcılıktır işte. Bunun bilincinde olmamak ne kadar mümkün? O da ayrı bir soru, ayrı bir sorun.

İnsanın en korktuğu şey kuşkusuz ölümdür. Ölümün ötesinde ne olduğunu bilmemek bu korkunun en büyük nedeni. Birisi bayılırsa, ayıldığında gider sorarsınız. Size nasıl bayıldığını anlatır. Bayılınca ne hissettiğini ya da ne hissedemediğini öğrenirsiniz. Ama ölmüş bir insanın geriye gelmesi mümkün olmadığı için ona birşey soramazsınız. Ölümün bilgisi bizde algısal ve deneysel değil sadece kavramşaldır. Bilinmezliklerle dolu bir korkunçluktur. Bilinmezliklere gene tanrılar sızar. Gene şarlatanlar ve çıkarıcılar sömürü mekanizmalarını işletmeye başlarlar.

Ölümün ötesinde bir şeyler, bir yerler olduğuna inanmak ister insanoğlu. İnsanmerkezli düşünce böyle yürür. Yani bir düşünsenize. Şu kuleleri, şu köprüleri, şu evleri, şu sarayları ve şehirleri... yapan insan, ölüp gidecek. Hiç katlanılabilir mi böyle birşeye. Peki ya ölen akrabalarınız, eşiniz, dostunuz, yakınınız? Nereye gittiler? İstanbul'dan kalkıp Ankara'ya bile gitseler özlediğiniz insanlar, bir daha hiç dönmeyecekler mi? Ne korkunç bir düşünce! Tabii ki razı olmazsınız, tabii ki katlanamazsınız. Mutlaka bir yerlere gitmişlerdir. Mutlaka karşılaşacaksınız. Öteki taraflarda bir dünya düşüncesine insanmerkezci düşünceden işte böyle ulaşırsınız.

Peki siz bir günahkarsanız, hele de tanrıya inanmıyorsanız.. Yeriniz belli canım. Doğrudan cehenneme. Sizi ateş paklar. Eğer insan metabolizması şu delidana hastalığının virüsü Crautzfeld-Jacob'dan birşeyler öğrenebilseydi de geliştirebilseydi. Ateşe dayanıklı olsaydı.. O zaman neyle korkutacaklardı sizi. Neyse, başka birşey bulunur. İnsanın daha bir sürü zayıf yönü var. Ama cehenneme giderseniz yanmaktan bile kötü bir şey var. Tanıdığınız ve sevdiğiniz insanların yüzünü bir daha görememek. (İnsan maddelerden meydana gelen bir dünya üzerinde yaşamakta ise de duyguları var. Duygu, bilebilme aşamasında bir duraktır üstelik.) Karşınızdaki insan tanrının elçisi olduğunu söylüyorsa, ya da tanrının yazdırdığı bir kitabı size getiriyorsa, kendinizi kurtardınız demektir. Artık onları da görebileceksiniz. Daha önemlisi var. Ölüm artık sizi korkutmaz. Cenneti de garantilediniz. Artık dininiz ya da tanrınız uğruna ölebirlisiniz. Neden ölmeyesiniz ki?

Sömürünün her türüsüne karşı olmak gerekir. İnsanın alması gereken tavır bu yönde olmalıdır. İnsanın insani ödevidir bu. İnsanın anlamlı kul olmak değildir. Daha üstün, daha sınırsızdır insan. İnsan olmazsa tanrı da olmaz. Ateşi tanrı verdi demeyin. Ateşi bulan insanı, ateşi insanın kullanımına sunan insanı yadsımaktır bu.

Eylemli Aşk

Yıllar sonra

İlk kez

kendim için glydim parkamı

eylemlydi bu aşkın sokaklara dökülen

duvarların tenini kanattım

yolları dille getirdim

sızlandılar,

ağırdı yükleri

gecenin yolcularıyla merhabalaşırdın

küskündü penceren gözlerimde

güneşler hançerlenmişti

parkamın ceplerinde duvarlar,

yollar üşüyordu

saklarım sıcak merhabalarını yolcuların

eylemli aşkın tanıkları

İlk kezdi, durdurulamazdı, milltan ruhumun

eylemlydi bu aşkın sokaklara dökülen.

Hakan SERTKAYA

1 Kimsenin kimseye yaşam üstüne ders verme hakkı yoktur. Baştan söyleyeyim ey okur: Senin yaşamın sana, benim yaşamım bana!

Benim sözüm, yaşamı yarım yüzyıldır süren birinin kendisiyle konuşmalarının başkalarının önüne çıkmasıdır; hepsi bu!

Kim yaşamada bir başkasından daha ustadır denebilir! Yaşamının ustası, çırağı olmaz. Yaşamlar karşılaştırılmaz! Limon satmak ile devlet yönetmek gibi iki etkenlik arasındaki ayırım, bu iki yaşam biçimi arasındadır, içeriksel değildir. Her yaşam tektir, biriciktir, kendi başına değerlidir.

Yürüme, konuşma, okuma-yazma, takla atma gibi sayısız yaşam etkinliklerini kendilerinden öğrenebileceğimiz öğretmenler çoktur. Ama bize yaşamın kendisini öğretecek biri yok. Yaşam, kendisini yaşantılarla, yaşam deneyleriyle öğretir; bazan acıtarak, bazan sevinç vererek. Acı veren yaşantı, daha iyi öğretir. Derin iz bırakır da ondan. Ne türden olursa olsun yaşantıların bize bir şey öğretebilmesi için vakit çok geç olmamalıdır. Yoksa, idam sehpa-sına giderken, "Bu bana bir ders oldu." diyen Laz'ın durumuna düşmek de var. Yaşam film şeridi değildir, "Başa sar!" diyebilesin.

İnsan yine de yaşama ilişkin her şeyi onun kendisinden öğrenmekle yetinmez. Başka yollar da bulmaya çalışır. Sözlü gelenek, yazılar, kitaplar onun önünde hazır durur. Sorun yaşamı kitaplardan öğrenmek değil, onlardan yardım almaktır. Hem kendi yaşam deneyimlerinden birinci elden, hem kitaplardan, yani başkalarının yaşam deneyimlerinden yararlanmasını bilen insan, yaşamın acı sürprizleriyle daha az karşı karşıya kalır, yaşamada güçlü olur. Yaşam, yalnızca güçlülünün önünde uysaldır.

2. "Her şeye izin vardır." düşüncesinin sınırını <yaşamı sakınma> ilkesi belirlemelidir. Böylece o, şöyle dile gelir: yaşamın yok edilmemesi, korunması, sakınması, güdükleştirilmemesi koşuluyla her şeye izin vardır.

3. Ölüm, yaşamın sınırı. O, bu sınırın ötesinde olduğundan, beri yanda, yani yaşamda var değildir diye düşünmüş olacak ki Wittgenstein, "Ölüm bir yaşam olayı değildir." demiş. Sokrates de "Ölümden neden korkayım! Ben varken o yok, o varken ben yokum." derken aynı düşüncüyü dile getirmemiş miydi? Öyle de ölümden neden korkulur? Yaşamda kendisi yok, korkusu var. Tuhaf şey!

Ölümün sınır-ötesi varlığı yetmiyormuş gibi, o bir de yaşam içindeki boşluklara sızmış sanki. Ya da bu

boşlukların kendisi ölüm. O boşluklarda ölümün so-luğunu ensemizde hissederiz. Ölümün uçbeyi, atı-larını boyuna yaşama gönderiyor. En beteri de bu. Hani, "ölmeden ölmek" dedikleri. Belki de ölümün kendisinden çok, onun yaşamın içine sızmış olma-sıdır bizi etkileyen. Gerçekten öyle mi? Yaşamı sı-nırlayan ölümün kendisinin bilinci olmasaydı, onun korkusu olur muydu? Hayvan yanı başında ölen tür-deşini görüyor da yine öleceğini bilmiyor. Hep başka-ları ölü. Biz, onların ölmesinden kendimizin de öle-ceğini çıkarırız. Hayvanın bu çıkarım yetisi yok.

Başkasının, örneğin mide ağrısını anlıyor ol-mam, benim daha önce öyle ya da benzeri bir ağrıyı duymuş olmamandır. Başkasının ağrısı, benim için bir anımsama ve benzetme yoluyla kavradığım şeydir. Ama benim için aynı ya da benzer biçimde hiçbir deney olmayan başkasının ölümünü demek ki hiçbir zaman anlayamam. Ölümden geriye dönüş olmadığı için, o bir deney değildir. O, benim için hiçbir deney olmadı. Ben daha önce hiç ölmedim. Biri öldüğü zaman, onu anlamak için anımsayabile-ceğim bir kendi ölüm deneyim yok. Kendim öldü-ğümde de bunu anlayacak durumda değilim. Şu so-nuca mı vardık: ölüm anlaşılmaz. Doğrudur. Ölüm bir yaşam olayı olmadığına göre, anlaşılamiyacağı kendiliğinden anlaşılırdır. Peki, ölüme ilişkin onca sözler, neyin anlamıdır?

Ölüm olduğu için yaşamın anlamı var. Ölüm beklentisine hiç sahip olmasaydık, yaşamın an-la-mını sormazdık.

Ölüm yaşamın yağmalanmasıdır. Ölüm haksız-lıktır. Çünkü adalet daima dengedir. Terazinin bir kefesine ölüm oturunca, öteki kefe boş kalır. Belki de bundandır, öte-dünya inancının kaynağı: ölüme karşın ebedi yaşam. Ama o zaman da ölüme hak-sızlık yapılır.

İnsan ölümü haklı görseydi, ölümsüz olmak is-temezdi. İnsanın ancak geride bıraktıkları yoluyla ölümsüzlük istemesi, ölüm-haksızlığına karşı haklı ve onurlu bir beklentidir.

Ölümden söz ediyor oluşumuz yaşamı güçlen-dirmek içindir. Yaşamdan söz edildiği yerde ölüm de buyur ettirir kendini sözün içine. Ölüme bağışıklık kazandıracak bir ölüm aşısı yok. Sözlerimiz öyle bir işlev görsün istemeyiz. Öylesi berbat bir yaşam olur-du: gün boyu "memento mori" * diyen keşiş yaşamı. Oysa biz "memento vivere" ** demekten yanayız. (Bkz. Nietzsche: "Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben".)

Ölümünden söz etmek isteyişimiz, yaşamı tanı-mamızda onun bize yardımcı olmasını bekleme-mizdendir. Biliyoruz: biz bu taraftayız. Bu unutul-mamalı. Öyleyse burada yapıp ettiklerimiz için aldı-ğımız tüm kararlarda, hem tek kişi hem toplum ya-şamı için asla "ölüme göre" davranmamalıyız. (Gel de anlat ama! Hele de ölüm için yaşamakta olanla-rın çok olduğu bir toplumda yaşıyorsan!)

Ölüme göre ya da ölüm için olan yaşam, ebedi yaşam uğruna yaşamın kendisine yüz çevirmektir. Bunda içtenlikli olanlara saygı duyulur: sufiler, mistik-ler gibi. Ama hem öte dünya için yaşadığınızı söyle-yecek, bu dünyayı hor göreceksiniz hem de bu dün-yada ne var yok hepsini iç edeceksiniz. İkiyüzlülüğün bu kadarı, çekilir gibi değil!

* "Öleceğini unutma!"

** "Unutma, yaşıyorsun !"

4. Bedenini hekimlere, ruhunu Tanrıbilimcilere, gelirini maliyecilere, sanat beğenisini eleştirmenlere, giyim kuşamını modacılar, evinin döşenmesini de-koratörlere, siyasal düşüncesini medya yorumcuları-na... emanet eden insanın o kadar çok yaşam-taşeronu var ki, geriye kendisi için pek bir şey kalmı-yor. Bu da bir tür yaşam yağmalanmasıdır: yağmacı ölümün yerini insanın kendi isteğiyle uzmanlara bı-rakması. Her şeyin uzmanı var; cin uzmanı bile. Ya-şamın uzmanlarca sarıldığı bir çağda yaşıyoruz.

Kendisi için "Başkaları ne der." diyenin kendisi bir şey demez. Kendi sözünü başkalarına ismarlayanla başkası adına konuşan yaşam-taşeronu, kendi kendisi olamamakta birleşir. Birincisinin olduğu yer-de ikincilere gün doğar.

Söylenildiği gibi medyanın halkın sesi, gözü, ku-lağı olduğu doğru ise, bundan halkın kendi sesi, gö-zü, kulağı olmadığı sonucu çıkar. Biri benim adıma konuşuyorsa, bu, ben susuyorum demektir. Din Tanrı adına, medya halk adına konuşur. İkinin de arkası kuvvetli! (Devlet, bazan halk adına, bazan hem Hak hem halk adına konuşur: "Halkın sesi Hak'kın sesi." Zavallı halk ve Hak hep susar (?). Onlar adına o kadar konuşan var ki!)

5. Kendine sor: Sen olmasaydın dünyada bir ek-siklik olur muydu? (-Dünya eksik olurdu: benim dün-yam.)

6. İnsanın dünyası toz duman olur, sonra o dün-yayı boz bulanık görür. Dahası, gördüğünün yalnız-ca kendi dünyası olduğunu düşünmez ve "Dünya böyledir!" der. "Dünya böyledir!" dendiği durumlarda, az çok aksayan bir şey vardır ya da katlanılacak bir şey. İnsanın kendi mutsuzluğunu tüm dünyaya yay-ması, kendisi ile dünyayı bir tutması demektir: Dün-ya, benim dünyamdır. Doğrusu, yanlış da sayılmaz. Ama o zaman herkesin dünyası dünya ise, bu dün-yalar çokluğunu içine alacak ortak bir dünyadan mı söz edilecek? Sahi, böyle bir dünya var mı? Yoksa bu dünya-ların kesiştiği ortak alanlardan (-lar?) mı söz etmeli?

7. Bir dertten nasıl kurtulacağını düşünmeye, o-na nasıl düşüldüğünü düşünmek yardım eder, düşüş ve çıkış yolları ayrı olsa bile. Bir sorunun yanıtını a-rarken de öyle davranmalı: Sorunun nereden geldi-ğine bakmalı. Soru dert açar.

8. Yaşamın anlamını çoğaltmak, çeşitli uğraşları

olmak anlamında çok yönlü yaşamak değil, belki yaşamı çok yönlü algılamak demek olur. Yaşam zenginliği, yaşamın anlamının zenginliği ise, denildiği gibi çok yönlü yaşayanın değil, yaşamını anlamca zengin kılanın yaşamı zengindir. Bu da bakış açısını değiştirmeye ilgilidir. Yaşama bakış açısını değiştirmek, bakış açısı körü olmamayı gerektirir. Bakış açısı körü, nereden bakarsa baksın, hep aynı şeyi görür. "Görelilik Kuramı", onun için geçerli olmaz (?). Zihinsel yeti eksiklikleri ve çıkarlar dışında bizi bakış açısı körü yapan nedenlerin başında "inanma" gelir. Dinsel ya da dünyasal (profan) inanma, eğer onun yalnızca inanıyor oluşumuzdan oluştuğunu ay-rımlamayıp, sanki temellendirilmiş bir bilgi olduğunu varsaydığımızda anlama yetimizi tutsak alır, neye bakarsak ona göre, onun izin verdiği biçimde görü-rüz. (Ama genel anlamda inanma, temel-lendirilmemiş, temel, insansal bir olgudur.) Baktığı-mız şeye bağlı olarak değil, fakat onu bakışımıza bağlı kıldığımızda bakışımızı nereye koyacağız, yani bu kez bakışımızı neye bağlıyacağız? -Bakış açısını bir kez nereye oturtursak oturtalım, o yeri o-labildiğince çoğaltmayı denemeliyiz; kuşkusuz her yeni yerden nesnemizi yeni biçimde görmek üzere.

9. İnsanlara şaşılacak bir şey anlattığınızda, on-ların hiç şaşırmadığını görürseniz, siz şaşırsınız ya da şaşılmayacak bir şeye şaşıtlarını gördüğünüz-de. İnsan, kendisinin hangi durumda hayret etmesi hangi durumda etmemesi gerektiğini o anda ölçüp biçemez. "Bu şaşılacak bir şeydir; o halde şimdi hayret etmeliyim." demenin bir anlamı yok. Hayret, görme, algılama, kavrama gücü ve kültürle ilgilidir. İnsan söz konusu yetilerini geliştirmeye çaba göste-rebilir; bunda başarılı da olabilir. Aptalların ve hay-vanların işi ise kolay: "Aptal insan her söz karşısında her zaman şaşkın şaşkın bakınır. Köpekler tanı-madıklarına havlarlar." (Herakleitos)

Aynı şeyler gülme için de söylenebilir, ama ağ-lama için ise belli ölçüde. Çünkü hayretin ve gülme-nin kültüre bağlı olmasına karşın, ağlama genellikle evrenseldir. Bazı kültürlerde bir ağlamayı doğuran olaylar, diğer bazı kültürlerde aynı sonucu verme-yebilirler. Tam anlamıyla evrensel olan ağlama, ger-çek acıya dayanan tarzdır. Acı kesinlikle evrensel-dir.

10. (Kendimi araştırdığımda, hep başkasını bu-luyorum. Bulduğum şeye "kendim" demeye dilim varmıyor da ondan mı? "Kendim" bir kavşakta, üs-tünden başkaları geçiyor. Halis bir kendim yok mu? -Kendime başkaları bulaşmış, çıkmıyor.) Bir insan bir yara alsa, bir yerim kanar.

11. "Kendini aldatma!" sözünün doğru biçimi, "Aldanma!" olmalıdır; daha doğrusu şöyle: "Seni al-datacak şeyler karşısında tetik dur!" veya: "Yanlış yoldasın, doğru yola gel!" İnsan bilerek kendini alda-tamaz. Çünkü onun iki ayrı kendisi yok ki, biri alda-tan, diğeri aldatılan olsun.

12. İnsanın kendi bedeni ve ruhu üstüne ege-menlik kurmak istemesi, bu amaçla teknikler geliştirmesi, onu güdükleştirmemiş, tersine güçlendirmiş-tir; ancak bunun insanın kendisine acı çektiirmesine varmaması durumunda. "Çileci bir yaşam" diyor Nietzsche, "bir çelişkidir. Burada gücün kaynağını

kurutmak için güç kullanma çabası var." Nietzsche, gücün dışarıya akıtılmasından yanadır. Gücün dışarı akıtıldığı ve daima güç istemine yol verildiği bir yaşamda, bu gücü denetleyecek, düzenleyecek hiçbir haklı düzenek yoksa (Nietzsche'ye göre yok.), o zaman bu güç akışlarının birbirini yok etmesi beklenir. (İnsan farklı fakültelere sahiptir.) Bu da bir çelişkidir.

13. Yanıtı güç bir soru: "Niçin ahlâklı olayım?" Toplumda ahlâka gerek var, ahlâk olmazsa birbirimizi yeriz diye ahlâklı olunmaz. Çünkü o zaman birbirimizi yemediğimiz durumlarda ahlâksız olma hakkını kendimiz için saklamış oluruz. Ahlâklı olmamız gerektiği durumlarda ahlâk, zaten hep başkaları için gereklidir; onların işine yarar. Bu nedenle ahlâksız biri bile başkalarının ahlâklı olmasını ister. Yoksa kendi ahlâksızlığının kendisine bir yararı olmaz.

Dinsel ahlâk ise, laik-toplumsal ahlâktan daha avantajlı görünüyor: O, ahlâkı hem toplum düzeni için öneriyor hem de onu bir üst-merciye, Tanrı'ya bağlıyor. Yaptırımları da var hem de çok şiddetli. Onun sorunu şurda: "Ya öyle bir merci yoksa? Ya da bu buyruklar öyle bir merciden gelmiyorsa? O zaman çektiğim bunca zahmet, kendimi bunca yoksun bırakmalar hep boşa gidecek." (Aptal olmayan müminin içindeki kurt. Müminlerin durup durup tövbe ettiklerini anımsa!)

Bireyci hazcı-yararcı ahlâk görüşleri de ahlâklı olmayı, ahlâksal eylemin sonucuna bağlamakla, ahlâkın kendisini değil, bu sonucu göz önünde bulundurur. "Ahlâksal eylemde bulunmalıyım, çünkü haz duyacağım" ya da "bundan kazançlı çıkacağım." biçiminde bir ahlâk ilkesi, kabul edilebilir olmaktan uzaktır.

Ahlâklı olmanın zorluğu: insanın kendi koyduğu yasaya yine kendisinin uyması. (Kant) Bu kez o insana şu sorulur: "Neden kendi koyduğun yasaya kendin uyuyorsun?" Onun her zaman buna uymama hakkı vardır. Bu hak, öyle bir insanın önünde sürekli bir tehlike olarak durur. Onun bu tehlikeyi ortadan kaldırması için, ahlâk yasasını kendisinin koyduğunu unutmış olması gerekir. Ama bu olacak şey değil. Geriye bir seçenek kalıyor: söz konusu tehlike ile sürekli yaşama. Bu da insanı gergin ve mutsuz kılar. Ahlâklı olmak, ruh-dinginliğini, ruhun dengede olmasını, dolayısıyla mutlu yaşamı getirmeyecekse niçin ahlâklı olunsun?

Ahlâk temellendirilemez. Onu temellendirmek için olan her çaba, ona gerekçe hazırlamak olur. Bu gerekçe de ahlâklı olmak için ahlâklı olmanın dışında bir neden olarak ortaya çıkar ve aynı biçimde bu nedenin de arkasına gitme gereği sürekli var olur. Ne hazdan ne yarardan ne de Tanrı'dan hareket etmeyen Kant'ın temellendirmesi de sonunda, "Tanrı'nın varoluşunu kabul etmenin ahlâkça zorunlu olduğu" (Kr.d.pr.V. 226-227) görüşüne varmak zorunda kalır. Ahlâk, dinsel anlamda değilse bile yine bir Tanrı teminatı altına alınır.

Ahlâka temel olarak verilecek haz, yarar gibi eylemin bireysel sonuçları ve toplumsal yaptırımlar ya da ister doğrudan doğruya Tanrı'ya dayalı, ötedünya yaptırımlı dinsel gerekçeler, ister yine Tanrı i-

nancıyla sağlama alma çabası, tüm bunlar, ahlâkın kendi başına olmadığını kanıtlamaktan öte bir anlama gelmezler ve ama yine tüm bunlar, ahlâkın temellendirilmemiş, temel, insansal bir olgu olmadığını göstermez. Zaten temelin kendisi temelsizdir. Yine de ahlâkın temelsizliği ile yetinmeyecek akıllı varlık, kendini kandıracaksa, artık ona söylenecek bir söz yoktur.

14. Bazı insanların Tanrı'ya inanma nedenleri vardır. Bu nedenler, bir yandan öte-dünyada vaat edilen ödülü elde etme, bir yandan da onların uğradıklarına inandığı haksızlıkların cezalarının bu dünyada ödetilmesi, hatta bazan kendi iyiliklerinin karşılıklarının da peşinen alınması beklentisine yöneliktir. Birinci beklenti sonsuz bir varsayım olduğu için hiç yanlışılanamaz. Ama ikincisinin bazan gerçekleştiğine inanılır; gerçekleşmezse o birinci beklentiye dönüştürülür. Tanrı, onların öcünü şimdi almış ve ödülünü şimdi vermişse, Tanrı inançları daha da güçlenir. İnsanın böyle her daim kendi emrinde bir Tanrı'sı olması ne denli rahatlatıcı (!).

Tanrı'ya inanmak için herhangi bir nedene ihtiyacı olmak, inancın bu nedenle eşleştirilmesi demek olur. Öyle kişilerin Tanrı'ya inandığını söylemek yerine, öyle bir ihtiyacı olduklarını söylemek doğru olur.

15. Her güvence korkuya karşı olduğu için, kendi varoluşunu korkunun varlığına dayandırır. Alarm ve güvenlik sistemleri satıcıları yatıp kalkıp hırsıza uğursuza dua eder. Korku olduğu sürece güvence, güvence olduğu sürece korku vardır. Korku-güvence dengesi sürekli kılınmalı. Yoksa ikisi de para etmez!

16. Yaşamın akışı içinde sürüklenen insan özgür değildir. Yaşamın kendisine sunduklarından yalnızca kendi istediklerini alan, onun verdiği derlere dudak büken insan özgürdür. Birincisi bir nehirde akıntıya kapılmış biri gibi yaşamda sürüklenir durur; kayalara çarptıkça yakınır, soluk aldıkça şükreder. Buna yaşamak değil, canlı kalmak denir. Onun ömrü hemen hemen tümüyle bir neden-etki bağıntısında geçer: acıkınca yer, susayınca içer... Elde etmek istediği her şeyin buna geçecek bir nedeni olmalıdır. Böylece neden-etki eşitliği sağlanır. Öteki, yani özgür insan da aynı akıntıdadır, ama dümenini elinde tuttuğu bir kayığın içinde. Bu usta denizci, ne yaşadığı için şükran duyar (Çünkü o, bunu kendi istememişti ki!) ne de öleceği için sızlanır; çünkü o, yaşamın yine kendisine sorulmadan alınmasının hiçbir yakınmayı haklı kılmayacağını bilir. Ölüm karşısında sızlanmak, insanın kendisini alçaltmasından başka bir işe yaramaz. (Ölümün önünde, yaşayanlara karşı.)

17 "Eğer bizim Muhammed ile sizin İsa, birlikte oturup rakı içselerdi ve senin ile benim gibi kadeh tokuştursalardı, gerçek, iyi dost olurlardı... Ama onlar oturup içmediler, bunun yerine dünyayı kana boyadılar..." (Nikos Kazancakis, "Griechische Passion") Bu sözler, barışsever bir insanın kulağına ilk anda hoş geliyor. Ama bu hoş gelme, bu sözlerde içkin yanlış bir tarih ve insan anlayışını görmeyi de engelliyor. Bu tarih görüşü, tarihin akışını Kleopatra'nın burnuna bağlamakla bir. Tarihi büyük adamlar yönlendirmiş olabilir; ama çağlarının temsilcileri olarak onların istenci, her çağın her birinde görünüşe çıkmış istencidir. Her çağ, kendi kahra-

manından sorumludur. Yaşadığımız dertlerin sorumluluğunu kahramanlarımıza yüklemekle -bundan bir ölçüde onlar gerçekten sorumlu olsalar da- biz belki biraz rahatlarız, ama dertler artarak sürer gider. (Ayrıca krşl. "Bir Tarih Felsefesi İçin Düşünceler" başlıklı yazımız: Felsefe Dünyası, sayı: 14, 1994.)

İnsanların geçmiştekilere duydukları saygı, çok kez, gelecektekilerin kendilerine göstermelerini beledikleri saygı hatırıdır. Çünkü onları yargılayacak olan gelecek kuşaklardır. Bu, bir tür rüşvet vermedir. Bu rüşvet, bazan iyice yüz­süz bir biçim alır: "Dünya çocuklarımızdır." Aynı şeyi çocuklarımız da söylese ve bu böyle sürse, sonuç şu olur: "Dünya hiç kimsenindir." Gerçi bu sonuç belki doğru sayılabilir; ama bu, "Dünya çocuklarımızdır" öncülünden çıkan bir sonuç değildir; dolayısıyla öncülün yanlışlanmasının kanıtı diye kullanılamaz.

18. Yaratıcı düşüncelerimizin çoğu, ayıp olur diye söylemediklerimizdir.

19. Üzülyorsam, neden üzüldüğümü sorunca artık üzülmem. Düşünürken düşünmekte olduğumu düşünemem vb. Çünkü bilincimiz, bir bilinç edimi sırasında ikiye katlanamaz: bir kat edimde bulunsun, diğeri ona baksın! (Vücudun organları aynı anda ayrı yönlerde hareket ettirilebiliyor. Ama bu, ruh için söz konusu değil. Çünkü ruh beden gibi organlardan oluşmuş değil; o tek parça.)

Kendimize acımak istemiyorsak, üzüntülerimizi bilgi nesnesi yaparak üzülmekten kurtulabiliriz. Ama çoğu zaman üzülmek bize mazohistçe bir haz verir ya da bunu hak ettiğimize inanıp, adalet duygusu uyarınca kendimizi cezalandırmak isteriz.

20. Nietzsche, İsa'nın "Yakınını sev!" buyruğuna "Uzaktakini sev!" diye karşılık verir. Bu arada, sanırım kendimizi sevmemiz gerektiği atlanıyor. Yoksa zaten en çok kendimizi sevdiğimizden mi? Acaba kendimizi sevmeyi gerçekten biliyor muyuz, bencilliğin ötesinde? Kendimi seviyorsam, bu, beni uzak yakın başkalarına götürmeli. İnsanlığı, ancak kendimden başlayarak kendimde oluşturabilirim. "Kendini sev!" insanlık düşüncesini gerçekleştir-mesi istenen insan için evrensel ahlâkın ilk buyruğudur. Ve o, hiçbir temellendirmeye de gerek duymaz: "Niçin kendimi seveyim?" diye sorulmaz. Buyruk, kendisine dayanak olarak ne insanı dıştan zorlayan güçlere ne de insan üstü, aşkın bir yetkeye gerek duyar.

21. Sıkışık yaşamının sürtünmelerinden tutkular çıkar, kıvılcımlar gibi büyür, alevler olur.

Dingin ruh, dengesini bozacak her sürtünmeden kendini sakınır.

Yaşam sorunu, sonunda bir denge sorunudur. Şairin dediği gibi: "Lütfen dengemi bozmayınız!"

22. Aşk, evlenmek için ne yeterli ne de gerekli nedendir.

23. Erkek, evliliği kadından istediği şeye karşılık ödediği bedel olarak gördüğünde, istediği şeyi artık istemez olursa, bedelini de zaten ödendiği için bu yükten kurtulmaya bakar. Ama kadın, onun yükünün üstüne koydukça koyar ki, altında ezilsin, onu sırtından atamasın. Kadın bu savaşında baskın çıkarsa, evlilik erkeğin ömrü boyu sürer. Varsın ömrü uzun sürmesin!

24. Sana yapılan kötülüklerden iyi sonuçlar çıkarabilirsin. Ama bu, onları yapana bir şey borçlu olduğun anlamına gelmez.

25. Yenik düşüğünde yenilgiyi kabullenmekten kaçınmaksızın ve asla kendin için hiçbir kılıf aramaksızın ayağa kalkmak ve sanki galip, ama hasmına karşı hiçbir küçük görme tutumu takınmayan soylu bir galipmiş gibi davranmak saygı uyandıran bir tarzıdır; buna gerçekten inanıyorsan. İnsanın kendinde keramet vehmetmesi durumunda, vehim kesin inanca dönüşürse ve insan hâlâ ayakta kalırsa, keramet gerçek olur.

26. Öz-güven, kendin dışında hiçbir güvencen olmaksızın varlığını bile ortaya koymayı gerektirebilir: Ya herrü ya merrü! Ama ip cambazının durumunu unutma: o, altından ağı kaldırtmadan önce ne çabalar göstermişti!

27. Bedenin düşmanı yağ, ruhun kuşku. Biri sarıp sarmalayarak, diğeri parçalayarak yok eder.

28. Yaşam suç işleme süreci değildir; ölüm de bu suçların toplam cezası değil. Ama ölümün ceza olarak algılanmasıdır yaşamı suçlu kılan.

29. Kime baksan "Ben yalan söylemem." diyor. Peki, bu yalanları kim söylüyor? "Yalancı paradoksu". Yalancı ister doğru ister yalan söylediğini söylesin, durum değişmez.

30. Basit bir köylünün yaşamındaki yalınlık, kimi zaman bir entelektüelin düşü olarak görülebilir; sanki yitirilmiş cennet gibi. Bu düşün Rousseau'nun düşüncelerinde önemli etkisi olduğu bana açık görünüyor. İnsan, onunki gibi tümüyle huzursuzluk, bir tür serserilik içinde geçen bir yaşama sahipse, "doğa durumundaki insanı" aramaya herkesten daha çok eğilimli olur. Benzeri yaşam biçimi, bazan da Wittgenstein'da olduğu gibi ölümü arayışa yönelir. İki yönelim de kendisinde olmayana, dinginliği ister; biri artık olmayan yaşamda, diğeri artık olmayacak yaşamda.

31. İy ki ölüm var! Ya ölüm hiç olmasaydı, ne yapardık bilmem? Bazan Tanrı'ya acıyorum. Acaba Tanrı istese kendisini yok edebilir mi? Gerçi Nietzsche onu öldürmüştü. Belli olmaz, bakarsın ölmemiştir. Nietzsche'ye göre, Tanrı insana acıdığı için öldü. Bence Nietzsche, Tanrı'ya acıdığı için onu öldürmüş olmalıdır. Gerçekten eğer Tanrı öldüyse, dünya ona mezar olmuştur. Öleyse insan, Tanrı'nın mezarı üstünde yaşıyor.

32. Onca zulüm, baskı, haksızlık, acı ve keder varken bu dünyanın iyi bir dünya olduğunu söylemek, insanla alay etmek olur. Ama itiraf etmeliyim: Ben Tanrı olsaydım, daha iyisini tasarımıyamadım. Yine de son sözüm bu değil. İnsan her şeye rağmen daha iyisine layıktır ve o, bunu ancak kendisi gerçekleştirebilir.

33. Haz, sevinç, acı, hüznü ve hatta düş kırıklığı olsun her yaşantıdan söz kapan ustanın duası: "İmge veren altın bulsun!" Ama hiçbir söz ustası böyle bir duaya bel bağlamaz. Çünkü süzme sözler, yaşantılardan, ruh hallerinden süzülmez. İki durum arasında bir karşılıklı oluş yok. Belki şöyle denebilir: Belli bir ruh halinin ona uygun sözü doğurduğu bir gerçek. Ama bu tür sözler, olsa olsa işlenecek ham madde yerine geçer. Söz adamı, bu maddeleri

sözlükten de bulur. Yaşantının sözü ortaya çıkar-
ması bir yana, tam tersi bana daha anlamlı geliyor:
sözün ruh halinde yaptığı etki. Örneğin "hüzün" de-
diğim zaman öyle bir hoş olurum da, hüzünlendiğim
zaman "hüzün" demem. Yaşam-söz ilişkisi, söz a-
damında daha çok ikinciden birinciye doğrudur.

34. Günleri nasıl şaşırmazlar, bilmem. Gerekti-
ğinde, ben günleri güvendiğim birine sorarım: okul
çocuğuna ya da alığın tekine.

35. Bilimde, felsefede ve sanatta yeni bir kuram,
yeni bir öğreti, yeni bir akım ortaya çıktığında, ilkin
"Saçma bu!" tepkisini alır. Daha sonra onun üstüne
düşünülmeye başlanır, geçmişle bağlantıları kurulur,
böylece yeniliği yok edilerek benimsenir. İnsan, ger-
çekten yeni bir şeye katlanamaz. İnsan: bu kıskanç
varlık, tek olanı, öteki tek'lerle bağlayarak yok edi-
yor. İnsanın bu tutumunun bir nedeni onun kıskanç
doğasından ise, diğeri onun anlama yetisindedir.
Çünkü yeni bir şeyi anlama, onu eski, bildik bir şeyle
ilişkilendirmek suretiyle ancak olanaklıdır.

36. Yolcu, yolbilir bilgeye sordu: "Gerçek ne yana
düşüyor?" "Yüzünü döndüğün yere." dedi bilge. Yol-
cu, yüzünü aramaya koyuldu.

37. Aşk, hep söylendiği gibi, birdenbire olur; ama
âşık olacak insanın vakti olmalı. Ömrü koşturmaca
ile geçen biri, o anı yakalayamaz.

38. Tanrı adına insan üstüne kurulan iktidarlara
onun vekâlet verdiği görülmüş müdür ki, bu iktidarlara
altında ezilenlerin bundan Tanrı'yı sorumlu tutmaları
haklı olsun! Gerçek sorumlu bilinmedikçe, daha çok
vaveyla kopar. (Hoş, bilinse de yine kopar ya. Ama
hiç değilse o zaman umut vardır.)

39. Yazar, deyim yerindeyse, bir gramlık yaşan-
tısını bin gramlık yazan biridir. Ama onun bir gramlık
yaşantısı, sokaktaki adamın (Ne demekse?) bir
gramlık yaşantısından daha ağırdır. (Adli tıpta, biri-
nin ceza ehliyeti olup olmadığını anlamak için, ona
"Bir kilo pamuk mu, bir kilo demir mi daha ağırdır?"
gibisinden sorular sorulduğunu duymuştum. Buna
göre benim cezai ehliyetim yok ise de bu, iki yaşantı
hakkında söylediğim yanlıs olduğunu göstermez:
deli ile yalancı arasındaki ayrım. Birincisi bazan doğ-
ru bir şey söyleyebilir, ikincisi değil.)

40. Salt üslup diye bir şey yoktur. İçi boş sözcük-
lerle, salt bir sözcük oyunuyla bir şey söylenmiş ol-
maz. Bu saptama, satranç dili, matematik dili gibi
yalnızca sentaksı olup, semantiği olmayan dillerle
olağan dil arasındaki ayrımı da gösteriyor.

41. Okumaları için gençlere ne önerirsiniz diye
bana sorulsaydı yanıtım şöyle olurdu: **Okusunlar!**
Ne okumaları gerektiğini onlara kimsenin söyleme
hakkı yoktur. Eğer onlar, okumayı sürdürürlerse, bı-
rakmazlarsa, bir gün gelir, seçme yapmayı da mut-
laka öğrenirler ve bu onların kendi seçimi olur. Ca-
nım, bir sürü ıvır zıvırı okuyup boşa zaman yitire-
cekleri yerde ustalardan yardım görmeleri daha iyi
olmaz mıydı? Yollu bir itiraza da yanıtım şu olurdu:
Süzme bal değil, keçi boynuzu yemek, yaşam için iyi
bir mecazdır. Kavanozda yaşatılanlar bir yana, ya-
şamda daima birkaç tatlı tane uğruna bir sürü çaput
yenir. Yine de bal mecazı kullanılacaksa petekli balı
öneririm.

Bir Şehrin Gülleri Solarsa

karartılmış sabahlar

söylenmemiş günahlar vardır

kırılır kanatları tutkunun

kan sızar tırnağından geceye

kederli yazmaz gazeteler

oysa

ağaçlar blılır

gökyüzü blılır

göçmen kuşlar blılır.

kırılır en taze dalı ağacın

keder açar çiçeğinden şilre

blır sen blırlsın

blır ben blırlım

blır de mavısl tükenmiş sokaklar blılır.

elleri mavıl mavıl blır kadın dıyor kl;

blır gün gülleri soldu bu şehrin

ve sonra

şafaktı kl henüz

bütün kuşları göç etti başka iklimlere

kuşsuz ve gulsüz

geç kaldık kendi yüreklerimize

Gülcihan DİKMEN

Almanya'da Türk Tiyatrosu

Semra KARLIBEL

Emeğini satarak yaşayanların yabancı ülkelerde çalışmak zorunda kalmalarının tarihi eskidir. Türk işçilerinin 1960'lı yılların başlarından itibaren bu yola başvurmak zorunda kalmaları, o ülkelerin halklarıyla işçilerimiz arasında yeni ilişki alanları doğmasına neden oldu. İlişkiler çelişkileri de birlikte getirdi. Bu olgu, çıkış açısı değişikte olsa, 1965 sonrası edebiyatımıza ve giderek sanatımıza nasıl etkili olduysa, 1970'li yılların başlarından itibaren de Alman edebiyatını etkiledi.

Birbirinden çok ayrı kütürlerin, dünyanın en gelişmiş ülkelerinden biri olan Almanya'da karşılaşmasından doğan çelişkiler, bu ülkenin sanatında zaten var olan toplumsal-eleştirci bakış açısına yeni bir kaynak oldu. Bu çelişkilere, toplumsal gerçekçiliğe eserlerinde yer veren Alman yazarlarının başında Heinrich Böll, Siegfried Lenz, Max von der Grün ve Günter Wallraf geliyor. Dünyaca tanınmış bu yazarlar, göç olgusuna ya da Türk işçilerinin Almanya'daki yaşamlarına özel bir ilgi göstermemişlerdir. Onlar kendi toplumlarının gerçekliğini yazarken, bu gerçekliğin ayrılmaz bir parçası olan Türkleri de gözönüne almışlardır ve ya almak zorunda kalmışlardır.

Ayrıca, Almanya'da öğrenci ve işçiye yazarlığa geçmiş, göç olgusunu işlemiş Türk yazarları da vardır. Bunları da iki bölüme ayırabiliriz. Birinci bölümden, uzun yıllar Almanya'da yaşayan ama Türkçe yazmayan, daha doğrusu Türkçe yazamayan, bunun yerine Almanca'yı tercih edenler. Bunlar arasında Saliha Scheinhardt ve Akif Pirinççi'yi örnek gösterebiliriz. Bu iki yazar, Almanca yazan ve Alman okuru tarafından ilgiyle karşılanan yazarlar oldular. İkinci bölümde bulunanlar, genellikle Türkçe yazanlar, ama Türkçe yazdıkları halde Alman okuru tarafından yakından tanınanlar. Almanca'yı çevirileri de yapılan bu yazarların önde gelenleri arasında Yüksel Pazarkaya ve Aras Ören'i sayabiliriz.

Yirmibeş yıl kadar geriye gidersek, Almanya'da göçün başlangıcını izleyen 70'li yıllarda çeşitli alanlarda yapılan bilimsel araştırmaların sonuçların yayınlanmış, sorun ülke edebiyatında, tiyatrosunda işlenmiştir. Bu nedenle, sadece Alman edebiyatında Türk işçisinden değil, Alman sanatındaki Türklerden bile söz edilebilir. Burada ben, bu yazının sınırlarını aşmamak kaydıyla, Almanya'da Türkler veya Türk ve Almanların birlikte yaptıkları tiyatroya değinmek istiyorum.

Almanya'da Türkler tarafından yapılan tiyatro ça-

lışmaları ilk önce derneklerde başladı. Dernekler tarafından kurulan tiyatro toplulukları amatör karakter taşıyordu. Bunların sayısı bugün 200'ü aşmıştır. Yalnız Berlin'de 20'nin üzerinde Türk tiyatrosu vardır. Bunların bazıları parasal veya başka nedenlerle perdelerini kapatırken yerlerini sahnelerini yeni açanlara bırakıyorlar. Berlin'deki tiyatroların içinde başarılı çalışmalarıyla tanınan bazıları şunlardır: **Halkevi** (Volkstheater), **Berlin Aile Tiyatrosu** (Berliner Familientheater), **Cep Tiyatrosu** (Taschentheater)- **Berlin Amatör Sanat Dostları** (Theater beAsado), **Berlin Barış Sahnesi** (Berliner Friedensbühne) ve **Kulis** (Deutsch-Türkische Theatergruppe).

Almanya'da ödenekli, başka bir deyişle profesyonel veya yarı profesyonel diyebileceğimiz tiyatro topluluğu çok azdı. Örneğin, Vasıf Öngören tarafından kurulan, Türk ve Alman oyuncularından oluşan **Birlik Tiyatrosu** (Das Kollektiv-Theater) bunlardan birisiydi. Diğeri ise, "Der Berliner Schaubühne" de oluşturulan **Türk Tiyatro Topluluğu**'du (Türkisches Teater Ensemble an der Schaubühne). Bunların içinde **Tiyatrom** (Mein Theater) etkinliklerini 12 yıldır sürdüren ödenekli Türk tiyatrosu özelliğini koruyabilmiştir. Köln'deki **Arkadaş Tiyatrosu**'da (Arkadaş Theater) kendi açısından tutarlı bir çizgi izlemiştir. Ulm'daki **Knobi-Bonbon** topluluğunu da bunlar arasında sayabiliriz. Kabare yapan bu topluluk kendi kendini finanse eden bir kuruluş olarak ünlenmiştir.

Vasıf Öngören'in 1980 yılında Berlin'de kurduğu **Birlik Tiyatrosu**'na, Ankara'da 1968/69 yılında Berlin'de kurduğu Birlik Tiyatrosu'nun uzantısı da diyebiliriz. **Birlik Tiyatrosu**'nun sahneye koyduğu ilk oyun Nazım Hikmet'in "İnsan Manzaranı", ikincisi ise "Zengin Mutfağı"ydı. Bu oyun, bir gün Alman sanatçıları tarafından Almanca, diğer gün Türk sanatçıları tarafından Türkçe oynanıyordu. Öngören, tiyatro grubunun başlıca amacının "Türk kültürüyle Alman kültürü arasında aracılık etmek" ⁽¹⁾ olduğunu belirtiyordu. Hayat arkadaşı, sanatçı Meral Taygun ise, "Tiyatronun görevi insanlar arasındaki ilişkileri göstermektir" ⁽²⁾ diyordu.

Birlik Tiyatrosu ekonomik zorluklardan dolayı kapanmak zorunda kaldı. Vasıf Öngören ve Meral Taygun Hollanda'ya gittiler. Çalışmalarını orada sürdürdüler. Öngören yaşamını yitirince, kurdukları grup Öngören Tiyatrosu adı altında etkinliklerini yürüttü.

Berlin'in ünlü tiyatrolarından olan "Der Berliner Schaubühne"de Türk tiyatrosu oluşturulması 1979/80

sezonunda gerçekleştirilir. Daha doğrusu, böyle bir projeyi gerçekleştirmek düşüncesi "Schaubühne"nin yöneticisi ve aynı zamanda yönetmeni Peter Stein tarafından yaşama geçirilir. 1958'den itibaren sık sık Türkiye'ye gelen, başta Muhsin Ertuğrul olmak üzere birçok tiyatro sanatçısıyla tanışan, arkadaşlık kuran Stein, tiyatrosunda böyle bir topluluğun oluşumu için yönetmen Beklan Algan'ı görevlendirir.

Stein'in arkadaşı olan Algan, **Berlin Oyuncuları** ile temasa geçer. Onlarla birlikte bir çekirdek grup oluşturduktan sonra, Türkiye'den ve yurtdışında tanınmış tiyatro sanatçılarıyla birlikte çalışmak üzere davet eder. Bu çağrıya Türkiye'den Ayla Algan, Şener Şen, Macit Koper, Kerim Afşar ile İsveç'te yaşayan Tuncel Kurtiz olumlu yanıt verirler. Böylece 1980 yılında "Schaubühne'de **Türk Tiyatro Topluluğu** (Türkisches Ensemble an der Schaubühne) kurulur. Peter Stein, kendi bünyelerinde bir Türk Tiyatrosu kurulmasındaki amacını şöyle açıklar: "Ben, Türkiye'nin zengin bir kültür geçmişine, tiyatro yaşamına sahip olduğunu biliyordum. Ama, Avrupalılar bu konuda yeterli bilgiye sahip değillerdi. Bundan hareket ederek, Türkiye'den profesyonel tiyatro sanatçılarıyla, Berlin'den amatörlerle bu düşüncemi gerçekleştirmek istedim."⁽³⁾ Schaubühne Türk Tiyatrosu tarafından sahnelenen eserler Türkçe oynanıyor, ancak Alman seyircilerinde anlaması için programlarda Almanca çevirisi de yer alıyordu.

Türk Tiyatrosu, Schaubühne Tiyatrosu ve Berlin Kültür Senatörü'ne bağlı Yabancılar Kültür Fonu'ndan finanse ediliyordu. Tüm bu olanaklar **Türk Tiyatro Topluluğu**'nun yaşamını sürdürmesine yetmedi. Topluluk içindeki çelişkiler, görüş ayrılıkları, kısacası burada değinemediğimiz iç ve dış etkenler topluluğun dağılmasına neden oldu. Topluluğu ilk terkeden, onun kurulmasında büyük emeği geçen, Beklan Algan oldu. Stein tarafından onun yerine İsveç'te Halk Oyuncuları'nda çalışmalar yapan Ayşe Emel Mesci getirildi. Ama, tüm bu çabalar Schaubühne Türk Tiyatro Topluluğu'nun dağılmasını önleyemedi. Sanatçıların bazıları Türkiye'ye dönerken, diğerleri Avrupa'da kalmayı yeğledi. Topluluk dağılana kadar 13 oyunu sahneye koydu. Bunlar arasında Haldun Dormen'in Keşanlı Ali Destanı (Die Ballade von Ali aus Keşan), Güngör Dilmener'den Kurban (Das Opfer), Nazım Hikmet'ten Ferhat ile Şirin ile Sevdalı Bulut (Die Verliebte Wolke) ve tiyatronun son oyunu olan, 1984'te gösterime giren, S. Behrang'in yazdığı Küçük Kara Balık (Der kleine schwarze Fisch) sayılabilir.

Schaubühne'deki **Türk Tiyatrosu**'ndan sonra, Berlin'de yaşayan Türk Tiyatro sanatçıları, severleri, bağımsız, yeni bir oluşum için çalışmalarla başladılar. Bu çalışmalara, DAAD bursuyla Berlin'e gelen Çetin İpekkaya'da katıldı. Tüm bu çabaların sonunda, 1984 yılının Eylül ayında, **Tiyatrom** (Mein Theater) kuruldu. Kurucular arasında, İpekkaya'nın dışında, Barış Eren, Niyazi Turgay, Suavi Eren, Güney Dal ve Kaya Gürel'de bulunuyordu. Kurucular, amaçlarının, Türklerle Türkiye arasındaki duygusal ilişkinin geliştirilmesi için aracı olmak, güzel bir dil olan Türkçenin gurbetçi çocukları tarafından sevilmesi ve doğru öğrenilmesi için katkıda bulunmak, Almanlara Türk kültürünü, tiyatrosunu yakından tanıtmak olduğunu açıkladılar.

"Tiyatro toplum eğitiminin en etkili aracıdır. Bunun

için de kültür yaşamı içinde özel bir yeri vardır. Çoğunluğa yönelen bir tiyatro eylemi, toplum eğitiminin temel taşlarından biridir"⁽⁴⁾ görüşünden hareket eden Tiyatromcular sahneye koyacakları yapıtların Türkçe oynanmasına karar verdiler. Niyazi Turgay, bunun nedenini bir yazısında şöyle açıklıyor: "Bu isteğimiz kültür değerlerimizi korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak amacından kaynaklandı. Dilimize sahip çıkmak, kültürümüzü koruma yolunda ilk adımdır. Çünkü, burada yaşayan Türklerle, kültür alanında anadillerinde sunulan fazla bir şey yok."⁽⁵⁾

Böyle bir projenin gerçekleşmesi, sanatsal etkinliklerini sürdürebilmesi için devletin veya kentin maddi desteği gerekiyordu. Bu destekle Berlin Senatosu tarafından sağlandı. **Tiyatrom** kuruluş yılında 60 bin DM yardım alırken, bu destek 1994 yılında 500 bin DM'ye kadar çıktı.

İpekkaya yönetimindeki **Tiyatrom**'da Aziz Nesin, Vasif Öngören, Cahit Atay, Kandemir Konduk, Oğuz Atay, Turgut Özakman gibi yazarlarımızın yapıtlarına yer verildi. Aydın Engin'in yazdığı "Kreuzberg'te Düğün" (Hochzeit in Kreuzberg) adlı oyunla hasılat rekoru kırıldı. Türkiye'den Prof. Dr. Nurhan Karadağ, Rutkay Aziz gibi sanatçılar davet edildi. Nurhan Karadağ "Bozkur Dirligi" adlı oyunu "Speile in der Steppe" adı altında, Rutkay Aziz "Bir Ceza Avukatının Anıları" (Erinnerungen eines Strafverteidigers) sahneye koydu.

"**Tiyatrom** yalnız Türk yazarlarıyla yetinmedi. Ünlü Alman yazarı Siegfried Lenz'in "Suçsuzların Zamanı" (Zeit der Schuldlosen) yapıtını Kerim Afşar yönetmenliğinde seyircisine sundu. Harold Pinter'in "Kapıcı" (Der Hausmeister) ve Slawomir Mrozek'in "Polisler" (Die Polizisten) adlı oyunları Selçuk Sazak tarafında yönetilip gösterime girdi. Polisler oyunu daha önce Türkiye'de sahneye konmuş ama yasaklanmıştı.⁽⁶⁾ Çocuklar için repertuvarlarına aldıkları oyunlar arasında M. Burton'un yönettiği F. K. Wachler'in "Soytarılar Okulu" (Die Schule Der Clowns), "Soytarılar Gezinti" (Ausflug mit Clowns), Barış Eren'in yönettiği Hans Galli'nin "Sinav" (Die Prüfung) bulunuyordu.

Tiyatrom'da Ralf Milde'nin sanat yönetmenliğine getirilmesiyle yeni bir dönem başladı. Milde, Carlo Goldoni'nin "İki Efendinin Uşağı" (Diener zweier Herren) adlı ünlü oyununu "İki Efendinin Türkü" (Türke zweier Herren) ismi altında zamanımıza uyarlayarak sahneye koydu. Bu oyunda, Türk ve Almanlar arasındaki görüş, zihniyet ve yaşam tarzındaki farklılıkları eleştirel gözle ele alan Milde, giderek artan yabancı düşmanlığına da dikkati çekti. Daha sonra, Yalçın Baykul'un desteğiyle, genç yaşta yitirdiğimiz Oğuz Atay'ın "Oyunlarla Yaşayanlar" yapıtını yönetti. Bu iki oyunda seyirciler tarafından ilgiyle karşılandı. Ancak, Türkçe bilmeyen Ralf Milde'nin görevini sürdürmesi beklenemezdi ve öyle de oldu. Onun yerine, yani sanat yönetmenliğine Rutkay Aziz getirilmek istendiyse de kendisiyle anlaşma sağlanamadı. Daha önce **Tiyatrom**'da "Bir Ceza Avukatının Anıları" (Erinnerungen eines Strafverteidigers) yöneten Rutkay Aziz, 1993/94 sezonunda, Uğur Mumcu'nun askerlik anılarını anlattığı "Sakıncalı Piyade" (Sakıncalı Piyade)ni sahneye uyarladı. Bir süre sonra **Tiyatrom**'un Sanat Yönetmeni Meral Ülgen oldu.

12 yıldır Türk tiyatro sanatını, yazarlarını etkinlikleriyle tanıtmaya çalışan **Tiyatrom**, şimdi, kapılarını seyircilerine kapatmamak için çeşitli sorunlarla uğra-

şıyor, direnıyor. Almanya'da bulunan Türk tiyatrolarının başlıca sorunlarını sosyo-ekonomik, yönetsel, estetik bölümlere ayırabiliriz. Ben, bu yazımın çerçevesi içerisinde bu konuları bilimsel olarak inceleme olanağına sahip değilim. Bu ayrı bir yazının konusu olabilir. Buna rağmen, kısaca bazı noktalara değinmek istiyorum. Almanya'daki Türk tiyatrolarının ekonomik sorunlardan sonra karşılaştıkları en önemli sorun seyirci sorunudur. Diğer bir deyişle, Türklerin tiyatroya ilgilerinin nasıl çekileceği ve tiyatroya gelmelerinin sağlanabileceğidir. Bu konuda Türkiye ve Avrupa'da yaşayan Türkler arasında bilimsel bir seyirci araştırması yapılmamıştır. Örneğin, Berlin'de yaşayan 120 bini aşkın vatandaşımızın büyük bir bölümü kırsal bölgelerden, oransal olarak daha az bir bölümüyse kentlerden geldiler. Bunların içinde, azınlıkta olsa, öğrenciler ve aydınlar da var. Ayrıca, işçi aileleriyle onların çocukları olan ve bir kısmı yurt dışında doğan ikinci kuşak arasında da dünya görüşü, kültür, yaşam tarzları bakımından önemli farklılıklar, çelişkiler bulunuyor. Birinci kuşağın büyük bölümü "Almanya'da Türkiye'yi" yaşarken, ikinci kuşak daha çok doğdukları, büyüdükları, yani içinde yaşadıkları toplumdan etkilenip oradaki Sosyo-ekonomik, siyasal, kültürel sorunlara ilgi duyuyor. Alman dilini Türkçeden daha iyi bilenler Alman edebiyatını, tiyatrosunu, sinemasını izlemeyi tercih ediyor. İşte tiyatrolarımız böyle bir toplum yapısına uygun, onların ilgisini çekebilecek iyi bir yapıtı seçmek, yetenekli sanatçı kadrosuyla sahneye koymak zorundadır. Bence seyirci sorunu, Almanya'da kurulan, sanatsal etkinliklerini büyük bir özveriyle sürdüren, tüm Türk tiyatrolarının en önemli sorunudur.

NOTLAR

1. Yalçın Baykul: "Türkisches Theater in Deutschland-Berlin" Berlin 1995, S.17

2. A.g.y S.17

3. A.g.y S.18

4. Özdemir Nutku "Dünya Tiyatrosu Tarihi-2", İstanbul 1985, s.399

5. Yalçın Baykul a.g.y S.23 6. Tiyatro Tiyatro: Mayıs\91, Sayı 4, S.5

KAYNAKÇA

1. Sargut Şolçün "Tarih Bilinci ve Edebiyat Bilimi", Ankara 1982.

2. İlhan Karlıbel "İşçilerimiz Alman Edebiyatında", Gazete, 24 Ekim 1988, S.5

3. Yalçın Baykul: "Türkisches Theater in Deutschland\Berlin", Berlin 1995

4. Özdemir Nutku: "Dünya Tiyatrosu Tarihi-2", İstanbul 1985

5. Prof. Dr. Manfred Brauneck: "Auslandertheater in der Bundesrepublik Deutschland und West Berlin\Arbeitsbericht zum Forschungsprojekt\Populare Theater" Universität Hamburg 1983.

6. İlhan Karlıbel: "Multikulturelle Gesellschaft-Europäische Migrationspolitik und die Integration von Einwanderern" Hans- Böckler-Stiftung'un daveti üzerine Karlıbel'in, 4-10 1993'te Almanya'nın Bad Kreuznach kentinde DISK adına sunduğu bildiri

7. Tiyatro Tiyatro "Almanya'da Türk Tiyatrom Topluluğu'nun Etkinlikleri" Mayıs\91, Sayı 4, S.5 8. AnaBritannica, Cilt 3, S.263-264 9. Aziz Çalışlar: "Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü" İstanbul 1980.

Nokta Sen Değilsen

Dün bir kavgaya ettim ki kendimle.

Bak dedim...

alır ceketimi gıderim

bırakırım seni burada tek başına.

Glt...

dönüp dolaşacağın yline benim.

Diyelim ki gittin

nokta kadarlık yeryüzünün

başka bir yerine...

ne değişir.

Dön dur istediğin kadar

nokta sen değilsen eğer.

Üzülme Hakkı

Üzülmeyle sevmem

yanlış üzenlerden yana.

Köpüklü sular sık olur

İzlen vermez kıyıya varmana...

ele verilir de dibi

güven vermez insana.

Derin suları severim

dingin olur...

karar vardır akımında.

Bilmiyorum senin içinde

hangisi ırmak nasıl akar

benim içimde derin sular.

O nedenle severim üzülmeyle

dostlarımdan üzülmemesinden yana.

Ayhan ERGÜN

Politik Söylem ve Müzik-2

Sanatçı ve Yüreğin Özgürleşmesi

Kadir KARAKOÇ

Tutkulaşan ütopyalar kısa süreli serüvenler değildir. Yüreğin bir anlık özgürleşmesi, tüm zamanların özgürlüğü mü? Bu an yaşamın mutluluğu, yalnızlığın tilsimi mi? Bir şiir veya bir dize, bir türkü veya bir Şarkı, bir resim ve ya bir fotoğraf, bir öykü, bir hikaye veya bir roman bir an'da çarpar insanı. Zaman sanki durur o an. Bir sanat ürünün, insanın yaşamında örtüştüğü bir duygu titreşimi an'ı vardır. Gidilmeyen, görülmeyen, dokunulmayan, ulaşılmayan birçok istemin ve dileğin ertelendiği an unutulur. İnsan kendisiyle barıştığı an'dır. O an yüreğin özgürleştiği kuşkusuzdur. Bakışların, dokunuşların, hareketlerin, davranışların yalınlığı yakalanır. Zaman içten ve ılıktır. Kompleks ve kibir yerini pembe bir utanmanın tebesümüne bırakır kendini.

Zamanın gerçeğe ihanet ettiği dönemler de vardır. Sanatçılara çoğu kez, ya yoksul ya deli ya da sapık adları takılmıştır. Tarih, biçimlerin, çizgilerin, renklerin gizlenmiş duygularını duyumsayan, düşleri özgürleştiren bu sanatçıları da dahl ve kalıcı kılmıştır. Heiligenstadt yani Ludwig Van Beethoven vasiyetnamesin de, Ey, uzaktan bakıp beni kinli, deli, yahut adamcıl bir kimse yerine koyan siz insanlar, bana karşı ne kadar haksızsınız! diye yazmış. Dokuzuncu Senfoni de ise yüreğinin özgürlüğünü, isyanlaştırarak zaferleştiriyor. Osmanlı Anadolu'sunda Pir Sultan Abdal, Hızır Paşa'nın halka taşıttığında, halkın taşlarına değil, dostu Ali Baba'nın gül atmasına, Yağmur gibi yağar başıma taşlar, /ille de dost-tun bir tek gülü yaralar beni dizelerini türkületmiş. Bu türkü ile yüreğindeki yarayı yüzyıllardır bizim yüreklerimize bulaştırmamış mıdır. Dostluk ilişkilerimiz de, yaşamımız da bu türküyü kaç kere söylemişizdir. Aynı gül değil midir ki Şah Hatayi'nin yüreğini özgürleştiren. Günden terazi yaparlar gülü gül ile tartarlar/gül alırlar gül satarlar/ Çarşı pazarı güldür gül! O gül'den almış Paul Eluard. Yüreğinin türküsünü çığırılmış. Tohum ekilmiş toprağın üzerinde gül hasadının, hamuru mayalamanın keyfiyle ve güneşteki tarlakuşunun şarkısını söylüyorum.⁽²⁾ Peki Aragon'un yüreği! Komünist Aragon'un 2. Dünya Şavaşı sırasında Fransa'nın özgürlüğü için mücadele ruhunu şiirleriyle, denemeleriyle halkına mayalayan Aragon'un. O'nun da yüreği kimbilir belki de Elsa'nın gözlerin de özgürleşiyordu. Sevmekten çok daha kolaydır ölmek./ Seygillim benim/ Yaşamaya katlanışım işte bundan⁽³⁾ Ya Neruda, ben yalnız kuşların yitirdiklerini bilirim, gerilerde kalan denizi bilirim, bir de ağlayan ablamı. derken sıkıştırılmaz mı yüreğini. Yine de yüreğini kendisi kurtarır. Buğdayın Türküsü'nde halkın özgürlüğü ile özgürleştirir yüreğini:

Halkım ben, parmakla sayılmayan/ Sesimde pırl pırl bir gün var/ Karanlıkta boy atmaya/ Sessizliği aşmaya yarayan/ Ölü, yiğit, gölge ve buz, ne varsa/ Tohuma dururlar yeniden/ Ve halk, toprağa gömülür/ Tohuma durur bir yerde/ Buğday nasıl filizini sürer de/ Çıkarsa toprağın üstüne/Güzelim kırmızı elleriyle/ Sessizliği burğu gibi deler de/ Biz halkız, yeniden doğarız ölümlerde⁽⁴⁾ Edip Cansever, Neruda'ya benzer biraz. Mendilimde Kan Sesleri şiirin de Gülmek bir halk gülebiliyorsa Gülmektir Ahmet Abim'der.

Nazım'ın yüreği sürgündedir. Yüreği şiirdir. Nazım'ın Özgürlüğü ülkesindedir. Tutucudur. Kurtaramamıştır yüreğini. Birazını Şehbedrettin'de aramıştır. Birazını, Kurtuluş Savaşı'nda. Anadolu'da yaşayan halklarına bağlamıştır yüreğini. Gülhane Parkı'nda kaçak bir ceviz ağacına ve Bursa cezaevine, Sultanahmet'e sınımıştır kokusu. Orhan Kemal'e bırakmıştır vebalini. Balaban'ın resimlerine. Kimi zaman Memleketimden Bir İnsan Manzarası'nın tablosunda renklendirmiştir. Madımak Otelinde 34'ncü kişidir. Sen yanmazsan,/ ben yanmazsam,/ nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa.

Yüreğin dili, bilgi ve düşünce ile gerçekle mayalandığında özgürleşiyor. Sanatçılar hangi zaman dilimi içerisinde yaşarlarsa yaşasınlar geçmişin ve geleceğin gerçekliğindedirler. Gerçeği sanal duygularıyla yoğurarak zamanı bütünleştirirler. İranlı Ömer Hayyam ile Alman Heine Heinrich'in yaşamlarının arasında 7yy var. Elbistan'ın Kantarma köyündeki ibreti ile 9 yy Hayyam, Yaşamın sırlarını bileydin/ Ölümün sırlarını da çözerdin;/ Bugün aklın var, bir şey bildiğin yok;/ Yarın, akılsız, neyi bileceksin?⁽⁵⁾ derken, Heine, Evet, birkaç kişinin değil bezelyeler,/ Kabukları çatlamış tatlı bezelyeler herkesin./ Şeytanlar, Melekler/ Ve Tanrı sizin olsun, yeryüzü bizim.⁽⁶⁾ demiş. Hiçbir entelektüel birikimi olmayan Elbistan'lı İbreti'nin 7 türküsünde ise, şu dörtlülerle demleniyordu. Dost ile seviştik sabahımız var/içer içmez bulduk gül neşesinde/ Dünya cennetinin bir köşesinde Elestten yıllanmış şarabımız var./ Gerçekler uğruna düştü varımız/ Dönmeyiz bu yoldan gitse serimiz/ Nerde gerçek insan varsa/ Bütün insanlığa hitabımız var.

Bertolt Brecht, yüreğinin özgürleşmesini Hitler'e ve faşist rejimine duyduğu nefrete bırakmamıştır. Makinaların Türküsü'nde, hayatı ve dünyayı yeniden üreten işçilerin türküsünde özgürleştiriyor yüreğini. Akağaçlar arasında esen rüzgar değil bu, oğlum,/ bir türkü de değil yapayalnız aya söylenen,/ vahşi kükreyişidir bu günlük emeğimizin./ Hem lanetleriz biz onu, hem bir nimet sayarız,/ çünkü kentle-

rimizin sesidir o./ çünkü en sevdiğimiz türküdür o./ çünkü hepimizin anladığı dildir o./ çünkü olacaktı/ çok geçmeden o/ dünyanın anadili.⁽⁸⁾

Orhan Veli, anlatamamıştır Bir yer var, biliyorum;/ Herşeyi söylemek mümkün; Epeyce yaklaşmışım, duyuyorum;/ Anlatamıyorum. Bir dert ki yürekler acısı. Kolay yaşamamış Orhan Veli. Sevdalanıp, yar üstüne türkü söylemek/ yıldız ışığında dolaşp geceleri,/ gündüzleri gün ışığında ısınmak bile çok zor gelirmiş. Yüreğini unutmak ister, mavinin binbir renkliliğinde. Bin türlü mavi akar Boğaz'dan- Her şeyi unutabilmek maviler içinde.⁽⁹⁾ Oysa Ahmed Arif ne kadar rahattır. Aramaz. Anadolu'dur O'nun yüreği Havva anan dünkü çocuk sayılır, Anadoluyum ben.⁽¹⁰⁾ Cemal Süreya'nın yüreği, yıkıcı bir aşk'tadır Yıkıyor milletin ortasına/ Tutku yükünü dese de, işgalcidir yüreği İşgalci bir aşk bu/ Samanlık sevişenin diyor, Başka bir şey demiyor.⁽¹¹⁾

Saymakla bitmez. Sanatçıların yaşamlarını araştırdığımızda, kendimiz de olan, farkına varmadığımız sıradan ve basit duygularımızın şiirle türküyü dönüştüğünü buluruz.

Siyasi ve tarihsel bilincimizin elde edilmesi, arada kalan kültürel fenomeni kurtarabilir mi? Günlük yaşam içerisinde ilişkilerin tutsağın da kurtulmak, akan zaman içerisinde bir sır mı? Yoksa insanlık tarafından keşfedilmeyi bekleyen bir define mi? Geçmiş-gelecek veya gece ile gündüzün arasında küflenmiş güneşin sıcaklığında bizleri bekleyen sanatçıların yürekleri mi? Siyasi ve tarihsel bilincimizi yoklamanın zamanı geçiyor. İşin gerçeği tarih ve siyasi bilincimiz ne kadar gerçeklikte. Bu soruyu acaba insanların hayatları hakkında karar verenler, insanlara sosyalizm adına forma giydirmeye devam edenler, Sosyalizm adına sanat yapan ve özellikle de konumuz itibarıyla "devrimci müzik" yapan sosyalist olduğunu söyleyen müzisyenlerimiz kendilerine hiç soruyorlar mı? Ya biz: Yüreğimizi sıkıştıran, dünyayı küçülten, bizi köleleştiren duyarsızlığımızı Kaderci, Şükreden, yaşamayı ve zamanı zorunlu kılan bizler değil miyiz? Hayatı bir yük, kendimizi hamal yapan biz değil miyiz?

Kaç kişi var veya varız Yılmaz Güney'in, Balaban'ın, Ahmed Arif'in, Kemal Tahir'in, Yaşar Kemal'in, Cemal Süreya'nın, Orhan Veli'nin, Enver Gökçe'nin ilerisinde veya üç aşağı, beş yukarısında-yız. Veya kaç devrimci müzisyen arkadaş Sezen Aksu'dan daha iyi müzik yapıyoruz. Kaçımız, Adnan Saygun'un Yunus Emre Oratorya'sunu dinledik Koroğlu operasını biliyoruz. Bela Bartok'un Anadolu'da yaptığı araştırmaları biliyoruz. Ulvi Cemal'in köçeklerini dinledik. Kaçımızın evinde müzik arşivi ve müzikle ilgili küçük bir kütüphane var. Olan arkadaşları, ukala ve bencil olarak şifleriz. İyi müzik yapan üç, beş kişiyi de bohemlikle suçlar boğmaya kalkarız. Arayışlarını kriter almadan, şak diye damgayı vururuz. Kiskanır, takijici deriz. Veya Birinci şart formanız olacak. Ya Kemalist olacaksınız, ya Kürt'cü, ya devrim ve aşkınız bir olacak, ya istiklal caddesinde veya Anzavur pasajında bir kültür merkezinin kantininde her hafta çay içmek zorundasınız. Yaptığınız sanat ondan sonra gelir. Önce forma, sonra ilişkiler. Hele medya-plazalarda birkaç satır istiyorsanız vay halinize. Bizim eski örgütten canım. Bölge sorumlusu. İçerdediydi. Bak kitabı da çıkmış. Bizim sanat sayfasında kısaca tanıtır mısın.

Düşünce ve duygu ilişkiler idolojisinin hegomansı ile işgal edildi. Sanatçıyı köleleştiren, sanatın içeriğini boşaltan, iki telli medyası sanatçıyı yalakalaştırılan hastalığın virüsü, işin gerçeği eski alışkanlıktı. Klikçi, kronikleşmiş, aşiretçi sol kafanın beraberinde taşıdığı,

bugünde var olan virüs. Neden, sinema, tiyatro, edebiyat tikanıyordu. Neden müziksel çalışmalar taklit ötesine geçemiyordu. Evet, sevgili beyler ve bayanlar hep birlikte felsefenin yeşil dolar bazında değeri ile tartışıyoruz.

Yüreğin özgürleşmesi, bilinç ve düşünme iradesinin disipline edilememesinin kompleksini yaşıyor. Duygu ve bilginin, estetize edilerek nesnelleşmesinin ütöpik sancılarını umursamıyor. Yaşamı dönüştüren, insanı ilerleten, toplumu özgürleştiren, bilgiyi öğreten ve öğrenen sanatçının yerinde yeller esiyor. Ülkemizde, 12 Eylül'den bu yana, boşuna dönüyor hava. Çeteler ve lobili ödül panayırıları, kültür ve sanatın köşe yazarları, edebiyat, resim, şiir, tiyatro, sinema ve müzik sanatını değerlendirirken postmodern kaplamalı madalyonlarını da sanatçılarına rahatlıkla takıyorlardı.

Yaşadığımız koşullarda, sanatçıların veya sanat eserlerinin kaç tanesi evrensel değerler toplamında ağırlığını hissettiriyor. Bir an da yüzlerce romanı, yüzlerce filmi, yüzlerce oyunu, yüzlerce senfonileşen zaman dillimlerini yaşıyoruz muyuz. Nazım yaşı saydı "Memleketimden İnsan Manzaraları"nı kaç cilt daha yazdı! Ya Yılmaz Güney, kaç Yol, Sürü ve Arkadaş filmi çekirdi.

Dostoyevski yapıtlarında, zorba, canı, bencil kişilikleri seçer. Tinsel otoriteye, Çar'a ve Tanrıya yaşamı boyunca boyun eğer Sigmund Freud.⁽¹²⁾ Dostoyevski'nin edebi kişiliğini çözümlerken, "Vakit vakit ahlakdışı eylemlere girişip sonradan pişmanlık duyarak, pek yüce ahlak kurallarını kendine amaç diye saptayan ve davranışlarını bu kurallara uydurmaya çalışanlar, işin pek kolayına kaçmamakla suçlanacak kişilerdir. Ahlaklılığın başlıca gereği sayılan gönül boşluğunu boşlamışlardır bunlar, oysa toplumun pratikteki çıkarı, bireyin ahlak kurallarına uygun yaşamasını zorunlu kılmaktadır. Kim bu kurallara yan çizerse, kavimler göçündeki barbarlara benzer, o barbarlar ki, önce cana kıyıp sonra tövbe ve isticfarda" cana kıymalara düpedüz olanak sağlayan bir araca dönüşmüştür.

Eylemsizliğin ve Sessizliğin Melodik Bulanıklığı: 12 Eylül Kaderciliği ve "Özgün Müzik"

Dizimizin "Sosyalizm ve Müzik", "müziğin yabancılaşması" bölümlerinde geniş olarak tartışacağımız, Marksistler içerisinde müziği yoğun olarak tek önemseyen Adorno'nun düşüncelerinden kısa alıntılarla başlamak istiyorum. 19. Yüzyılın hâlâ hoşgörebildiği türden pre-kapitalist nitelikteki "müzik-yapma" adacıkları yüzyılımızın kültür yaşamında silinip gitmiştir. Radyo ve sesli film teknikleri ve total kapitalist propaganda mekanizmasının sınırsız kontrolü müziksel pratiğin en içsel birimciliği olan *aile içi müzik yapımı*'nı bile kendi hükmü altına almış, kendi eline geçirmiştir. Aslında, daha 19. Yüzyılda ev-içi müzik yapımı, özel sermaye eliyle gerçekleştirilen toplumsal üretimin total olarak belirdiği bir yaşam bütünlüğünün sadece bir bölümü durumuna gelmiş bulunuyordu. Bu tür müzik, 19. Yüzyılda da toplumca yaygın pratik olmaksızın çıktığı için, bireysel müzik üretiminin varlık sürdürme biçimi artık bir aldanım olmuş bulunuyordu. Wagner'in Tristan'ından itibaren müziksel üretim ve müziksel tüketim kapitalist süreç tarafından özümşenmiş bulunuyordu.⁽¹³⁾ Tartışmamız sırasında, geçmiş tarihin kesitlerin de benzerliklerin yalandığını göreceğiz. 19. yy Avrupası'nda Adorno'nun tartıştıkları -kimi zaman kendisi ile çeliştiği anlar olsa da-, o gün "müzik-yapanlar" toplulukları, objektivist müzik reformistlerinden Stravinsky'den ve ondan türeme saydığı Hindemith'e söylediklerinin bizler

için ne kadar önemli olduğunu sanırım bilmiyor-
du.

Darbelerden Sonra

12 Mart faşist cuntasında sonra, özellikle 1972'de plaklaçılar çarşısı Doğu Bank'dan İMÇ 6. Blok'a taşındı. Taşınırken bir müzik türünü de beraberinde getirdi. Orhan Gencebay'ın o yıllarda, "Hor Görme Garibi", Bana Kaderim Bir Oyunu", Hatasız Kul Olmaz" 45'lik plakları satış rekorları kırıyordu Arif Sağ, Orhan Gencebay, Osman Bayşu ve Erol Sayan başta olmak üzere arabesk müziğin gelişimi hızla tırmandı. Bir taraftan Aşık Mahsuni Şerif, "Erim Erim Eriyesin" derken, diğer taraftan Orhan Gencebay "Kadere Bak" diyordu. Her ikisi de o dönem de kitlelerin politikleşen istemlerini dile getiriyordu. Halk ozanları ile bu sanatçıları röportajlarımızla karşılaştıracamız.

12 Eylül ve Müzik

Ütopyalar ülkesinde tutkulaşan düşler, vitrinleşen, marketleşen hayatın markalanmış umutlarında imgeleşiyor. Seslerin mekanikleştiği, sanatın metalaştığı, sanatçının köleleştiği bir kere de biz yazalım. Duyuyoruz, görüyoruz, dokunuyoruz. Her şey burnumuzun dibinde olup bitiyor. Özgürlük ve eşitlik kültürü, yeni dünya düzeniyle yukardan aşağıya, aşağıdan da çukura doğru, önce yaşamı sonra müziği bulanıklaştırıyor. Sadece müziğimiz bulanıklaşmıyordu. Sanatın her alanında bulanıklaşma yaşıyor. Düşüncelerimiz, duygularımız, bakışlarımız, dokunuşlarımız bulanıklaşıyor. 12 Eylül yenilgisi ile devrimci mücade-
lenin dibine vurduğu uzun bir süreç yaşıyoruz. Kuşak kültürü yeniden biçimleniyor. Cuntalardan sonra yaşadığımız her fırtınanın dinginliğinde toplumun kaderci, yalnız ve yabancılaştığını yazarız. Nedenlerini genellikle buluruz. Bir dahaki fırtınanın esceğini hissetsek de kanaatimiz değişmez.

Tepkisiz kalmanın sığındığı morfinik eğilim ile toplumsal çürüme bire bir örtüştü. Yeni dünyanın yeni değerleri keşfedildi. Bireyin kendisi ile barışık olabilmemesinin ölçütü, günlük rantın miktarına bağlı. Eğer kafanızı yastığa rahat koyup uyuyamıyorsanız, o günün hasılatı iyi değildir. Para, kar eden sanatı üretiyor. Sanatın para ettiği köşeli zamanlar tünelden geçiyoruz. Tiraj ise sanatın neteliğini belirliyor.

Serbest piyasa ekonomisi endüstriyel müzik sektörünün oluşmasını hızlı sağladı. Unkapanı'nda İMÇ 6. Blok'da Raks kaset dolum firması dünyanın 3. şirketi olmuştu. Taverna müziği, çay bahçelerinde, bira-hanelerde, barlarda, çalınıyor. Lütfen bu yazıyı okurken o dönemlerde bir Arif Susam ve ya Umit Besen kaseti ile Ahmet Kaya'nın "Ağlama Bebeğim" adlı kasetini beraber dinleyin.

Mezhepsel dürtülerin başkaldırdığı, dinci, milliyetçi ve ırkçı cephelerin belirginleştiği düzlemde**, politik söylemli ozanlık geleneği de etkilendi. Devrimci ozanların cezaevlerine kapatıldığı, sürgün edildiği süreçte bir bas ses, kasetçalarlarda "Ağlama Bebeğim"⁽¹⁴⁾ ninnisi mırıldanıyordu. Ağlayan kimdi. Adları Deniz, Mahir, Eylem olan çocuklar mı? Yoska bira-hanelerde, barlarda devrim yapan, eski solcular mı? Ahmet Arif'in, Sebattin Ali'nin, Nazım Hikmet'in şiirleri mi ağılıyordu. Melankolik melodilerin işgaline uğramış bu dizeler halka hiç yabancı değildi. Ölüm, işkenceler, acılar, hüznün hangi yüreğin çılgılığı idi. Bu müzikte mi kendini özgürleştiriyordu?

Benliğin yitiren toplumların içerisinde yer alan beyinlerin güdükleşmesi doğal gelişir. Sanki her şey karmaşıklaşmış gibi gelir insana. İnsan niçin ağlayacağını ve niçin güleceğini karıştırır. Üzülmeyen ve sevinmeyen kederi duyduğuna öte kadere bırakılmıştır. Kendine yabancılaşan toplum, ölümlerin, işkencelerin, sorgusuz yargısız cinayetlerin ortasında yaşamıyor

mu? 12 Eylül'den sonra sömürge kavramı beyinlerden çok çabuk bir biçimde silinir. Akıllı ol para kazan. Yalan söyle, dolandırıcılık yap, eroin, kadın sat yeter ki para kazan. Para kazandığın sürece adamsın. Bu toplumsal bir olgudur. Sanatçı bu olgunun varlığında rahatsız olduğu sürece özgürleşecektir. Sanatı ile buna hizmet ettiği sürece sermayenin kölesi olacaktır ve olmaya da devam edecektir. Belki de 19. Yüzyıl Avrupası'nda Adorno bizim için söylemişti. "Müzik çaresiz bir dehşet içindeki toplumun karşısında küstahça bir bilgisizlik içinde olmamalıdır; toplumsal sorunlar müziğin içinde, tekniğinin en içsel hücrelerinde yer alır ve müziğin kendi materyeline ve kendi biçimsel yasalarına göre temsil edilirse müziğin toplumsal işlevi olacaktır. Bir sanat olarak müziğin görevi, bu bakımdan toplumsal kuramınki ile aynı olacaktır.⁽¹⁵⁾ Basit ve sıradan algılamının zenginliği, tarihin çıplaklığını sağlar. Hiç lamen, cimin gereği yok. "Özgün müzik" kavramı olan 12 Eylül Müziği'nin, bir ocakbaşında Ahmet Kaya ve Hasan Hüseyin Demirel'in muhabbeti sırasında oluştuğunu herkes bilir. Şimdiye kadar yazılıp çizilmeyen bu bilgiler "İnsancıl" sayfalarında yazılmalıdır. Hasan Hüseyin'in fotoğraf makinası ve annesinin bileziklerinin içten ve inanarak bu tür müziğin oluşmasında ki katkısı hep gizli kalmıştır. Ahmet Kaya'nın ilk kasetten sonra Hasan Hüseyin gerçekliğini silmesinin özel nedenleri belki anlatılacak. Ama bu müziğin esas arkasındaki adam Hasan Hüseyin Demirel'dir. Müziksel sound olarak, Hasan Hüseyin Demirel ile Ahmet Kaya'nın arasında ciddi derece de anlayış farklılıkları da vardır. Şu bir gerçektir ki "özgün müzik" adı müzisyenlerin değil plakçıların taktığı bir isimdir.

Bir Yükarıda yazdığımız gibi, müzik endüstrisinin hızlı gelişimi o yıllarda her ay bir adet özgün müzik sanatçısı yaratıyordu. İşin kolayı da vardı. Bir Ahmed Arif, bir Nazım Hikmet, Hasan Hüseyin Korkmazgil şiiri yeterli oluyordu. Belki çoğu günümüze kadar gelemedi. Fakat, kimisi kalıcı ve yarına kaynak olabilir. İki: Ahmet Kaya çok satmıştı. O günlerde yüz binin üzerinde bir traji vardı. Bu sayı bir plakçıya iyi para bırakırdı. Üç: Kısa sürede taklitleri çoğalmaya başladı. Hatta ülkücü ve dinci kesimlerin içerisinde bile taklit edildi. Dört: Süreç içerisinde, toplumsal dinamiklerin mücadelesine göre biçimlendi. Beş: Popüler müziğin egemenliğine geçişte önemli bir köprü oldu ve kendisi de eridi.**

Dipnotlar

1. Büyük Müzisyenler Serisi: 7. Albertine Morin-Labrecque Montreal Üniversitesi Müzik doktoru. Çev. Vasfi Gürsan. Akay Yay. Baskı 1948

2. Paul Eluard, Ozan ve Gölgesi Çev. Özdemir İnce Adam Yayınları

3. Louis Aragon Çev. Sait Maden

4. Neruda Çev. Hilmi Yavuz

5. Hayyam Çev. Sabahattin Eyuboğlu

6. Hein Heinriech Plevancu'nun Toplum, Sanat ve E-
leştirisini Çev. Asım Bezirci

7. Derleyen Engin Aslan

8. Bertolt Brecht. Makinanın Türküsü. Çev. A. Kadir-
Gülen Fındıklı. Sanat Emeği Yayınları. 2. Baskı 1979

9. Orhan Veli. Garip adlı kitabından

10. Ahmet Arif. "Hasretinden Pranglar Eskittim.

11. Cemal Süreya: Bütün Şiirleri. Can Yayınları

12. Sigmund Freud. Sanat ve Snaatçılar Üzerine Çev.
Kamuran Şipal. Yapı Kredi Yayınları.

13. Adorno. Müzik ve Yabancılaşma Çev. Ünal Aksoy

14. Ahmet Kaya'nın ilk kaseti

15. Adorno a. g. e

*İstifrar Tanrı'dan suçlarının bağışlanmasını dileme

**Yazı dizimizin ileriki bölümünde yer alacaktır.

Kalabalıklar ortasında yapayalnızım.. Üstelik bir kadını. (kadın olmanın zorlukları hesaba katılırsa) Yüzyıllardır konuşmayı unuttu. kana kana konuşmak isteyen... coşkularını.. heyecanlarını dışavurmayı öğrenebilmek için mücadele etmiş bir kadın. Bir zamanlar bu dünyada beni koşulsuz anlayabilecek birilerinin olması gerektiğini düşünmüştüm. Umarsızca aradım birilerinin bana bilinçlerindeki kalıplarla değerlendirmeden. öğüt vermeden. akıl vermeden çıplak gözle. yargılamadan.. anlamaya çalışarak yaklaşmasını istedim hep. içtenliği özledim. İnsana güvenebilmek istiyordum. Güvendiğim. koşulsuzca içimi açtığım insanlardı oldu.. yüzyıllardır susmuş bir insanın böylesine anlayışı gereksinerek konuşmak istemesi ezilmişliğinden kaynaklanıyordu. Hiç ara vermeden. saatlerin nasıl geçtiğini unutarak içtenlikle sohbet ettiğim insanlar vardı. bir süre sonra konuşmanın çözüm olmadığını anladım ya da konuşabilmek için benim istediğim gibi beni dinleyecek birilerini aramanın saçmalığını anladım. Sonuçta içtenliği aramak. içtenliğin sıcaklığını özlemek yalnızca benim sorunumdu. Bir insanı yaşamın bütün alanlarında görmeden içtenliğinin de sahte olup olmadığını anlayamıyorsun. Yaşamın çıkardığı en ufak bir sorun karşısında içtenliğin nasıl bir içtenpazarlığa dönüştüğünü.. dostlukların çıkarlar zedelenince nasıl düşmanlıkla yer değiştirdiğini incinerek izledim. İzlediklerimin hepsinin benimle ilgili olması gerekmiyordu. kişilerin birbirlerine yapıp ettikleri de beni etkiledi. Konuşmak çoğu kez bir zaaf olarak değerlendiriliyor eğer birine içini açmışsan. bir gün aranızda herhangi bir sorun çıktığında bütün sırların ortalığa saçılabilir. dikkat etmeli. kendini korumalısın. Kendini ne pahasına koruyacaksın. incinmemek adına. İşte sistemin insanı getirdiği açmaz. yalnızlığın pekiştirildiği. rekabetin insani ilişkilerin. dostluğun. arkadaşlığın.. vefanın önüne konarak yüceleştirildiği yer. Anlayamıyorum insan sürekli kendini kendi dışındaki her şeyden korumaya çalışırken.. savunmadayken nasıl aşktan söz edebilir. Bir insan birilerinin onu aldatılabileceği.. kandırabileceği alaya alabileceği. üzebileceği varsayımıyla kendini sakınırken aşk ne ola ki. Savunmanın olduğu yerde aşk bir lüks. ulaşılamayacak bir ütopya. Şiir belki de hiç olmayan bir yaşantı arayışının ütopyası. bugün de arayıp bulamadığını.. değişen bir dünyada.. yeni bir dünyada. yeni insanla aramanın bir ütopyası. Burjuvaziye göre emekçiyle ilişkileri dengede tutabilmeli.. emekçinin gözünde burjuvazi ezeli düşman. elimizde koca bir dünya var ne yapsak ne etsek bu koca dünyayı

koşulsuz hepimizin kılsak. Evet evet biliyorum diyalektik maddeci yöntem Marx Engels. mücadele.. devrim kavramlarını. Bazen bütün sözcükler anlamını yitiriyor insanların davranışlarını gözlemlediğimde kocaman bir boşluğa düşüyorum. Sorun insanlaşabilme sorunuysa neden hala aç insan var neden insan ilişkilerinde üste çıkmak dürüstlükten daha önemli olabiliyor Kaybolan insanlar var gözaltına alınan öğrenciler kaldırımlar bizler için değil HABİTAT için yenileniyor Birileri tüketilende kendini bulmayı erdem sayıyor

Son günlerde elimden düşmeyen bir kitap var Tania Modleski'nin "Kadınlar için kitlesel fantezi üretimi" Yavuz Alogan'ın çevirisiyle Pencere Yayınlarından çıkmış. Bu kitabı daha önce okuyamadığım için üzülüm. Bulunmaz Kültür Merkezinde bir köşede unutulmuş iki adet kitaptan birini aldım. Kitap Cengiz Gündoğdu'nun sanatta star sistemi eleştirisinin kadın yazar kadın okur açısından irdelenmesi. Tania Modleski kapsamlı bir araştırmayla eleştirideki çifte standardı nedenleriyle göstermeye çalışmış. Harlequin Romanlarında, Gotik kadın romanlarında. televizyonda bol bol seyrettirilen hileyle. gözyaşıyla karışık melodramlarda okuyucu ya da izleyici durumundaki kadını sistemin nasıl yönlendirdiğini açıklıyor çözümleyici yaklaşıyor. Bu kitap sanatta star sistemi kavramının cins ayrımcılığı açısından irdelenmesine denk düşüyor Kitapta sınıflardan söz edilmiyor yazarı hakkında bir bilgi de yok.. yalnızca İngilizce baskısından çevrildiğini biliyorum Yalnızca kitabın sorununun star sistemi kavramının içleminde yer aldığı görülebiliyor. Kitabın can alıcı noktası şu:

"İtirazlar olacaktır. Pek çok eleştirmen on dokuzuncu yüzyılın popüler sanatı ile günümüzde milyonlarca tüketilen, kitlesel olarak üretilmiş sanat arasında önemli farklılıklar olduğunu öne sürer. Popüler sanat ile yüksek sanat arasındaki ayrım o zaman şimdiki kadar mutlak değildi ve popüler yazarlar şimdiki kadar sıkı biçimde denetlenmiyorlardı: dolayısıyla Harriet Beecher Stowe gibi bir yazar çağının koşullarını artık düşünelemeyecek bir tarzda protesto edebiliyordu. Bugün sadece iki tip sanatın var olduğu öne sürülebilir: üreticileri tarafından insanları manipule etmek ve onların boş zamanlarını sömürgeleştirmek için özetle" status quo"ile yetinir durumda tutmak için kullanılan kitle sanatı ve özerk eleştirilebilir ruhlu sürekli koruyan yüksek sanat."

Kısaca söylemek istersek sanatta star sistemi kavramıyla açıklamaya çalıştığımız durumu

Tania Modleski "kitle sanatı" kavramıyla açmıyor Biz İnsancıl yazarlarının mücadelesini verdiğimiz sanat türü de kitapta "yüksek sanat" kavramıyla anlamını buluyor Tabii ben "yüksek sanat" kavramının insanı geçmişin kültür birikimini kavramayı önemseyen "insani gerçekçi sanatı" açmıyacağını zannetmiyorum. yüksek nitelemesini doğru bulmuyorum. Ancak kavramın içlemine baktığımızda İnsancıl'ın kültür sanat mücadelesinden İnsancıl'ın savunduklarından farklı bir yorumu olmadığı açık. bu nedenle kitabı önemsiyorum. Daha önce yazdığım yazıların birinde "sistem erkektir" demiştim. Kimileri itiraz ettiler ne demek efendim eziliyorsa erkekte eziliyor kadın da eziliyor sorun insan sorunudur. Elbette sorun insanlaşabilme sorunudur ancak insanlaşabilmenin önündeki engeller, -ortak yanları olsa da-kadın ve erkek için farklı boyutlarda kendini gösteriyor. Bırakalım günlük yaşam içindeki örneklerini yazarlıkta karar kılan bir kadının bile içselleştirdiği erkek davranışının dışına çıkabilmesi çok zordur. Tania Modleski geçmişten bir örnekle kitabına önsöz yazan bir kadının merhametle esirgenme dileğinden söz eder. Önsözde şunları yazar kadın yazar.

"Bu eseri tarafsız bir kamuoyunun ilgisine sunma girişiminde bulunurken yaptığım için akıl ve bilgi sahibi kişilerin onayına layık olduğuna dair boş bir umut beslemiyorum. Hayır benim umutlarım daha iyi bir temele dayanıyor, dürüst, liberal, cömert bir kamuoyu genç bir kadın Edebiyat serüvençlisinin bu ilk girişimine gerekli müsamahayı gösterecektir."

Tania Modleski kendini yüceltme nasıl erkek tarzı olmuşsa kendini küçültme de kadın tarzı olmuştur diyor. İşin tuhaf tarafı şu; kadın yüzyıllardır öylesine bastırılmış ki yazarken bile içselleştirdiği erkek bakışının bilincindeki yansımadan kurtulmakta zorlanıyor. Erkek bakışı da kadının "merhametle esirgenme" isteğini pekiştiriyor. Geçenlerde bir arkadaşım aynen şunları söyledi. Benim dergide herhangi bir konuyu tartışmama gerek yokmuş. o Cengiz Gündoğdu'ya güveniyormuş ve şimdiye kadar yanlış yaptığını görmemiş. O halde ben de çözümlenmesi gereken bir sorun olduğunda siz daha iyi bilirsiniz deyip susmalıymışım. Hayretten. şaşkınlıktan ağzım açık kaldı. Ben Cengiz Gündoğdu'ya zaten güveniyordum... bu ayrı bir konu ancak yıllarca evde oturmuş, babasına, annesine, sonra da kocasına uysal davranmış bir kadından kültür sanat ortamında dahi söz dinleyen uslu çocuk tavrı beklenebiliyor. Ben yaşamımı değiştirebilme, kendimi ve insanı dönüştürebilme mücadelesi verdiğimi zannederken, yol aldığımı, artık yıllar önceki sorunları yaşamayacağımı düşünürken anlıyorum ki ne kadar yol alsam da değişen bir şey yok hep aynı yerdeyim çünkü birlikte gelişmiyoruz. Benim bilincimde kadın ve erkek ayrıcalığı olup olmaması önemli değil. feodal erkek tavrının değişmesi gerekiyor. Yalnızca kendini değiştirmek istemek yarım kalmış bir işlemdir. kısır bir çabadır. Kadın eğer güzel bir dünyada yaşamak istiyorsa kendini dönüştürürken erkeği, erkeği dönüştürürken kendini yeniden kurma görevini üstlenmelidir. Onların bilinçlerindeki takıntıları ancak bizler görünür kılabiliriz. Hiç kimse kendine verilmiş hakları görkemli bir tepsiyle iade etmeyecektir. Yalnız erkeğin bilincindeki feodal kalıntıları ayıklamak isterken, kadın kendi bilincindeki feo-

dal kalıntıları da atma mücadelesini kendi içinde vermelidir. Tania Modleski kendini küçültmenin kadın tarzı olduğunu söylerken en erken romanları irdeliyor.

"En erken romanlarda kadın kahraman sahip olduğu en değerli şeyi ondan çalmak durumunda olan ayartıcıya karşı toplumsal itibarını korumak zorunda idi. Aynı şekilde kadın yazar da edebi itibarını alçak eleştirmene karşı korumaya çalışıyordu. Yazar kadın kahramanın iffetini korumasına yardımcı olmak için tıpkı erkek yazar gibi fakat farklı nedenlerle onu zayıflatmak yani hayatın en temel gerçekleri hakkında onu tamamen cahilleştirmek zorunda idi. Öyle ki sonunda onun saflığından etkilenen erkek onu tahrib etme çabasından vazgeçer ve bunun yerine onu ödüllendirir ve yüceltir yani onunla evlenirdi"

Edebiyatın yaşama etkisini görebilmek için yukardaki satırlar güzel bir örnek. Bu satırlar aynı zamanda sistemin boş zamanı edebiyat alanında nelerle doldurduğunu gösterirken kadını nasıl sinsice yönlendirdiğini de açmıyor. binlerce yıl öteden bugüne aktarılan engellenmenin boyutlarını da görünür kılıyor. Kadının yeri evidir safsataları sistemin işgücünü kendi istediği biçimde yönlendirme isteğinden başka bir şey değildir. Bu arada evde oturup yalnızca çocuğun ve kocanın bakımıyla uğraşan kadının yaşamı yayın tekelleriyle en ince ayrıntısına dek örgütlenir. Entrika, gizem, aşkla örülmüş Barbara Cartland türü romanlar piyasayı doldurur. kadın bu kitapta yaşayamadıklarını bulur. büyüğü bir dünyaya, açılmıyana gizemli bir dünyaya çekilir. Aşağılanma, aşk adı altında yüceleştirilerek görünmez kılınır. Yine Pencere Yayınlarından çıkmış bir kitap var elimde. Ahmet Fethi'nin çevirisiyle Soweto Öyküleri. Soweto Öykülerini severek okudum... dili güzel, akıcı, özenli çevrilmiş. Öyküler Güney Afrika'nın yansısını veriyor. ezilmiş halkın yaşamını anlatırken kadının ezilmişliğini de farklı bir boyuttan yakalıyor-sunuz. Sözgelimi "Fudua, Fudu, u-a-e (Kavanozu karıştır Ka-va-no-zu Kaarış-tır) öyküsünde bana çarpıcı görünen bir bölüm var. Fudua Güney Afrika'da tıks tıks trene binmek zorunda olan halkın söylediği bir türkü. Kendini akıntıya bırakmayan trene binemiyor. O trenlerde yolculuk etmek zorunda olan üç kadının konuşmaları verilmiş. Bu konuşmalardan anladığım şu. kadının durumunun farklılığı. Ezilen bir erkekle ezilen bir kadının durumu aynı değil. itiş kakış terene binen üç kadın o sırada başlarına gelenleri birbirlerine anlatıyorlar. Ordan bir bölümü yazmak istiyordum.

"... İçeri girdiğimde ölü gibi yere serleceğimi sandım. Vagondaki herkes ayakta durmak zorundaydı. Elinizin, ayağınızın veya belinizin kırılmasını istemiyorsanız herkesin yaptığını siz de yaparsınız. Bir oturağın üstüne atladım. Çevremi saran vücutlar arasında dimdik kalakaldım. Bu arada elbisemin baldırlarımdan yukarı toplandığını ve indirmek için yapabileceğim bir şeyin olmadığını hissedebiliyordum. Nasıl yapabilirdim?...El çantamı güvenceye almak için ellerimi sıkıcı göğüslerimin üzerinde kenetlemek zorundaydım."

Devam eder Ntombi

"Ellerini yukarı kaldırabilenler alkışlamaya başladılar. Müziğin bitmesini istiyordum. Çünkü gürültü bazıları tarafından bir kalkan gibi kullanı-

lıyordu. Birilerinin özel yerlerime ulaşmaya çalışarak kalçalarımı ovuşturduğunu bağıarak duyurmaya çalışıyordum. Kimse aldrış etmiyordu. Korkunç ve utanç verici bir durumdu. O gün bana güçlü bacaklar verdiği için Tanrı'ya şükrettim. Çünkü yapabileceğim tek şey bacaklarımı birbirine yapıştırmak ve olanca gücümle sıkmaktı... (...)

(...) Yapabileceğimiz bir şey yoktu. Tren Park İstasyonuna vardığında çok utanç verici bir biçimde hakarete uğramıştık... Kime anlatabilirdik?... Kime şikayet edebilirdik?... Şikayet etmeye çalışsak bile kim bizi dinlerdi? Herkes bize bu tür şeyleri anlatmak çok ayıp diye çıkışırdı."

Böylelikle kadının ezilmişliği katmerlenir Yine kendisi gibi ezilmiş bir erkek trende ona hakaret eder aşağılar Kadın bu aşağılanmayı da kimseye anlatamaz çoğu kez ve MM'A-LITHOTO öyküsünde olduğu gibi geleneklere sığınır Eğer toplum eski göreneklerin yerine yenisini koyamazsa kadının yerleşik değerlere sığınmaktan başka çaresi yoktur Pabollo yeğenine şöyle söyler

"Mahali günün birinde mutsuz olduğunda ve işlerin ters gittiğinde nereye koşacağını bilmen için bütün akrabalarını tanımalısın. Yalnız olmadığını hiç bir zaman yetim olmadığını bilmen önemlidir. "Aile"de sana destek olmak zorunda olan birileri her zaman vardır."

Pabollo bunları evinden kovulduktan sonra kucağında küçük bebeği ve yanında yeğeniyle gardaki bir bankta otururken söyler Gideceği yeri yoktur ve kendi başına ayakta durmayı öğrenememiştir Yeğenine öğüt verirken şu çarpıcı sözü söyler

"Geleneklerimizi terk edersek ölü gibi oluruz."

Evet ama gerçekte yaşamı karşılamayan gelenekler Pabollo'nun hayatını güzelleştirmeye yetmez. Çaresizlikle erkek kardeşinin evine giderler onu rahatlatmaya özen gösterir ama sonuçta kocasının evine geri dönmesini sağlayan koşulları kardeşi yaratır Pabollo evine geri dönmek zorunda bırakılır Gece herkes odasına çekilince kayınbabası karısına şu sözünü söyler

"Tanrıya şükür geri geldiler. İkinci bir başlık ödemek için o kadar çok parayı nerden bulurduk? İkinci bir öküz için..."

Yoksul kadının... emekçi kadının katmerli ezilişini anlatmak için bu kadarı yeter şimdilik. Burdan bakılınca kadının köhnemiş gelenekleri kırması daha zor görünüyor Kendini saran kocaman bir kuşatılmışlıkta yaşarken bu çemberi kırmanın tek yolu kendini eğitmekten ve kadınlararası dayanışmayı geliştirmekten geçiyor Mücadelenin yolu erkek düşmanlığından geçmiyor kadın kin ve nefretle yoğunlaşmış bir düşmanlıkla insanlığından yitirmeyi göze almamalıdır Biz kadın ve erkekler bir toplumu oluşturan yapıtaşları birarada yaşarken birbirimize dayanamıyız... birlikte direnebilmeyle öğrenmek zorundayız. Dünya henüz cins ve sınıf ayrımlarının, dil, din... ırk ayrımlarının ortadan kalktığı insani düzeyde buluşmaya hazır değil O halde yapabileceğimiz tek şey mücadeleye bir yerlerden katılarak yürümeye başlamaktır

Aşk. işte o zaman. eşit düzeyde buluşan insanların estetik yaşantı oluşturmalarıyla hakıyla yaşanabilir

Kıyamet Günü

Bir düşünce gırdabıyla bunalmış halde,

Gömüldüm hayallerden dinlenmenin içine.

Korkunç bir düş kafamı ele geçirdi,

Gördüm mezarların ölülerinden vazgeçtiğini!

Jüpter, yıldırlarla kuşanmış halde, ansızın göklerde

belliriyor,

Ve gökgürültüsü gürüyor ve şimşek uçuyor!

Şaşırmış, kaderi belirsiz, hayretler içinde,

Duruyor dünya titreyerek tahtanın önünde!

Benzi atmış her günahkar eğerken kafasını,

Jüpter, başıyla onaylayarak, sarstı göğü, ve söyledi

şunları:

"İnsan türünün suçlu ırkı

Kör, doğa, mantık ve İlim açısından;

Siz çellsizlikleri yüzünden yana çekilenler;

Ve siz-gururları yüzünden asla düşmeyenler:

Çeşitli tarikatlarda sahte tevirlar takınan sizler,

Ve böylece bir dğerlinin lanetlendiğini görenler;

(Bazıları size bunları söylediler, ama onlar da

Billyor değillerdi Jüpter'in planlarını sizden fazla)

Dünyanın çılgınlığı şimdiki erdi sona,

Ve artık içermiyorum bu eşek şakalarına.

Böyle dangalaklara karşı kullanırım aklımı!

Lanetlerim böyle budalaları-Gidin, gidin, hepiniz

aldandınız."

Jonathan SWİFT

Çev: Dost KÖRPE

“Olga” Yürekli Bir Kadının Yaşamı

Yılmaz ELMAS

Yayınevinin yeniden düzenlediği Yaşam ve anılar dizisinin ilk kitabı olan **“Olga Yürekli Bir Kadının Yaşamı”** Brezilyalı Yazar Gazeteci olan Fernando Morais tarafından kaleme alındı. Birçok ödüle sahip olan Fernando Morais halen Sao Paulo eyaletinin kültür Bakanı

Yıl 1928. Herşey yıldırım hızıyla olur 11 Nisan 1928 sabahı saatin dokuzu Polis Memuru Ağır Ceza Mahkemesinin Salonunda ilerlemektedir Kolundan tuttuğu 28 yaşındaki elleri kelepçeli öğretmen Otto Braun’u duruşma salonuna getirmektedir. Vatana ihanetle suçlanmaktadır. Birbuçuk yıldır duruşmaya çıkmayı beklemiştir. Burada ilk sorgusunu Adliye Başkatipli zabıtlara geçirecektir. Salonun bir bölümünde avukatları, genç kadın ve erkekler oturmaktadır.

Salona tam yerleşirken ve Gardiyanın ve Başkatibin ensesine bir tabanca dayanır. İkiisi duvara dizilir “Kıprıdayan kursunu yer” sesi tok ve inandırıcıdır. Yıldırım hızıyla Otto ve arkadaşları oradan uzaklaşırlar. Planlandığı gibi sokak arasında kendilerini bekleyen kamyonete binerek izlerini yokederler.

Bu “komünist baskını”gerçekleştiren Otto Braun’un genç ve güzel sevgilisi Olga ile arkadaşlarıdır. Gazetelerden Berlin Ögle Postası özel baskısında, kaçırma baskını ve Olga’yı ayrıntılı olarak tanıtır.

Neukölln işçi mahallesinin Komünist Gençliğin tutumu da aşırı ve ataktır. Başsavcının alelacele bastırdığı ilanlarla Yazar Otto Braun ve Steno Olga Benario’nun kaldığı yeri bildirenlere 5 bin mark ödül verileceği duyurulur.

Olga ve Otto birkaç gün sonra Berlin’den kaçmış ve Polonya sınırına doğru Stettin’e, oradan da Moskova’ya giden trene binmişlerdir. Sahte belgelerle yalakanmadan Moskova’ya ulaşırlar.

Yıl 1928 Nisan ayı. Buenos Airey Limanı’na bir araba vapuru girmektedir. Yolcular arasında Yüzbaşı Luis Carlos Prestes de vardır. Onun Arjantin Başkanlığı’nın Limanına varışı, sonsuza dek vatani Brezilya’nın tarihine geçecek olan bir serüveni belirleyecektir. Bir yıl önce Prestes devrim generali olarak General Miguel Costa’nın yanında 620 kişilik ordusunu Bolıvyaya sürgüne götürmüştür. Gönüllülük temeline dayalı olarak 2,5 yıllık bir sefer sona ermiştir böylelikle. Prestes’in yandaşları yaya ve katır sırtından 12 Brezilya Devletinden geçenken en azından 25 bin kilometre yol katetmişlerdir. Prestes’in yenilmez konvoyu olarak tarihe geçeceklerdir. Artur Bernardes’in generalleri yönetimdeki silahlı birliklerine yenilgisiz karşı durmayı başarmışlardır. Prestes böyle bir komutandır. Bu yürüyüş sırasında her köyden katılımlar olmuştur.

Adam öldürme gibi ağır ceza suçları dışında tüm tutuklular sorgulandıktan sonra serbest bırakılır. Bir köy ele geçirildiğinde büyük toprak ağalarının köylüler üzerindeki yazılı belgeleri yakılarak yok edilirdi. Yol boyunca kadınlar da yürüyüş konvoyuna katılırlar.

Prestes konvoyunun başarılı yürüyüşü hem komünistler hem de karşıtları arasında hayranlık uyandırır. Prestes savaş ve yürüyüş süresince Marksizmi de öğrenmeye çalışır. Lenin’i yakından tanımaya özen gösterir. Ekim 1931’de Montevideo Limanı’ndan Moskova’ya gitmek üzere Eubee gemisine biner.

Olga ve Otto Braun da Moskova’ya gelip yerleşmişlerdir. Komünist bir örgüte gireli beş yıl olmuştur.

Olga, anne ve babası tanınmış zengin bir yahudi ailesinin kızıdır. Korkusuz ve ataktır. Daha onbeş yaşında iken kendini arkadaşları arasında gösterir. 1923 yılında bir yayınevinde tezgahtar olarak çalışmaya başlar. Otto ile tanışır. Olga’dan yedi yaş büyük ve deneyimli ve bilgili bir savaşçıdır. Parti içinde saygın bir yer edinmiştir. Olga’nın yetişmesinde büyük emeği olmuştur. Rosa Lüksenburg ve Karl Liebknecht’in Parti lokalinde politik toplantılar düzenlediklerini, konferanslar verdiklerini bilmektedir. Adım adım çalışmaların içine girer. Hatta Otto’nun sekreteri gibi çalışmaya başlar. Ayrıca aralarında bir sevgi bağı oluşur. Otta, Olga’ya yalnızca Marks, Lenin, Stalin ve Engels’in kuramlarını öğretmekle kalmaz, bir militanın gerektiğinde şık ve temiz olması gerektiğine inandırır.

Bir süre sonra Otto ile Olga ayrı ülkelerde çalışmak zorunda kalırlar. Birlikliliklerinin az da olsa olmasını ister. Olga iş ve görevlerini öne sürerek Otto’nun önerilerine sıcak bakmaz. Kıskançlık isterilerine kapılınca Otto’ya Lenin’in büstünü göstererek

“Seni kaz kafalı! Bu Ruz’u kıskanıyorsun, hem de ölmüş birini” diyerek yatıştırmak ister.

Moskova’da çalıştığı yıllarda Marks-Engels Enstitüsü’nde sekreter olarak görevini sürdürür. 1931 yılında Olga’ya uluslararası görevler verilir. Fransız Gençlik Birliği’nde eğitim çalışmalarının programlanmasında görev alır. Eva Krügen takma adıyla Paris’e gider. Kendine verilen gizli görevi yürütmekle kalmaz gösterilere de katılır.

Moskova’ya geri döndüğünde Komünist Gençlik Enternasyonalı’nın 5.kongresinde başkanlığa seçilir. Uçuş manevraları sırasında Yüzbaşı Luis Carlos Prestes’in 25 bin kilometrelik konvoyunu destansı bir anlatımla Güney Amerikalı Pilotlardan dinler. Bir süre sonra Prestes Moskova’ya gelir. Bir sözleşme ile yeraltı yapı işlerinde çalışmaya başlar. 1934 yılında üstleri Olga’yı Komintern merkezine çağırırlar. Verilen

görev Brezilya'da Luis Carlos Prestes'in güvenliğini sağlamaktır.

Yolculukları süresince Olga ve Prestes birbirlerini daha yakından tanırlar. Değişik rollere bürünürler. Paris'te yeni evlenmiş, balayına çıkmış bir çift görünümündedirler. Prestes bir şirketin sahibi görünümündedir. Güney Amerika ülkelerine motor ihracatı yapmaktadır. Bu birliktelik duygusal bağın olmasına neden olur. Görev gereği Brezilya'ya gider. Olga da yanındadır.

Olga'nın eski sevgilisi Otto da kendi alanında önemli görevler üstlenir. Olga'dan ayrıldığı günlerde Komintern tarafından Çin'e gönderilmiştir. Çin'de ve Japonya'da büyük üne kavuşan gizli ajan Richard Sorge ile ilişki kurarak çalışmalarını yürütür. Otto Hua Fu- "Çin adamı" adı altında komünist gazete Revolution And War (Devrim ve savaş)'a siyasal makaleler yazar. Li Teh takma adıyla Komünist Parti Merkez Komitesinde askeri danışman olarak çalışır. Uzun yürüyüş'e hazırlıkta Mao Çe-Tung ve Çu Teh'e askeri danışmanlık yapar.

Olga ve Prestes Rioda'dır. Kendilerine Miranda çiftinin başkente getirilmesi görevi verilir. Bunu başarırlar.

Brezilya'nın çeşitli devletlerinde yüzlerce direniş örgütü mantar gibi bitmektedir. Hergün bir milyon kişi örgütlere üye olmak üzere başvurmaya başlamıştır. Prestes ülke çapındaki bu birliklerin onursal başkanlığına getirilir. Posterleri her yerde asılmaya başlar. Birliğin güçlenmesi ülke yöneticilerini de etkiler. Faşist nitelikli Brezilya Bütünleşme hareketinin toplantısını engelleyecek güce ulaşır. Olga Benario, Brezilya'da gerçek kimliğini gizlemeyi başarır. Polis gerçek kimliğini öğrenemez. Çok sık ve doğal davranışları olduğundan kendisini gizlemeyi daha iyi başarır. 1935 yılında Moskova'da Komintern VII. kongresine de katılır.

Prestes'in Avrupa'da olduğu günlerde Brezilya'da ayaklanmalar başlar. Brezilya'nın kuzey doğusundan assabaylar garnizonu basarlar. Ulusal Kurtuluş Birliği (UKB), bazı illerde Devrimci Halk Hükümeti'nin kurulduğunu bildirir.

Prestes, bir haber mektubunda

"Sevgili Trifinol devrimin eşliğindeyiz. Burada iki üç gün daha bekleyemeyeceğiz. Minas Gerais'deki devrimin yönetiminde senin enerji ve kararlılığına güveniyorum. Kucaklarım. Prestes. Ayrıca Olga ve kendisi için güvenilir bir karargah bulmasını bildirir. Prestes ve Olga devrimin ilan edilmesi kararını yaptının tüm bağlantılı kişilerine ve kara, hava ve deniz kuvvetlerindeki senpatizanlarına bildirirler. İlk kez Prestes'in Brezilya'da olduğu resmen duyurulur.

Bir bildiri her yere dağıtılır ve asılır. Bildiri özetle şöyle demektedir:

"Brezilya Halkı!

()Brezilya ve onun evlatlarının durumu ortadadır. Bu hepimizi ilgilendirmektedir. Bu Brezilya'nın ulusal kurtuluşunu amaçlayan Ulusal Kurtuluş Birliği ve onun şanlı lideri Luis Carlos Prestes tarafından yönetilen bir halk devrimidir. Brezilya Komünist Partisi (Komünist Enternasyonal'in Şubesi) bu kahramanca devrimci hareketi tüm çabasıyla tüm gücü ve kararlılığıyla desteklemektedir.

Brezilya Halkı! Ülkemizin yüzyıllardır katlandığı zulüm ve sömürüyü yenme günü gelmiştir.

Luis Carlos Pentes, çevresinde tüm Brezilyalıların toplandığı emperyalizm ve feodalizm düşmanı kahraman, sevgili önder ülkesine geri dönmüştür, aramızdadır ve Ulusal Devrimi sonuçlandıracak kurtuluş savaşlarını yönetmektedir!"

Devrim sabah saat üçte başlar. Öğleden sonra birer Ayaklanma 3 piyade alayı ve hava kuvvetleri akademisiyle sınırlı kalır.

Devrim yaklaşık yirmi ölü ve yüzlerce tutuklanmayla biter. Komünistler, birlikçiler ve onların sempatanları ülkenin o güne kadar gördüğü en büyük insan avının kurbanı olurlar.

Olga ve Prestes devrimin başarısızlıkla sonuçlandığını çabuk öğrenirler. Binbaşı Cunha Cruz'un arabasıyla Ipanema'ya ulaşarak kurtulurlar. Olga, Sabo ve Ewert'in tutuklandıklarını Prestes'e bildirir. Oradan hemen uzaklaşarak izlerini yokederler.

1935 komünist hareketinin ele verilmesinde Gruber'in payı büyüktür. Komünistlerin arasına ajan olarak girmiş biri olduğu her şey bittikten sonra anlaşılır.

Gruber'in hem de karısı Erika'nın-Ewertler'in sekreteri ve Prestesler'in soförü-27 Kasım devrimiyle ilgili tüm planları bildikleri gerçeği sonradan ortaya çıkar.

Gruber Alman Komünist Partisi ve Komüntern'in güvenilir adamı olmasına karşın Brezilya'ya gelmeden aylar önce bir Nazi Mahkemesi önünde AKP delegesi olarak kendini savunmuştur. Gerçekte İngiliz gizli servis ajanı olarak çalışmaktadır.

Polis işkencede Arthur ve Elise Ewert'in ağzından bir bilgi alamaz. Elise'ye kocasının gözleri önünde ondan fazla polis tecavüz eder. Arthur saçma ateşle öldürülür. Elise canlı olarak tabuta konup gömülür.

Miranda ve Elise'nin tutuklanması Olga Prestes'i kaygılandırır. Victor Barron'dan yardım ister. Barron polisin bulamayacağı yeni sığınaklarına onları yerleştirir. Prestes yeni haberciler aracılığıyla partiyle ilişki kurar.

Arthur-Elise Ewert ve diğer komünistlere, Arjantin polisinin ödünç aldığı Nazi Ajanları ve Beyaz Ruslar tarafından yapılan işkencelerden sonuç alamadıkları bilinmektedir. 27 Kasım'dan bu yana tutuklamalar, sorgular, işkenceler sürüp gider.

Herşeye karşın Olga ve Prestes yakalanmazlar. Gizliliklerini sürdürerek çalışırlar. Bir gün gelir polis kapılarına dayanır. Emniyet Müdürlüğüne götürülürler ve ayr ayrı odalara kapatılırlar.

Tutuklanmalarından birkaç gün sonra Almanya'dan gelen bilgiler çerçevesinde Olga'nın gerçek kimliği ortaya çıkar. Tüm açıklayıcı bilgiler Gestapo'dan gelir. Brezilya Polisi, Alman Polisiyle işbirliği içindedir. Olga'nın bütün yaşamı ve eylemleri bir bir anlatılır. ayrıntılı raporda. Ayrıca Brezilya Polisinden Olga ilgili ayrıntılı bilgi vermesi istenir.

Olga cezaevinde bir süre koşuştakilerle ilişki kurmakta acele etmez. Ölçülü davranır. Hükümlüler akşam yemeğinden sonra ayakta Enternasyonal'i ve ardından Ulusal Kurtuluş Birliği Marşı'nı söylemektedirler. Tutuklular cezaevinde de birlik ve dayanışma içinde olduklarını gösterirler. Olga koşuhalardan ayrı ikinci katta hücrede tutulur. Cezaevinde tanıdık yüzlerle karşılaşır. Soba Carmen Chiöldi'nin yanı sıra avukat Maria'yı da tanımaktadır. Brezilya kimliğini almakta avukat ve eşi yardımcı olmuşlardı. Cezaevinde yeni gelenlere iyimser, coşkulu konuşmalarla gerekli

moral hemen verilir Ama dünya gerçeği de kendilerini anlatılır

Dünya Hitlerler'in, Mussoliniler'in, Filinto Müllerk'lerin ve Francolar'ın dır bugün için. Ama günleri sayılıdır Stalin'in Kızıldorusu Nazi Faşizmini hamamböceği gibi ezeceğini müjdeleyen konuşmasıyla bitiren yalın İspanyolcası ile Francisco Ona göre geçici olarak hapiste bulunmaktadır Aslında gelecek onlarıdır Devrimcilerin, ezilenlerin, komünistlerindir

Kadınlar Olga'nın çoğalttığı kağıtlardan Enternasyonal Fransızca okurlar Olga giderek bir Brezilyalı gibi bütünüleşir cezaevindekilerle. Rossa'yı da İtalyanca söylerler Şarkıyı "Yaşasın Lenin kahrolsun Kral" diye bitirirler

Bu arada Olga hamile olduğunu anlar Haberi ilk önce kocası Prestes'e iletmek için cezaevi müdürüne gider Olga'nın hamileliği herkesi heyecanlandırır

Prestes sorgusunda 17 Kasım ayaklanmasının tüm sorumluluğunu üstlenerek arkadaşlarını da kurtarmak ister Olga bir yabancı olarak sınır dışı edilmekle yüzyüzedir Ne olursa olsun çocuğunu Brezilya topraklarında doğurmayı tasarlamaktadır Prestes de ayaklanmanın lideri olarak Elvira Colonio'nun ölümünden sorumlu tutulma yanında asker kaçağı olarak suçlanmaktadır

Ayda bir gerçekleştirilen ziyaret gününün birinde Olga ve Prestes'i tutuklayan J T Galvao'nun bir asker tarafından özel polis karakolunda kurşunlanarak öldürülür Bir ziyaret gününde yine Brezilya Hükümeti'nin Olga'yı kesin sınır dışı etmede kararlı olduğu öğrenilir Olga, Anayasa'ya göre ülkede kalmaya ve bir Brezilyalı'dan dölediği çocuğu bu topraklarda doğurmaya hakkı olduğunu bilmektedir Bir avukat davasını üstlenir Belgelenecek hiçbir suç unsuru bulunmamaktadır Ayrıca Adolf Hitler hükümetinden de kesinlikle bir istek gelmemiştir Bütün girişimler boşa gider Yargı organları ve hükümet yetkilileri yurtdışı etmeye ve ölüme göndermeye karardır Bütün girişimler sonuçsuz kalır Olga'nın hiç olmazsa Hitler'e teslim edilmemesi için girişimlerde bulunulur Başvuruları yetersiz kalır Götürüleceği an gelip çatığında cezaevinde büyük bir direniş başlar "Maria Prestes'i buradan çıkarmak için bizi öldürmeniz gerekli" diye bağırır kadınlar Olaylar Olga'nın hastaneye götürülme kararıyla yatışı Fakat bu bir polis oyunudur Cezaevinden arabayla çıkarılan Olga doğru limana götürülür Gamalı haclı Alman gemisine bindirilir

Kaptan Olga'yı gemiye almak istemez.

"Bana verilen emir iki kadın tutuklu ve iki polis götürmekti, ancak kimse bana yediyaklık bir hamilelikten söz etmedi. Bu tüm uluslararası denizcilik yasalarına aykırıdır Gemide kararları ben veririm" diyerek karşı çıkarsa da görevlilere söze geçiremez.

Olga ilk geceyi uykusuz ve bulantı içinde geçirir Berlin'e vardıklarında Elise Ewert bir cezaevi arabasına konup oradan uzaklaştırılır Olga ise başka bir arabayla yola çıkar Prestes'in annesi ve kızkardeşi Paris ve Londra girişimlerinden bir sonuç alamazlar

Prestes'in annesi "Oğlumu zindana attılar Şimdi de gelinimi ve henüz doğmamış olan torunumu öldürmek istiyorlar" diyerek basına demeç verir Birleşmiş Milletlerin Cenevre'deki merkezine yollanırlar

Olga'nın hukuksal durumu araştırılır Maabid'deki silahlı baskınla ilgili dava zamanaşımına uğramıştır Bir casusluk olayında Otto Braun'la suç ortaklığı kuş-

kusu ise kanıt yetersizliği nedeniyle rafa kaldırılmıştır Bütün bunlara karşın Olga özgürlüğüne kavuşma konusunda umutlu değildir

Brezilya'da ve Prestes'in ve Almanya'da da Olga ve küçük Anita'nın kurtarılma kampanyası gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır

Prestes baba olduğunu, Olga'nın yaşadığını, annesinin ve kardeşinin iyi olduklarını öğrenir

Prestes'in annesi Olga'nın ennesine birlikte birşeyler yapma umuduyla gider, umduğunu bulamaz. Dona Leocadia'nın sözünü kesen Olga'nın annesi Eugenie Gutmann Benario

"Bu evde bu konunun konuşulmasına kesinlikle izin vermem! Olga artık benim kızım değil! Lütfen hemen evimi terkedin" diyerek onları evinden kovar Dona Leocadia'nın Olga'nın resmini gösterip bir deneme daha yapması üzerine

"O resimdeki benim kızımdı. Berlin'de cezaevinde olduğu söylenen komünistle hiçbir ilgim yok" diyerek kabalашır

Olga, kızı Anita'nın güvenliğini sağladığını, kızının şimdi Dona Leocadia ile birlikte Paris'te yaşadığını anlatır arkadaşına.

Olga, bir yıldan fazla Lichtenburg'da kalır Gestapo sorgu ve işkenceye başlar 1938 yılına girilmiştir Lichtenburg'dan Ravensbrück'e gönderilir

1938-1945 yılları arasında otuzyedibinbeşyüzden fazla kadın hiçbir ücret almadan Alman büyük fırınlarında çalışmıştır Yahudiler, komünistler, sosyalistler, sosyal demokratlar, çingeneler ve Yehova Şehitleri.

1946 da Nürnberg Mahkemesi önünde savaş suçlusu olarak yargılanan Siemens firması yönetimi kendini büyük bir yüzsüzlük ile savunur

Himmler bir kampı gezerken barakaların birinden bir ses yükselir.

"Heinrich Himmler, sen bir oğlan ve katilden başka birşey değilsin!"

Bu sesleniş gülüşmelere neden olur Bu hareketin öcü hemen aynıgün alınmalıdır meydan dayakları, toplu cezalar, yemek verilmemesi. Bunlara ek olarak kamp komutanı ibret olsun diye seksen kadının seçilmesini emreder 11 bloktan seçilenlerden biri de Olga'dır Hücrelerden birine kapatılır Üç gün yemek yiyemeyeceklerdir Yemek zamanlarında yalnızca bir maşrapa su verilmektedir Otuz korkunç gün yaşar hücrede. Yarı yeryaltında olan hücre çok nemlidir Hücreden çıkarıldığında bedensel olarak çok zayıflamıştır

1940 yılının mayısında Alman ordusu tüm Arupa'da ilerlemektedir Polonya, Danimarka, Norveç, Lüksemburg, Hollanda ve Belçika teslim olmuşlardır Hitler Fransa'yı hedeflemektedir şimdi. Olga, Alman ilerleyişini ancak Sovyetler Birliği durdurabilir diye bir görüş ortaya atar Koşuşdaki kadınlara konuşmalarıyla moral verir Koşuşlardaki siyasi çalışmalarını nedeniyle Olga kırbaçlanır, hapsedilir ama sindirilemez. Çalışmalarını sürdürür Bilinçlenme çalışmalarına hız verir Barakalarda tiyatro gösterileri dener

Çalışma kamplarındakiler, Hitler'in birliklerinin 1940 yılı sonuna doğru Paris'e girdiğini, aylar sonra da Yugoslavya ve Yunanistan'ı işgal ettiklerini öğrenirler 1941 yılı ilkbaharında kaldıkları kampa yalnızca kadınlar getirilmemektedir. Orada yaşayan sekizbin erkeğin yanına üçyüz erkek daha getirilir Haftalar sonra onları Varşova ve Dublin'deki hapisanelerden

gelen Polonyalı Yahudiler izler

Olga bu dönemde bilinmeyen bir virüse yakalanır
Dr Eberl'in emriyle gazodaları yapılmaya başla-
nır. İlk deneme olarak bu gazodalarına Yahudi olma-
yan Almanlar gönderilir. Gazodalarının ilk kurbanları
olan bu pilotlar Cumhuriyetçi kentleri bombalamaya
karşı çıkmışlar, komutana karşı koymuşlardır

Gaz ölüm odaları Grafeneck, Brandenburg, Hart-
heim, Sonnenstei ve Hadamar'da da kurulmuştur

1945'deki savaş sonuna kadar yalnızca Dr. Irmfri-
ed, Dr. Eberl'in icadı olan bu gazodalarında en az o-
tuz bin insan öldürülür

1942 şubatının başında Olga otuzdört yaşına
basmaktadır

İkiyüzden fazla kadının başka bir toplama kampı-
na gönderileceği duyurulur hoperlörden. Olga'da gön-
derilenlerin arasındadır. Olga ile birlikte arkadaşları
Tilde Klose, Ruth Grünspun, Irene Langer ve Rosa
Menzer de gidecektir. Yaşlı iki Yahudi kadın arkada-
rından ağılar.

Dört otobüs, ikiyüz kadını bir daha dönmek ü-
zere gazodalarına ölüme götürür

Prestes, gelen telgraftan eşini gazodalarında öl-
dürüldüğünü öğrenir. Yazı fazla ayrıntıya gitmeyen
kısa bir telgraftır

"Berlin-Müttefik yetkilileri bize 1942'de paskalyadan
önce Alman kenti Bernburg'un gaz odasında öldürü-
len yaklaşık ikiyüz kadının arasında Brezilya komü-
nist lideri Prestes isminde bir kadın bulunduğunu bil-
dirdiler "

Olga'nın Ravensbrück'deyken Bernburg'a götürü-
leceği gece yazdığı mektup ise Prestes'in eline yıllar
sonra geçer

"Sevgililerim,

Yarın tüm gücüne ve enerjime gereksinim duy-
mayacağım, o zaman yüreğimi sızlatan, benim için
kendi yaşamımdan daha değerli şeyleri düşünmemen
gerekecek, ve bu nedenle sizlerle şimdiden vedalaşı-
yorum

Seni, küçük kızımı yeniden görememek, seni bir
daha hiç özlemle kucaklayamamak bu akıl almaz
birşey

Yanlış anlamayın, ölüme hazırlık pes ettiğim an-
lamına gelmez, yalnızca geldiğinde onunla başedebi-
leceğim demektir. Ancak bu arada o kadar çok şey
olabilir ki, yaşamda kalma kararlılığımı sonuna kadar
koruyacağım. Yarın güçlü olabilmek için şimdi uyuya-
cağım. Sizleri son kez öpüyorum.

Demokratik Almanya'da birçok caddeye, okula,
fabrikaya ve işçi ekibine Olga Benario Prestes adı
verilmiştir. Sao Paule federal devletindeki Riberiao
Preto kentinin de bir caddesi onun adını taşımaktadır.

Luis Carlos P. Restes, Rio de Janeiro'da yaşamak-
tadır. 1980 şubatında Brezilya Komünist Partisi mer-
kez komitesiyle arası açılır ve üç ay sonra parti genel
sekreterliğinden ayrılır.

Olga'nın kızı Anita Leocadia Prestes teyzesi Ligia
Prestes'le birlikte üniversitesinde ders verdiği Rio da
Janeiro'da yaşamaktadır.

Otto Braun 1939'da SSCB'ne geri döner. On yıl
sonra Doğu Berlin'e göçer, burada çevirmen olarak
çalışır ve 1974'de ölür.

(*) Fernando Morais. OLGA. Çev. Nesrin Oral.
Belge Yayınları. 1990

Serçeler

Sokaklar yaralı...

Yürüyerek,

sürüyerek ayaklarımı yollarda

yaralarını kanattığımı söylüyor sokaklar

Kanayan ne?..

Darmadağınık saçlarına

takılmış bir rüzgarsam

suçlu benim

saçlarında esen rüzgar...

seni bağlıyor saçlarından

Varılan yoksa

varolan ne?

Kapat ısılığı...

Serçeler şalır değil.

Senin serçe kadar şalırlığın

benim sen kadar serçeliğim

uçan ne?..

Arzu KAYA

Sevgi Yolu Palmiyealtı Sohbetleri

Bülent HABORA

Türkiye Cumhuriyeti'nin hazinesinde, kasasında, moral bozukluğundan fareler bile cirit atmadığı için, kendilerini Büyük Türk Büyüğü sanan, iyi pişmemiş keşkül gibi vicik vicik olan birtakım insanlar bu halkın mallarını, haminnelerinin çorabı gibi satışa çıkarıyorlar. Son aşamaları Mafya'cılık olan cılık Tenya'lar da, dillerinden "Allah, Muhammet, Kuran"düşmeyen çit-kırıldım Muselman'lar da "Gık" demekten acizler, peşkeş çekilen halkın malları hızla erirken, yok olurken. (Peşkeş çekilen mallardan gelen paralar da Bezmen'lere, yeni Edes'lere, yeni Civan'lara, yeni Cin Ali'lere, yeni Yahya'lara ve benzerlerine dağıtılıp, bitince sıra büyük çakıl taşlarına gelecek, eminim.)

İşçiler atılıyor Uretim düşüyor Fabrikalar kapanıyor Sonra da dışalım başlıyor

Eğitimi, sağlığı da özelleştiriyor, kendini zeki sanan gerzekler Amaç, zengin çocukları okusun, zenginler sağlıklarına kavuşsun, yoksul takımına ise salla elini

Önce Devlet'in kuruluşlarını rezil ediyorlar, sonra da sudan ucuza devrediyorlar, özel sektöre. Ama özel sektörün de Devlet'ten pek büyük bir farkı yok, eğer Türk'lerin elindeyse. Al birini, vur ötekine

Cengiz Gündoğdu, 19 Aralık'ta, Kartal Devlet Hastanesi'ne yatma şanssızlığını yaşamış. 26 Aralık'a dek, orada kalmış Gösterilen ilgiye (!) karşın, güçlü ve dayanıklı olduğu için yine de yaşamış.

Şöyle diyor Cengiz Gündoğdu: "Şunu söylemeliyim Ben sık sık, sistemin insanı metalaştırdığını söyledim Hastanede şunu gördüm. Bir hasta meta bile değil Çünkü sistem, örselemesin diye metaya bile özen gösterir O hastanede hiçbir insan meta bile değildi Ama insana acı veren, insanı ciddi umutsuzluğa düşüren nokta hiç kimsenin bunun farkında olmayışı"

Kartal Hastanesi, Devlet'in İstanbul'un önde gelen dört hastanesinden biri olan Florence Nighingale Hastanesi'ne annemi yatırmış, babam. Sektör-ü hususi'nin hastanesi. Burada da hasta bir meta bile değil. Ağır, hafifli bir yığın hasta var ve hastanede inşaat yapılıyor, sabahın sekizinden, akşamın beşine dek "Güm, güm, güm" diye balyoz sesleri, "Vınnn, vınnn, vınnn" diye delme araçlarının sesleri. Orada insan mı yatıyor, parke taşı mı? Hiç kimsenin umurunda değil Sermaye, üç-beş oda daha yapacak, cukkaya para toplayacak. Böyle rezillik olmaz

Ondan sonra gazetenin biri, kuponla "Doktor" verir Haklı mı yoksa, bilemiyorum

Cengiz Gündoğdu sürdürüyor sözlerini "Altı kişilik koğuşumuzda herkes ameliyatlıydı Ama temizlikle ilgili hiçbir önlem yoktu Koğuş, 24 saat ziyarete açık. Çamurlu, pis ayakbıllarla herkes istediği biçimde koğuşlarda dolaşabiliyor Hasta ziyaretçileri dışında, milli piyango simit satıcıları fotoğraf çekicileri her

an başınızda."

Allah için, Florence Nighingale Hastanesi'nin girişi olsun, kat koridorları olsun, pırıl pırıldı Çamurlu ayakbıllarla gelen yoktu, çünkü her ziyaretçinin cep telefonu, Mercedes'i ve Marlboro'su vardı Hastanenin girişinde üç hademe, sürekli yerleri siliyor, parlatıyordu. Ama ana asansörleri, günlerce, haftalarca bir türlü yapamadılar Neyse ki annem ikinci kattaydı, yürüyerek çıkıyordum merdivenleri

Bu hastane de yirmidört saat açık, ziyaretçilere. Ama bir geceyarısı, hastaneye geldiğimde, kapıdaki görevli engel oldu bana, "Kime gidiyorsunuz?" diye "Hastam var, nöbet sırası bende," dedim. Oda numarasını sordu, söyledim Büyük bir havayla listeye baktı "Haaa, Şükrü Tantan," dedi "Yanlış," dedim, "Annem yatıyor o odada" Bir daha baktı, listeye. "Tamam" dedi. Oysa tamam değildi Çünkü listede annemin adı yoktu.. Ben girdim içeri

Hastane koridorları bir alem Florence Nighingale'in lüks baskılı broşüründe, "Hastaneye 10 yaşından küçük çocukların girmesi yasak" deniliyor Ama çocuklar en güzel oyunlarını hastanenin içinde oynuyorlar Bir görevliye sordum, "Hereh çocumyana maşmaş venlişonbuhus?" diye "Alay mı ediyorsunuz?" dedi. "Evet," dedim Birşey söylemedi. Vallahi adam biliyor, burasının Türkiye ve bu hastanenin bulunduğu megaköyün adının İstanbul olduğunu

Cengiz Gündoğdu yazıyor "Herhangi bir hasta ameliyat olmadan önce, ailesinden en az on kişi hastanın karyolasını çeviriyor Hasta ameliyattan sonra kendine gelene kadar karyolayı çevirenler durmadan yiyip içiyorlar lahmacun börek poğaç. kuru köfte. pişmiş yumurta baklava çay kola meyve."

Bak Cengiz Gündoğdu, sigara içmiyorlar ama Annemin yanında kaldığım bir gece, sigara içmek için, hastanenin bahçesine çıktım. Dönerken de merdivenlere vurdum kendimi, çünkü her zamanki gibi asansörler bozuktu. Merdivende bir adam fosur fosur sigara içiyordu Şöyle bir baktım adama, boy bir doksan, kilo yüz filan, açık söyleyeyim, adama "İçerde sigara içmeseniz," diyemedim Vitamin Grubu'nun dediği gibi "Ruhu odun, gövdesi ağaç, kafası sunta" olan "Lewis üzerine ipeklî gömlek giyen bir kıro" tarafından "Türkiye'nin ilk hastane şehidi" olmayı göze alamadım

Florence Nighingale Hastanesi'nin bahçesinde bir de helikopter pisti var Habitat Hakkabazlığı için İstanbul'a gelecek olan "16 milyar dünyalı"ya gösterecek bu pisti. "Bakın, bizim hastanelerimizde helikopter pisti de var," diye övünsünler, nasıl yolları, kaldırımları Habitat'çılara, "Missouri Zırhlısı için genelevleri badana ettirmek" gibi, hava için değişenler. İşte o helikopter pistinin yanındaki çimenlerde asil ve necip ziyaretçiler piknik yapıyordu Yine bir görevliye sor-

dum, "Yahu,"dedim, "Aygaz tüplerini nereye koyuyor, bu piknikçiler?"Adam, şöyle bir baktı bana, "Alay mı ediyorsunuz?" dedi, öteki gibi "Evet,"dedim. O da birşey söylemedi, çekip gitti. Tabii ben böyle, "Alay ediyorum,"lafını, boy ve kiloca benden aşağıda olanlara söylüyorum. Adam iriyarı olsaydı, alay ettiğimi söylemezdim.

Cengiz Gündoğdu'nun odasına doktor ve taifesi gelmiş. Birşeyler yapmışlar Gerisini Sevgili Gündoğdu'dan dinleyelim "Bu denetim sırasında hastaya kesinlikle bilgi verilmiyor Ben gerçekten bilgi isteyince hekimler pek şaşırır. Dahası biri 'Sana ne oluyor'dedi. Düşünün benle ilgili konuşuyorlar bilgi istiyorum 'sana ne oluyor'deniyor Çıkıp gidiyor "

Annemi monitöre bağladılar Arada gidip, o alete bakıyordum. Bir seferinde, monitörde, annemin yüreğinin durduğunu gördüm Doktor çocuğu olduğum için, düz çizginin, hastanın yüreğinin durduğunu gösterdiğini biliyordum. Ayrıca doktor çocuğu olmaya gerek yok, tüm televizyon çocukları bilir bunu "Aman hemşiranım," dedim. "Annem öldü." Hemşire gülümseyerek bana bakıyordu "Anne,"dedim. "Sen ölmüşsün, dışardaki alet öyle gösteriyor "Neyse salıdım, bir küfür de ("Sövgü'demiyorum, o kibar oluyor, "Küfür"böyle okkalı oluyor, ses bakımından.) Savurdum Sonra yine monitörün başına gittim Zikzaklar vardı, yani annem sağdı.

Türkiye bilgisayar çağına atlamışmış. Aptallar böyle söylüyor Aptaldır, söylerler Mazur görmeli onları

Habitat'çılara yaranmak için İstanbul'un belli yerlerinin yolları, kaldırımları düzeltiliyor. Elimde bir güç olsa, Fatih'i yeniden dünyaya getirir, "Al Fatih Yavrum, senin İstanbul'un, gör,"derdim Sonra Atatürk'ü kaldırırdım ve ona gösterirdim Cengiz Gündoğdu'nun yattığı Kartal Devlet Hastanesi ile annemin yattığı özel sektör Florence Nightingale Hastanesi'ni "N'aber?" derdim. Atatürk de, "Beni Türk hastanelerine emanet etmeyiniz," dedirdi.

Cengiz Gündoğdu diyor ki "Türkiye'de birçok yerde çok pis yüznumara gördüm Ama bu hastanede gördüğüm yüznumara kadar pisini görmedim Midem bulanmasın. mikrop kapmayayım diye elden geldiğince az az gitmeye çalıştım yüznumaraya "

Florence Nightingale Hastanesi'nde, bir katta onbeş-yirmi oda var Yani onbeş-yirmi hasta yatıyor Bir tane oturaklı iskemle var Sordum görevlilere, "Yahu,"dedim, "İki hastanın aynı anda çiş gelirse, n'oluyor?" Görevli, tam T C yurttaşı, şöyle yanıtladı "Böyle bir olay olmadı bizde, ama olursa, ikincisi yatağa yapıyor, sonra biz değiştiriyoruz çarşafı "

Yıldırım Aktuna adlı bir Sağlık Bakanı var Herhalde gazozuna Bakanlık yapıyor, hastanelere de bakıyor, öyle bir bakış işte.

Hep söylerim, Hakkari Spor Takımı'nın yöneticileri, İngiltere Futbol Federasyonu'na başvurup "Biz, İngiltere Milli Takımı'yla Wembley'de maç yapmak istiyoruz "deseler, ne denli ciddiye alınırsa, "Türkiye, Avrupa Topluluğu'na girmeli,"diyenler de, o bizim anlı-şanlı ve de üstad aklievveler de o denli ciddiye alınır dışarda. Zaten çok ayıp, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na girmesi. Avrupa'yı bozar, bizimkiler

Cengiz Gündoğdu diyor ki: "Kartal Devlet Hastanesi 'nde tıp, insanın dayanma gücü üstüne kurulmuş. Orda dayanaklılar kalıyor dayanaksızlar ölüyor "

A Sevgili Gündoğdu, özel sektörün hastaneleriyle Devlet'in hastaneleri arasında, şöyle bir milimetre fark var mı? Al birini, vur birine. Niçin tuzu kurular, yani

"Süper Zengin Sınıfı" gidip, Amerika'lar da, Avrupa'lar da tedavi görüyor? Örnek mi istiyorsun, al Semra Özal'ı, al Turgut Özal'ı ve diğerlerini. Haaa, Turgut Bey'ciğim, bir sıkıştı, Türk Hastanelerine muhtaç kaldı, öteki dünyaya büyük bir hızla gidiyordu. Amerika'da olsaydı, Avrupa'da olsaydı, Turgut Özal yaşar mıydı? Adım gibi biliyorum, yaşardı. Onun şanssızlığı Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşaması.

İşte iki hastane, biri Devlet Baba'nın, öteki de Özel Sektör Amca'nın İkisi de, millî birlik ve beraberlik içinde bu ülkenin yurttaşlarını düdüklüyorlar

Cengiz Gündoğdu, sert görünümü, sert yazılarıyla bilinir Ama çok hoşgörülüdür Açık gözleyeyim, bu konuda ona çok kızıyorum. Berrin Taş, daha hoşgörüsüdür, onun için seviyorum onu, Gündoğdu'dan şöyle bir milim daha fazla. Çünkü ben de hoşgörüye falan inanmıyorum Düşünün bir kez, gözlerimin önüne Beşiktaş Katliamı, Beşiktaş Pastanesi Yargısız Infaz Katliamı geliyor ve ben bugün Necdet Menzir adlı sonradan DYP Meclis üyesi olan adama hogörüyle yaklaşıyorum, olmaz böyle dantalakça şey Örneğin, 12 Eylül aslanı Kenan Evren geliyor gözlerimin önüne, hani çamaşırhane açan, Picasso'dan böyyük ressam, "Asmayalım da besleyelim mi?" demiş adam ve ben ona hoşgörü göstereceğim, yemezler Bir başka örnek, İstanbul sosyetesinin davetlerinin ilk beş davetlisinden biri olan, ilk icraatı "dernek toplantısı yasaklamak"olan ve şimdilerde de DYP Meclis üyesi olan Hayri Kozakçıoğlu adlı kişiye ben hoşgörü göstereceğim, biraz ayıp olur, namuslu kişiliğime. Ya da dönme solcu diye adlandırılan zengin pabuçlarından viski içebilmek için taklak üzerine taklak atan sünepe bozuntularına hoşgörü göstereceğim, vallaha beni Amerikan Silahlı Kuvvetleri bile zorlayamaz buna. Örneğin, "Yalı Çetesi" diye laf ettiği kişilerle halvet içinde olan ANAP Başbakanı Mesut Yılmaz'a hoşgörü gösteremem. Yahya'ya, Özer Çiller'e, Selim Edes'e, Bezmen'e, Civan'a, Yalı İktidarı'na arka çıkan Bülent Ecevit'e hoşgörü göstereceğim Ben aptal mıyım?

Cengiz Gündoğdu, Kartal Devlet Hastanesi'nin kocabaşlarına hoşgörü göstermeyi ne denli düşünüyor sa, ben de bu sistemin adamlarına o kadar hoşgörü göstermeyi düşünebilirim. belki

Haksız mıyım?

Sevgi Yolu'nda, palmiyelerin altında bunları düşündüm. Hasan Hüseyin Yalvaç da, Samim Bey de beni onayladı sanırım.

Zihni ANADOL

CAN PAZARI YOLCULARI

-Çıktı-

Demet Yayıncılık

"Sen yokken bız bır eksiğiz"

Bugün yürüyüş günü. Hastaneler Kavşağında başlayacak Uğur Mumcu alanında noktalanacak. 'İşten atılmalara ve özelleştirmeye hayır' mitingin çağırısı günlerce yapıldı. Gitmeli... yürümeli... birlikte olmalı... Çünkü bu tüm toplumu ilgilendiriyor. Evden çıkıyorum... yakın hastaneler kavşağı. Hava sıcak. Adımladıkça ısınıyor vücudum. Yürürken önceki yürüyüşler geliyor gözümün önüne. Özellikle kanlı yürüyüşler, yitirilen insanlar, dövülen, tutuklananlar... Bir korku çöküyor içime. Bu yürüyüşte de bunların yaşanmasını istemiyorum. Korkusuzca gelsin insanlar, duyursun seslerini... Bu korkuyla gidiyorum. Gitmezsem, evime sinip otursam biliyorum ki bensiz bir eksik olacaklar, bensiz bir eksik olmamalılar.

Hastaneler kavşağı kuşatma altındaydı. Köşe başları tutulmuş. Yürüyüşe katılacaklar bir bir aranıyor. Beni de arıyorlar. Alışık olduğumdan elimi kaldırıyor, ayaklarımı açıyorum. Ararken hiç sevimli değilim, katılar, yüzleri gülmüyor, bakışları düşmanca. Böyle olmamalı, bizleri düşman görmemeliler. İşte beni korkutan bu bakışlar. Bu bakışlar provakasyon yaratır. Bu provakasyona düşülmemeli, dikkatli olmalı. Bir kişi binlerin sorumluluğunu taşıdığını unutmamalı.

Bir saat... sloganlı beklemeden sonra yürüyüş başlıyor. Katılıma bakıyorum üç bin yok. Çukobirlikten katılım var mı? Bu yürüyüş sizin için, sizin haklarınız için düzenlendi, sesinizi duyurasınız istendi. Bu duyarsızlık neden? Kendi haklarınıza sahip çıkamayacak kadar aciz misiniz? Kızıyorum sizlere, hem de çok sizin haklarınıza bir başkası sizin kadar sahip çıkamaz, çıkmaz da. Bunu beklemeyin... beklemek kaybınızdır.

Bir dönem onbinlerin yürüdüğü bu yollar da şimdi binler yürüyor. Büyük bir azalım var. Nerde diğerleri? Öldünüz mü ya da bu kenti mi terkettiniz, yoksa o güzelim değerlerinizi mi yitirdiniz, inançlarınızı mı yediniz?

Bu gerilemenin, bu duyarsızlığın, kitlelerdeki bu korkunun nedeni oniki eylül'e bağlanıyor. Doğru... bunu yadsıyamam. Oniki eylül darbesi diğer darbelerden çok farklı biçim de geldi, kurumsallaşma yarattı, parlamentoyu feshetti, siyasi partileri kapadı, sendikaları yine öyle, yöneticilerini tutukladı, kanlar aktı, idamlar yaptı, işkencede insanlar öldü, altıyüz binden fazla insan tutuklandı, altmış bir anayasası bol geldi

diyerek kaldırıldı, yeni anayasa kabul ettirildi... kısacası toplum altüst edildi. Bireyci, bencil, duyarsız insanlar yaratıldı. Ama burda, sorgulanması, masaya yatırılması gereken sadece oniki eylül mü? Bence değil. Bizler de, yani tüm toplum da suçlu. Demek ki bizler değişime hazırдық ki değiştik, buna izin verdik. Kazanımlarımızın, değerlerimizin, inanlarımızın elimizden alınmasına ses çıkarmayarak bu suça ortak olduk. Burası çok önemli... bunun altı iyi çizilmeli.

Buradan şuraya gelmek istiyorum. ÖDP (Özgürlük ve Dayanışma Partisi) siyasi yaşamımıza girmesiyle beraber yoğun eleştiriler aldı ve devam ediyor. Kimi görüşler daha ileri giderek sistem partisi diyor. bu yanlış. Bu yanlış şuradan geliyor: Bugünün dünyasını, Türkiye'sini algılayamamaktır. Bugün kitleler seni sevmiyorsa, sempatiyle bakmıyorsa, desteklemiyorsa, işçiler yürüyüşlerine, grevlerine, direnişlerine sokmuyorsa, söylemlerinden ve sloganlarından uzaksa, yaptığı eylemliliklere terörizm diyorsa, bir devrimci yargısız infazda öldüğüm de halk toplanıp infazcılar alkışlıyorsa... oturup bir güzel düşünmeli, seksen öncesi söylemlerle, eylemliliklerle bir yere varılıp varılmayacağı sorusu sorulmalı. Bunun yanıtı verilince, ne yapmalı, nereden başlamalı sorusuna yanıt aramalı.

Toplumsal altüst olduğunu, değerlerini yitirdiğini, inançlarını yediğini, muhalefet geleneği kalmadığını, sosyalizmin değer yitirdiğini söylüyorsak eski söylemlerle yaşam bulunamayacağını da görmek gerek. İşte bu nokta da ÖDP'nin gerekliliği anlaşılabilir.

ÖDP'ye çok fazla görevler yüklemek, kitleleri sosyalizme taşıyacak bir parti olarak görmek (en azından yakın zaman için) doğru değil. ÖDP'nin sadece şunu başarması yeter: Toplumsal muhalefet (devrimci muhalefet)

Çünkü bizler muhalefeti unuttuk. İşçiler, memurlar, esnaflar, köylüler verdikleri verginin kendilerine tekrar hizmet olarak dönmemenin hesabını sormaya çalışması kötü mü olur? ÖDP bunu başarmak için yola çıktı.

Sloganlarla Uğur Mumcu alanına giriyoruz. Oniki eylül sonrası hiçbir siyasi partinin dolduramadığı alana. Kısa konuşmalardan sonra dağılıyoruz kavgasız, tutuklamasız, ölümsüz... bu iyi...

Yürürken Söyleşmek...

İnsancıl'a doğru yürürken Hüseyin Akşen'le karşılaşıyorum. Birlikte söyleşerek yürüyoruz. İnsancıl'daki çalışmalarımızı soruyor, anlatıyorum. Seviniyor. Çalışmalarımıza katılamadığı, yardımcı olmadığını için üzüntüsünü aktarıyor. Ozan Tell'inin İsakca'sını oyunlaştırmamıza zaman ayıracağını, gerekirse oynayabileceğini söylüyor. Buna ihtiyacımız da var.

Hüseyin Akşen Adana ÖDP il başkanlığına gelmeden önce İnsancıl'ın tiyatro ekibini çalıştırıyordu. Burada Akşen'i tanıtmak sohbetimizi aktarmak istiyorum. Sanatla 1965 yılında Ticaret Lisesi'nde resim ve tiyatroyla tanıştığını, otuz yıldır sanatın içinde olduğunu, uzun yıllar şehir tiyatrosunda görev yaptığını, otuz yıldır sanatın içinde olduğunu, şu an parti çalışmalarından artan zaman da bir lisenin tiyatro ekibini çalıştırdığını söylüyor. Sanata siyasetten dolayı pek zaman ayıramamanın sıkıntısını yaşıyor. Bugüne kadar kaç oyun sergilediklerini soruyorum, usuna gelenleri sıralıyor: "Nafile Dünya", "Fehimpasha Konağı", Hastahane mi, Kestane mi" Olaylar Alaylar" Tiyatro yönüyle tanıdığımız Akşen'in henüz gün yüzüne çıkarmadığı, ama hazırlarını yaptığı resim çalışmaları var.

Diğer sanat dallarında olduğu gibi tiyatrodaki duraklamanın yaşandığı gözleniyor, bunun nedenini soruyorum: "Türkiye'de eğitimin süratle yozlaşması ve geri plana itilmesi yaşanırken tiyatronun varolması, genele seslenmesi ve nitelik kazanması olanaklı değil. Sanatçının bilim, teknik ve eğitim konusunda kendini yetiştirmiş kişiler olması gerekirken tam tersi kendini bile tamamlamamış kişiler aldıkları yarım eğitimle, öğrendikleri rol yapma yetenekleriyle bu işi sürdüremezler. Çünkü tiyatroya yaşamın kendisinin sahneye getirildiği bir sanattır. Kentimizdeki tiyatrolara gelince memuriyetini yerine getiren Devlet tiyatrosu ve iki heves bir kalas, biraz da ticari gayeyle kurulan sayıları oldukça fazla -nitelikleri düşük- tiyatrolar var ve bu tiyatrolar kendi dar olanaklarıyla, devletten destek almaksızın oyunlar çıkarmaya çalışıyorlar. Belediyemize gelince görevimiz su, kanalizasyon ve ihaleleri organize etmek diyerek kolları sıvıyorlar. Yerel yönetim anlayışının bunlarla sınırlı olduğunu söylemek istiyorlar.

"Sanatın işlevi toplumla kanbağı kurmaktır; almayı ve vermeyi hedefler. Seyirciyi müşteri gibi görüp, onun istediğini sadece gülmek eğlenmek olarak algılasak bunu da teknik, daha genele ulaştırabilen tv gibi kurumlar elimizde alır, bizler de seyircisiz ve sahnesiz kalırız. Ülkemiz tarihinin en kirlili yıllarını yaşarken sanat kollarının önemi burada bir kez daha kendini gösteriyor. Çok fazla ticari kaygı gütmeyen insanların aydınlanması için sanat yapılmalı."

Usuma takılan, çözülmesini istediğim bir soru da şu: Toplumun birçok kesimi örgütlenme çabasıyla, toplumun en bilinçli kesimi olan aydınlarımız bu çaba için de değiller. Oysa karanlıkları aydınlatanlar, insanları güzelliklere çaba için de değiller. Oysa karanlıkları aydınlatanlar, insanları güzelliklere taşıyanlar bunlar. Ama en örgütsüz ve dağınık kesim de burası. Bunun nedeni Ne? "Yaşamın her a-

lanındaki örgütsüzlük doğal olarak sanatçıyı da etkiliyor. Seksen öncesi, yani darbeden önce oniki milyon sendikalı varken, bugün bir milyon dolayında sendikalı var Tabi bunu örgütsüzlüğün mazereti olarak görülemez. Şunu söylüyorum: Topluma kendini aydın diye sunan sanatçı insandan ve onun yaşamından habersiz, kapalı odasında yazı yazarak, resim yaparak, şiir yazarak, sahnesinde tiyatro yaparak... insandan kopuk yaşarsa bunun adı sadece sanat olur ve bunlara aydın dahi denemez. Sanatçı yaşamın her noktasında olmalı, yaşama müdahale etmeli, eserlerinin arkasından savrulmalı, ürettiği gibi yaşamalı, tüketicisiyle kucaklaşmalı," diyor.

Sanatçının siyasi partilerde görev almasının, aktif politika yapmasının sakıncalı olup olmadığını öğrenmek istiyorum: "Yaşam bir politikaysa, her sanatın bir politikası varsa ve bunlar insan içine, insana yönelikse... bir sanatçının siyasetsiz yaşaması, politikadan uzak durması bugünün koşullarında büyük bir yanlışlıktır, hatadır. Bir sanatçı, insan gibi bir sorumluluğu üzerinde taşıyorsa ve kendini böyle ifade ediyorsa siyaset yaşamında da kendini ifade etmesi gerekir. Siyasi partinin bir kademesinde görev alıp almaması o kadar önemli değil."

Biliyoruz ki sanat insana bilinç taşır, aydınlatır, insanın teorik yanını geliştirir. Buna, sanat teorisi örgütler de diyebiliriz. Parti (örgüt) ise aynı zamanda eylemliliği örgütler. Yani sanatın yapamadığını parti yapar. Bu nokta da, ÖDP sanata ne gibi açılımlar getirdiğini öğrenmek istiyorum: "ÖDP sanatın ve sanatçının, bireyin özgürleşmesi ve örgütlenmesi ve bu örgütlü bireylerin kendi istemlerini belirleyerek muhalefet yapmaları için en önemli araç olduğu iyi bilinmeli. Fikirlerini geliştirebilmeleri, ürünlerini topluma sunabilmeleri... için geniş kamu fonları yaratılmalı, ayırım gözetmeksizin yaratıcıların kullanımına açılmalıdır. ÖDP'nin sanata ve sanatçıya bakış açısı, toplumun diğer kesimlerine ve sorunlarına bakışından ve ona yönelik tavrından farklı olamaz, olmalıdır."

Ayrılma noktasına yaklaştığımız da son bir noktayı daha açıklığa kavuşturmak istedim. Otuz yıllık sanat yaşamınızda Anadolu'yu terk edip İstanbul'a gitmeyi, daha elverişli koşullarda sanat yapmayı düşünmediniz mi? Ben yaşadığım güçlükleri düşününce kaçmak geliyor bu kentten: "Anadolu'yu terk etmek bana pek anlamlı gelmedi" diyor Akşen ve sürdürüyor. Büyük kentlere göç olayı sanat çevresinde de görünüyor. Sanatçı kendini geliştirmek, ürünlerini geniş kitlelere ulaştırabilmek, kendini var etmek için bu göçü yaşamak zorunda bırakılıyor. Dolayısıyla Anadolu sanatçısız ve sanatsız yaşamaya mahkum ediliyor. Bu olmamalı. Bunun olmaması için de destek gerekiyor. Yerel yönetimler bunu yapabilir. Yapmalı da ÖDP'nin yola çıkış nedenlerinden biri de bu."

Dört yola geldiğim de ayrılıyor. Akşen işlerinden dolayı ÖDP'ye çıkıyor, ben de İnsancıl'a...

Önemli Not: "Üzüldüm ÖDP'ye. Onca emek... onca uğraş... hepsi boşa gidecek. Birçok insan, yıllarca onaramayacağı düş kırıklığına uğrayacak..."

diyor Cengiz Gündoğdu. Yıldız Güncesi'nde. Üzül-
mene gerek yok Cengiz abi, hiç gerek yok. Bunca
uğraş boşa gitmeyecek, boşa gitsin diye yola çıkıl-
madı. Verilen emekler yerini bulacak. Düş kırıklıkla-
rın yaşanmasına izin verilmeyecek. Bu iyi niyetin ürü-
nü olarak görme sakın, bu inancın ürünü. Bu inancı
taşımayanlar, örgütlenme gibi derdi taşımayanlar,
sadece eleştirmek için kalabalıklar içine girenler üzü-
lebilir ancak... timsahın göz yaşlarını dökebilirler ve
şöyle derler: 'Ben dememiş miydim' ve bundan ka-
zanç çıkartırlar.

Bu hiç unutulmamalı (unutulduğu için söylüyo-
rum), ÖDP yeni bir oluşum. İçin de birden fazla eği-
limi barındıran bir kapı. Her gelen yapı ister istemez
olumsuzluklarıyla birlikte geldi. Yılların gelenekleri
var üzerlerinde. İnsanların bir anda bunlardan arın-
maları beklemek, ÖDP'li gibi düşüncelerini istemek
doğru olmayacağı gibi. İşte burda hayal kırıklığı
başlar.

ÖDP'yle birlikte ortak cephesellik yaratıldı. Bu
cephe genişleyebildiği kadar genişlemeli. Sistemden
rahatsız olan, bu sistemi değiştirmek, yenilemek is-
tleyen her kesim (insan)bu yapının içinde yer almalı.
Ortak noktalarda buluşmasını öğrenmeliyiz. Ayrı
noktalar da bulunma, mücadele etme lüksüne sahip
olmadığımızı kavranmalı. Dünya da ve Türkiye'de
sosyalizm değer yitirken, sol'a güven kalmazken,
insanlar muhalefet etmeyi, kendi haklarına sahip
çıkmayı unutmuşken fütursuzca davranma hakkına
sahip değiliz. Bu nokta da "sizlerle mücadele ede-
ceğim, bu mücadeleyi ben kazanacağım" denilme-
meli. Cengiz abi bunu hiç unutma. Bu kazanım se-
nin dayanılmaz zaferin olmayacağı gibi toplumla bir-
likte senin de acı yenilgin olacaktır. ÖDP'yi eleşti-
rebilirsin(iz), eleştirilmeli de, buna da ihtiyacı var. A-
ma eleştiriler güzele itkili olmalı, eleştirilerden zafer
tadı çıkarmak için yapılmamalı.

Yeni doğan bir insanı(çocuğu) istememek, be-
ğenmemek, öldürmek, öldürerek kazanım elde et-
mek için bir çok neden bulabiliriz. Deriz ki: Gecenin
bu olmadık saatin de, benimde uykumun en tatlı ye-
rin de böyle zırlanılır mı, ya da bıktım senin altına
etmelerinden, pisliğini yıkamaktan, ya da neden yü-
rümüyorsun, iki de bir düşünüyorsun ve neden konu-
şmuyorsun der döveriz, öldürebiliriz. Bunu başaracak
gücü kendin de görebilirsin. Öldürmen senin de ölü-
mün olacağını gözden uzak tutmamalısın.

Burada şu noktayı yinelemek istiyorum. Sanat in-
sana düşünsel açılımlar sağlar, bilincini açar, güzel
hedefler gösterir, parti de insanları örgütleyerek ey-
lemlilik için de güzele götürür.

Elbette, ÖDP bir kitle hareketi. Kitle için var olan,
kitleyi dışlamayan, onun istemlerine yanıt arayan,
bulan ve muhalefet yapmayı unutmmuş, kendi sorun-
larına bile sahip çıkmaktan korkan, sisteme entegre
olmayı düşünmeyen insanların partisidir... ve bu
parti toplumsal muhalefete (devrimci muhalefet) iv-
me katmak, bu muhalefeti örgütlemek, sosyalizmin
yolunu açmak için var. Bu böyle bilinmeli, böyle algı-
lanmalı. Bu yolda bir eksik olmak, o eksiğin intiharı-
dır.

Hizmetçi Kız

Yakın yüreğimli sevmesin
Bir daha dayanamam asla
Bunca ayrılmalara

Gıne sonbahar geldi
Adalara
Benim yüreğimdekl
Sevgi değil, hisim
İsmliyor bana cihanda

Hangi yürek dayanır
Sekiz şiddetinden gelen
Sevda depremline
Yıkıyor içimdekl umut kalelerimi

Utancı duvarlarımı
Söküyor kalbimin
Saatını kösteğini
Yırtıyor yastığımı yorganımı

Yakın yüreğimli sevmesin
Bir daha
Dayanamam asla

İçimde zincirler paslanıyor
Koparıyor utancı kelepçelerimi
Blrer blrer
Yıkılmaya başlar içimdekl
Benliğimin duvarları
Yırtıyor yüzümdekl
Utancı astarlarımı blrer
Yakın yüreğimli sevmesin
Bir daha
Dayanamıyorum
Asla asla asla

Raşit KARA

Işığın ve Renklerin Ustası: Balaban

Aydın ÖZTÜRK

Derin halk kültürünün kaynağından süzülen bir sentezci, ışığın ve renklerin ustası, aslında 75 yaşında olmasına rağmen içindeki çocuğu asla öldürmeyen, onu hep koruyan, gözleriyle, elleriyle, sevinciyle, davranışlarıyla koruyan bir usta Balaban. Balaban diye hitap ediyorum kendisine, çünkü "Üstad" diye hitap ettiğimde veya ağabey dediğimde bir kez, bana kızmıştı. "Benim ismim Balaban" demişti, "bana böyle söyleyeceksin." Eminim ki bir çoğunuz Balaban'ın ismini Nazım Hikmet'le birlikte anmaya başladınız. Aslında Nazım Hikmet dünya şiiirinde bir yapı taşı. Ama Balaban da sanatın bir başka dalında, resimde bir yapı taşı. Türkiye'deki gelişmeler, insana bakış, sanatın şu an karşı karşıya kaldığı kuşatılmışlık, bir anlamda medyatik olmak veya olmamak, medyanın öne çıkardığı veya çıkarmadığı, veya önde, daha doğrusu birinci sırada saydığı veya saymadığı gibi ayrımlar çok yaşandığı için ve belki de resim de hal-kin çok fazla içiçe olduğu, çok yakın olduğu edebiyata göre yakın olduğu- bir alan olmadığı için doğallıkla Balaban'ın isminin Nazım Hikmet'le birlikte duyulmuş olmasına şaşmıyorum. Ama Balaban, nasıl ki Nazım Hikmet dünya şiiirinde bir yapı taşıdır, o da dünya resminde -sadece Türkiye ölçeklerinde konuşmuyorum- bir yapı taşı. İki bini aşkın resim çizdiğini söylüyor kendisi. Daha doğrusu belki daha fazladır ama, mütevazı bir değerlendirmeye o, iki bin civarında resmi olduğunu söylüyor. Bunların bir çoğunun yüzünü hatırlamıyor. Çünkü yıllar önce çizdiği ve şimdi nerede olduğunu bilmediği resimleri var, yani kayıp çocukları var Balaban'ın. Onlarca kişisel sergi gerçekleştirdi. Yurt içinde ve yurt dışındaki birçok resmi ve kişisel koleksiyonda Balaban'ın çok önemli eserleri var. Balaban'ın edebiyatla ilgili çalışmalarına da söyleşimizin daha ileriki bölümlerinde yer vermek üzere şimdi Balaban'ı biraz daha yakından tanıtmamızı sağlayacak bir giriş yapmak istiyorum. Onun bir kitabının arka kapağında Şunlar yazılı: "Balaban 1921 yılında, Bursa'nın Seç köyünde, nakışlar içinde doğdu. Kasabanın yanında büyüdü. 16 yaşındayken kendi deyimiyle, öküzler bir boynuz çaldı, düştü dama. Köyün üç sınıflı okulunu bitirdikten sonra başka okula gitmeyen Balaban'a Bursa Cezaevi ikinci bir okul ol-

du. Karanlıkta kendini arayıp dururken Nazım Hikmet'i buldu. O da aldı onu, kendi yerine koydu. Nazım Hikmet'in yanında ressam olarak yetişen Balaban büyük sanatçı ile birlikte 6,5 yıl bir yaşam paylaşımı geçirdi, bir ütopya paylaşımı geçirdi." Kalın çizgileriyle Balaban kitabında böyle tanımlanıyor. Bu tanımlama içinde ben, "karanlıklar içerisinde kendini arayıp dururken Nazım Hikmet'i buldu" diye başlayan cümleye takıldım.

Evet sevgili Balaban, biliyorum ki siz Nazım'la tanışmadan önce de resimler çizen, renkler içerisinde çıldıran, o büyüğü ışığın ve renklerin dünyasını keşfetmiş, kendi olanaklarıyla, kendi gerçekliğiyle veya kendi kavradıklarıyla resim yapan bir insandınız. Ama Nazım'la tanışmanız yaşamınızda bir dönüm noktası oldu. Sizi bu noktadan tanımaya başlayalım diye düşünüyorum.

- Aydın Öztürk, benim için öylesine iyi şeyler söyledin ki, sanki Türkiye'de benden başka resim yapan yokmuş gibi bir duyguya kapıldım. Elbette ki Türkiye'de benden başka resim yapan çok kişi var. Ben içeriye düşmeden önce, yani köyde resim çizerken, ressam olduğumu bilmiyordum, ama, habire resim çiziyordum. Köyde olsun, kırlarda olsun, öküz güderken olsun, çift sürerken olsun, resim çizerken benden başka böyle resimler çizenler var mıydı yok muydu, bilmiyordum. Sanıyordum ki, en iyi resimleri ben çiziyorum ve bunu hep böyle sürdüreceğim. Ama bu iş nereye kadar gidecek, bilmiyordum. Ben okullarda okuyamadım, yani okul sıralarından geçemedim. Köydeki bir takım ters çalkantılar sonucu -suçlu muyduk, güçlü müydük, her ne ise o-16 yaşlarındayken içeri düştüm. Elbette ki suçlu olmasak kanun yakamıza yapışmaz, jandarma bileklerimiz kelepçe takip, alıp götürmezdi. Göttürdü. Elleri dert görmesin demiyorum, ellerine hisim insin de demiyorum, fakat içeri düşünce bana adeta bir okula düşmüşüm gibi geldi. Hani yukarılarda gezip duran, yukarılarda uçup duran bir kuşu, bir ebabil kuşunun kuyuya düşmesi gibi bir şey... Diyeceksin ki kuş bu, kuyuya düşer de nasıl yüzer gider? Masallarda olur bunlar, şimdi tekrarlayacak değilim. Velhasıl, başladım ben resimler çizmeye. Mapushanede olmak sanki benim umurumda değil.

Ben orayı okul falan zannettim. O kadar güzel şeyler yapıyorlardı ki mapushanede; örneğin marangozluk vardı, çok güzel mobilyalar yapıyorlardı. Ben de mutlaka hemen marangozluk öğrenmeliydim. Nitekim öğrendim de. Ama 29 gün geçmedi benim marangozluğum. Arkadan ayakkabıya sıra geldi. Bu kez yeni ayakkabı yapmayı aklıma taktım. Mutlaka çok iyi ayakkabılar yapmalıyım, çünkü bu kadar güzel ayakkabıları bizim köyde kimse giymiyordu, ben de giymemiştım. Hepsi bağcıklı, gıcır gıcır. Bir de değişik isimleri vardı bu ayakkabıların. Kimisine rugan, kimisine glase deniliyordu. Derken ayakkabıcılığa başladım. Bir amacım vardı bunu yaparken. Bizim köyün insanlarına yepyeni ayakkabılar giydirecektim, donatacaktım onları. Aklımdan öyle geçiyordu. Bir hüner gösterecektim bizim köylülere. Zaten bu ressamlığım da hüner göstermekten geliyordu. Mutlaka bir şeyler yapıp, hüner gösterecektim köylülere. Sanki bizim Seç Köyünden başka bir köy, başka bir dünya yoktu evrende. Fakat bizim ayakkabıcılıkla uğraşan Adanalı usta malzeme almaya gitti Bursa'ya, gelmeyiverdi bir daha. 25 günde bizim ayakkabıcılık da son buldu. Ardından saat tamirati, ardından makina tamiri, çorap dokuma, bez dokuma, halı dokuma. Tabii ben bunların hepsini kabak çekirdeği gibi çiğnedim tükürdüm, çiğnedim tükürdüm. Köyde iken de bu tür uğraşlarım vardı; çakılar, bıçaklar yapıyordum, tabancalar yapıyordum, diziyordum. Yani durmadan bir şeylerle uğraşıyordum. Bunların tümü belki de benim ressamlığımı geliştiren bir harç oluyordu. Baktım ki bunlarda iş yok, ya da ayakkabıcılık, marangozluk yapmak için bende iş yok, en iyisi kitap. Peki, kitabın iyi olduğunu ben nereden bileceğim? Şöyle bildim; bir gün birisi böyle eşyalar satıyor, ayakkabı, ceket, gömlek... İşte, bardak, tabak, çatal, kaşıklara bakarken bunların içinde kalınca da bir kitap gördüm. "Getir o kitabı" dedim, getirdi. "Kaç kuruş?" 15 kuruş mu, 13 kuruş mu, öyle bir şeydi. Bu kitabı aldım. Bu kitap lisede okunan tarihin beşer tarihidi. Hem de Denizli'de okumuşlar, okumuşlar da bu kitabı, sonra bu kitap Bursa Cezaevine, bana gelmiş. Hoş gelmiş, sefa gelmiş. Ben bu kitabı aldım. Okudum, okudum, bir şey anlamadım. Vay anasını ulan? Ne yapacağız? Ha, bir taraftan da kitabın içinde o kadar güzel heykel resimleri var ki! O kadar güzel, müthiş şeyler var ki! Orada tanrılar da var, fakat peygamberler yok. Orada o kadar çok Buda heykelleri, tanrı heykelleri var. Sonradan ben Hatuşaş'a gittim, Çorum'a. Orada da gördüm, onların kabartmalarını yazdım. Şimdi tekrar mahpus damına geliyoruz. Efendim, ben başladım bunların resimlerini çizmeye. Bunların resimlerini çizmek bana bir nevi oyuncak gibi geldi, hoşuma gitti. Bununla yetinmedim, başladım, mahpusların resimlerini çizmeye... Yani ben orada kendimi avutmuyorum da, sanki bir nevi ders görüyorum. Fakat aklım kitapta. Mutlaka beşer tarihini okuyup anlamak istiyorum. Kitabı anlayabilmek için lugatlar getirtmem gerekti. Fransızca, Osmanlıca, Türkçe lugatlar. Getirttim ama, bu sefer bu lugatlardaki deyimleri anlamak bela oldu başıma. Neden? Örnek; Orijinal diye bir sözcük çıktı karşıma. Açtım lugatin birine baktım, orijinal, nev'i şahsına münhasır demekmiş. Hoppalaaa. Peki nev'i ne? Bu kez nev'inin anlamını aramaya giriştim. Nev'i bana dedi ki, şahsiye bak. Şahsiye gittim, nev'iyi gönderdi. Sonunda

lugati aldığım gibi kapının önüne fırlatıp attım. Yani okuma faslı bundan ibaret, amma velakin ben kararlıyım. Bunları mutlaka öğreneceğim. İhsan Bey adında, çok para yiyen bir adam vardı. Bu adam bu kadar para yediğine göre okumuş biri olmalı, orijinalin anlamını bilse bilse bu bilir deyip ona sordum. Bilemedi. Çok kızdım adama. Bu kızgınlığın ardından her gün on sözcüğün anlamını öğrenmek konusunda bir kural koydum kendime. Önceleri on, sonra yirmi, otuz, kırk, elli, yüz, beşyüz, derken bin. Bütün defterler doldu. Defterler dolarken de, ben kitap okumayı öğrenmiş oldum. Neden bu kadar önemliydi kitap okumak benim için? Çünkü biliyordum ki, okumadan hiç bir yere varılamaz. Yine biliyordum ki okumazsam, intikam almak istediğim jandarmalardan istediğim intikamı alamam. O jandarmalar ki, henüz çocuk denilecek bir yaşta, 16 yaşında, beni Zapdereye götürüp, yirmi üç minare derinlikteki dereye indirip, falakaya yatırarak, meşelerden kestikleri dallarla dövmüşlerdi. Bunu unutamiyordum. Ben de dağa çıkmalı, jandarmalarla karşı karşıya gelip, onlardan intikam almalıydım. Bu duygum kitap okudukça değişti, kayboldu ve yerini bir başka isteğe bıraktı. Kitap yazmak. Resimler yapacak, resimlerle anlatma yollarını kestremediğim zaman da anlatmak istediklerimi kitaplarla aktaracaktım insanlara.

-Balaban, yani ışığın, yani renklerin ustası Balaban. Derin halk kültürümüzün kaynağından süzölen bir sentezci. 75'inde bir delikanlı, 75'inde bir çocuk, olanca saflığı ve duruluğuyla. Aynı zamanda bir yazar. Az önce 16 yaşında mapushaneye düşüşünü, orada bir arayış içinsine girdiğini, marangozluğu, ayakkabıcılığı, saatçiliği denediğini, başka işlere de merakının uyandığını, en son kitap okuma ile ilgili bir çabasının olduğunu, kitap okurken karşılaştığı zorlukları ifade etti. Derken, Balaban'ın bu arayışı, içindeki o duyguyu, o fırtınayı geleceğe bırakabilmek çabası resimde netleşti. Yani resim yapmasının gerekliliği ile ilgili daha net bir fikir oluştu içinde. Evet sevgili Balaban, bundan başlayarak yaşamınızın kalın çizgilerini almaya devam edelim.

-Ben içerideyken artık mutlaka daha iyi resimler yapmam gerektiğine karar vermişim. Çünkü, resim yapmaya devam ettiğim sıralarda Bursa Mapushanesine bir ressamın geldiğini söylediler. Bu yeni geleni bana haber veren saatçi ustam Çolak Hafız, yeni gelenin yaptığı resimleri mutlaka görmem gerektiğini söyledi. "Allah Allah," dedim, "demek benden başka ressamlar da varmış." "Hem de insanların yüzüne baka baka resimlerini yapıyormuş" dedi Çolak Hafız. Eee, ne var bunda? Aynı Şeyi ben de yapıyordum. "Ama," dedi Çolak Hafız, "seninkiler karakalem. Halbuki o boyayla yapıyor." "Yani kapı boyasıyla mı?" "İşte onun gibi bir şey" dedi Çolak Hafız, "ama tam olarak değil. Diş macunu gibi küçük boyaları var." Aldı beni bir merak... Onun yanına gitmeye karar verdim. Çolak Hafız beni onun yanına götürebileceğini, ancak bunun için ona resmini yaptırmam gerektiğini söyledi. Para meselesi kafamı kurcaladı. Acaba para alıyor muydu? Kaç para alıyordu resim parası olarak? Ben de o kadar para var mıydı? "Para almıyor" dedi Çolak Hafız, "sadece boya parası alıyor. Yirmibeş kuruş boya parası versen tamam." Gerçekten de benim yanımda yirmibeş kuruş yoktu. Babam gelince parayı ondan alıp, resmimi yaptırmaya karar

verdim. Neyse, sonunda babam geldi. Parayı aldım ve Çolak Hafız'a ustanın yanına gidebileceğimizi söyledim. Yolda giderken bir taraftan da konuşuyoruz. "Bu adam buraya nasıl düşmüş" diye sordum ona. "Bu ressam" dedi Çolak Hafız "komünist." Allah Allah, komünist mi? Eee, olsun. "Olsun ama" dedi, galiba sen komünistin ne olduğunu bilmiyorsun." Yoo, bilmiyorum. "Yahu be kardeşim, sen de amma cahilsin" dedi. "Cahil, mahil" dedim, "anlat işte. Anlat da gidelim." Bu arada biz adeta Arafat Dağına çıkıyoruz. Önümüzde onbeş tane kapı var. Bizim koğuş kapısı açıldı, kapandı. Kısım kapısı açıldı, kapandı. Daha sonra meydan yeri kapısına geldik. Gardiyan bizi durdurup nereye gittiğimizi sordu. "Nazım Hikmet'in yanına gidiyoruz" dedik. "Ne işiniz var sizin Nazım Hikmet'in yanında?" dedi. Çolak Hafız yirmibeş kuruş gösterip, Nazım'a benim resmimi yaptıracacağımızı söyledi. Gardiyan zorluk çıkartıp, kapıyı açmıyor. Bu arada biz bir yandan Çolak Hafız'la laflıyoruz.

"Komünistlikte" dedi Çolak Hafız, "senin anlayacağın, senin babanın, yani başçavuş baban Hasan'ın tarlaları, İbrahim dedenin tarlaları gitti demektir." "Nereye gidiyor yahu?" dedim, "hepsi duruyor olduğu yerde, Seç Köyünde." "Yahu, öyle değil! Bunlar tarlaları alıyor, bahçeleri, tarlaları, bağları birbirine karıştırıyor." "Alah Allah yahu, Zaloğlu Rüstem mi ki bunlar, öyle nasıl karıştırıyorlar? "Öylesine değil" dedi yine Çolak, "yani mallar gidiyor gümbürtüye?" Eee, başka? "Başka" dedi, "kızkardeşin var, gördüm. Anan var, nenen var, seni ziyarete geliyorlar. Akrabaların var. İşte bunlar kızlarla erkekleri de karıştırıyorlar." "Hop dedim yavh, bir kere bu yalan, inanmam. Benim anamı, kızkardeşimi, ablamı kesseler, başkalarının erkekleriyle karışmazlar." Başka? "Başka" dedi, "daha başkası da var. Bunlar hükümete de karşı gelmişler." Hah dedim, bu çok iyi işte. Şak şak kilide vurup gardiyanı çağırdım. "Çabuk aç" dedim, "çabuk aç, gideceğiz hükümete karşı gelen adama. Çünkü ben de karşı geleceğim." Nasıl karşı geleceğim? Resim yaparak karşı geleceğim tabii. Nitekim, ben resim yaparak karşı geldim çok şükür bir takım şeylere. Çok şükür, resimlerimden ötürü yargılandım. Çok şükür, benim resimlerim bütün dünyaya dağıldı. Amerika'da var, İsveç'te, İsviçre'de var, İtalya'da var, İngiliz ansiklopedilerinde var. Velhasıl bütün dünyaya yayılmış durumda. Yani ben halkımızın suretini resimledim. Sanat yaşantının izdüşümüdür dedim ve halkımızın, bütün kardeşlerimizin, Anadolu insanının yaşantısını renklere vurdum. Resimler ayağa kalktı ve duvar duvar sergileri dolaşmaya başladı. Sergi sergi gezdiğim halde, gezdiğim yerlerde bir tek tablom satılmıyor. Umurumda değil satmak. Ben resmin ne olduğunu göstermek için nerede sergi açılıyorsa, oraya katıldım ve en sonunda Adana'da sergi açınca, ne kadar gerici varsa hepsi resimlerime saldırdılar, resimlerimi parçaladılar. Olsun, onlar parçalasın, ben gene yaparım. Ama bu olaydan sonra başka bir şey oldu. Bütün dünya gazeteleri, radyolar Türkiye'de resimlerin parçaladığından söz etmeye başlayınca hükümet "destur" dedi. Sonuçta hükümetle berabere kaldık. Hükümet beni Avrupa'ya gönderdi. Almanya'da dokuz yerde sergi açtım. İsveç'te, İsveç'te, Hollanda'da, bütün Avrupa ülkelerinde sergiler açtım.

-Anlatınızda Nazım'la tanışma aşamasına gelmiş-tiniz

-Evet, sonunda biz Nazım'ın kapısına dayandık. Kapıyı vurduk, içeriye girdik. Ben en yeni elbiselerimi giymişim. Zannediyorum Nazım Hikmet beni görünce güzel, yakışıklı bir ağa çocuğu zannetti. Nitekim öyleyim tabii. Pırıl pırıl yepyeni elbiselerim var, pırıl pırıl kravatım var. "Yahu, bula bula bunu mu buldun?" der gibi Çolak Hafız'a yan yan baktı gibi geldi bana. Fakat benim o kadar saygılı bir duruşum var ki, bugün hala gözümün önünde Çolak Hafız'ın ise bir şey umurunda değil. "Bu İbrahim (benim asıl ismim İbrahim'dir. Sonradan Balaban oldu)" dedi, benim için, "Seç köyünden Resme çok meraklıdır. Portresini yaptırmak istiyor. Al işte sana yirmibeş kuruş." Nazım parayı alıp bir kenara koydu. "Aman" dedi, "ne güzel. Boya parası da getirmişler. Hay hay." dedi. Hemen eline bir bez aldı. Bez ama, kasnağı masnağı yok, pösteki gibi bir şey. Allah Allah dedim kendi kendime, şuna bak, bezin üzerine resim yapacak. Sonra namaz kılar gibi yer oturdum, ellerimi şöyle koydum. "Evladım" dedi Nazım, "rahat otur." Ben rahatım. "Yorulunca dinlenirsin" dedi. Allah Allah, insan otururken yorulur mu dedim kendi kendime. "Evladım, dinlen" dedikten sonra, bu kez başladı gezmeye. Gezerken, kalemi diklemesine, şöyle şakül aşağıya sarkar gibi bana doğru tuttu. Ben hemen kaptım bu hareketi tabii. Hah, demek ki şimdi çizgileri tahmin ediyor. Bundan böyle ben de böyle yaparım dedim kendi kendime. Kalemi bir de yanlamasına, böyle su terazisi gibi tuttu. Tamam dedim, yatay ve dikey çizgilerin arasına kaşı gözü demek ki buna göre oturtuyor, çiziyor. Gider gitmez aynısını denemeye karar verdim. Çizdi, etti, çalıştı, sonra "bugünlük bu kadar yeter" dedi. Gidip baktım, gerçekten bana benziyor. Bezin içinden İbrahim, henüz karakalem olarak bana bakıyor. Allahaismarladık deyip oradan ayrıldık. Yerime döner dönmez hemen birini yakalayıp karşıma oturttum. Baktım çizdim, baktım çizdim. Ertesi gün gene gittik, ertesi gün gene. Derken 10-15 gün gidip geldik. Sonunda resmin bittiğini söyledi. Söyledi ama ben bir türlü çekip gitmiyorum, resmi de almıyorum. "Evladım" dedi sonunda, "resim bitti, bak orada duruyor. Bir eksikliği mi var? Neden almıyorsun?" Ben şimdi eksik arıyorum resimde. "Eee, tabii eksikliği var" dedim, "kravatımı yapmamışsın." "Ben bu kadar güzel çocuğa kravatı yakıştıramam da ondan yapmadım" dedi. Benim kafam karıştı tabii. Ben güzelim, güzelim ama, kravatı bana yakıştıramıyor. "Sizin köye tahsildar geliyor mu?" dedi. Onayladım. "Peki, sen tahsildarı sever misin?" dedi. "Sevmem." "E, peki, sen kendin tahsildar gibi olmak ister misin?" dedi. Vay anasına yahu, olmak istemem tabii. "İşte ben de o yüzden kravatı koymuyorum" dedi. "Eh, tamam, koymuyoruz, koymuyoruz ama, resimde elbisesi de eski yapmışsın, o ne olacak?" "Bu kadar güzel bir çocuğun resmini yaparken elbiseyi benim yaptığım gibi yapmazsan, herkes çocuğa değil, elbiseye bakar" dedi. O bunları söyledikten sonra "ben senin yanında çıracak olmak istiyorum. Benim bütün zorum bu" diyemedim. Neden diyemedim? Malum, ben köy okulunun üçüncü sınıfını bitirmişim. "Sen kim oluyorsun da bana çıracak durmak istiyorsun" dese, bütün yollar kesilmez miydi? Aklıma bunu koydum, ondan sonra başladım çalışmaya. İki yıl desen çizdim, iki yıl talim ettim. Bir gün Nazım berberhaneye traş olmaya geldi. Beni gördü, ben de aynadan onu görüyorum, ama herkes ayağa

kalkarken ben kalkmadım, aynadan ona bakmaya devam ettim Herkesle merhabalaştıktan sonra bana "İbrahim, ben senin bir portreni daha yapmak istiyorum" dedi İlk resimden sonra aradan iki sene geçmiş, ama ben hala öfkeliyim ya, "ben sana resim mesim yaptırman" dedim Ürkütü birdenbire "Acaba benim hakkımda kötü laflar mı duydu, nedir" diye heyecanlandı Şöyle bir gitti geldi, bıyığını büktü filan, sonra "ama evladım" dedi, "bir kere yapmışım ya hanı" "Bundan sonra sana resim falan yaptırman" dedim "Peki ama sebebini söyle" dedi Bu arada millet ayaklanmış, herkes kendisinin resminin yapılmasını istiyor O, "hayır" dedi, "kimsenin resmini yapmıyorum Ben İbrahim'in resmini yapacağım" Bu arada bana yine resmimi neden yaptırmadığını sordu. Ben de ona kendimin de resim yaptığımı söyledim Yüzü bir güldü, bir ışıdı, sormayın "Peki, şimdi ben otursam, resmimi çizebilir misin?" dedi Çizerim dedim, aynanın önünden kalktım Aradan bir-iki dakika geçti geçmedi, resmi elimden aldı, kağıda baktı, baktı, "harika, sen bu işi nereden öğrendin" dedi Söylemem dedim Yukarıda başka çizimlerim de olduğunu söyleyince onları da görmek istedi. Alıp getirdim.

-Şimdi Balaban'ı resimle tanıştırdık Balaban Nazım Hikmet'le de tanıştı Nazım Hikmet'in öğrencisi olmaktan çıktı, yavaş yavaş onun ustası olmaya başladı

işte seyreyle gözüm hünerini Balaban'ın/ işte şafak vakti Mayıs ayındayız/ işte aydınlık, akıllı, cesur, taze, diri, insafsız/ işte bulut, kaymak gibi lüle lüle/ işte dağlar, hem de mavi, hem de senn/ işte sabah seyrani tilkilenin, uzun kuyruklarında ışık, sıvı burunlarında telaşları/ işte seyreyle gözüm/ işte karnı aç, tüyleri diken diken, ağzı kırmızı işte dağ başında kurdun biri/ kendine hiç duymadın mı sen/ aç kurdun öfkesini sabah vakitleri/ işte seyreyle gözüm kelekler, arılar/ işte kıvıl kıvıl devrani balıkların/ işte bir leylek Mısır'dan yeni gelmiş/ işte bir geyik, daha güzel bir dünyanın hayvanı/ işte seyreyle gözüm, inin önünde ayı/ uyku sersemi henüz/ sen aklımdan geçirmedin mi hiç/ toprağı koklayarak ayılar gibi dalgın yaşamayı/ bala, armuda, yosunlu loşluğa yakın/ insan sesinden, ateşten uzak/ işte seyreyle gözüm: sincaplar, tavşanlar/ işte kertenkele, işte tosağa, işte üzüm gözlü eşeğimiz/ işte seyreyle gözüm; bir ağaç pırıl pırıl/ güzellikte insana çok yakın benzeyen/ işte çayır çimen, işte kokla burnun/ nane, kekik, işte ağzı/ labadalar, ebegümecileri/ ellerim, ellerim dokunun, okşayın, avuçlayın/ işte anamın sütü, karımın eti, gülüşü çocuğumun/ işte sürülen toprak/ işte seyreyle gözüm; işte insan/ dağın taşın kurdun kuşun efendisi/ işte çarıkları, işte poturunda yamalar/ işe karabasan/ işte sığırlarda kederli, korkunç boyutlarıyla öküzlerin

-Nazım Hikmet'in Balaban'ın bir tablosundan esinlenerek yazdığı yukarıda yer alan "Bahar Tablosu Üzerine Bir Şiir" Nazım'ın Yatar Bursa Kalesinde isimli kitabında yer alıyor Nazım Hikmet'in bir dönem kendisine resim bile öğretmediği, sadece resmini yaptığı bir insanın, karşısına büyük bir ressam olarak çıktığını gördüğü an korkunç bir sevinç yaşadığını az önce yine Balaban'ın kendi ağzından dinledik Görüyoruz ki, Balaban'ın resim serüveni ile Nazım Hikmet'in yaşamı belirli bir dönem birlikte yürüyor Nazım Hikmet kendisini yetkinleştirmiş insanlara hep saygı duyan biri. Siz de "Şair Baba-Damdakiler" adlı kitabınızda bundan

söz ediyorsunuz Demin de söyledığınız gibi, sizin güzel rasimler yaptığınızı görmeye başlayınca, size karşı tavırları daha farklılaşan bir insan olmaya başlıyor ve öyle bir gün geliyor, siz öyle güzel resimler çizmeye başlıyorsunuz ki, artık Nazım Hikmet kendi resimlerini gösterecek cesareti bulamıyor, yani sizin yanınızda resim yapmamaya da karar veriyor Bir dönem sonra artık ressamın siz, şairin de kendisi olduğunu ifade ederek, sizin yanınızda çok mütevazı bir tavır içersine girer Oysa biliyoruz ki aynı Nazım, hapishanede Orhan Kemal ve Kemal Tahir'e karşı aynı tutumu izlemeyiz ve hatta şiir yazmaya çalışan Kemal'e kızarak, onu roman ya da hikaye yazması konusunda yönlendirmeye çalışır Oysa sizin karşınızda, sizin ilk portrenizi çizmeye başlayan ve sizin kalem tutuşu ondan öğrendiğiniz bir insan, bir süre sonra sizin resmi geliştirmeniz karşısında çok büyük bir saygı duyuyor ve artık resimle ilgili en yetkin kişinin siz olduğunuza inanıyor hapishanede Bundan sonraki ilişkilerinize değinir misiniz biraz? Yani bu noktadan sonra nasıl bir ilişki biçimi kuruldu aranızda?

-Ben Şair Babaya çizdiğim desenleri, çizimleri gösterince bunları fevkalade beğendi. Hemen yağlıboya portreler yapmaya başlamamı önerdi. Boyam olmadığını söyleyince, kendisinin boyalarından denemek için boyalar verdi. Sonuç gerçekten çok hoşuna gitti ve tekniği kısa sürede kavramama hayret etti. Bir, iki, üçüncü portrede en aynaya bakarak kendi portremi çizdim. Bu portreyi eline aldığı anda hemen fırladı, müdüre, gardiyanlara, mahpuslara, velhasıl herkese göstermek için koştu. Tekrar yanıma geldiğinde ise, "ben resim yapıyorum zannetmişim. Oysa benim resimden falan anladığım yok." dedi ve bir sandık boyasının tamamını ve fırçalarını bana verip, dilediğimce çalışmaya devam etmemi söyledi. Bundan sonra sekiz-on tane portre yaptım. Bunları akademiye gönderdik. Akademiden cevap geldi. Bana kitap gönderdiler Hatta Nazım bunları destanda anlatır, "akademiden kitap geldi. Balaban sabaha kadar okudu, hiç bir şey anlamadı. Ama bir gün anlayacak" der Ben mapushanede Dokumacılar tablosunu yaptım Zaten bu tezgahlar Şair Babanın kurduğu dokuma tezgahlarıydı. Bu tablo İzmir Fuarında sergilendi. Artık benim büyük bir ressam olduğuma, olduğuma değil de, artık o yönde hızlı bir ilerleme içerisinde bulunduğuma kesinlikle inanılıyordu.

-Balaban'ın resimleri denince aklıma hemen Anadolu insanının, kırsal kesim gerçeklerinin, masalların, mitolojilerin, geleneklerin bir ressamın fırçasıyla yeniden canlı yaşama döndürülmesi geliyor Balaban'ın resimleri, kuşların, ağaçların yanınızı yörenizi kuşattığı bir ışık ve renk senfonisidir derim; Balaban ise birey olmuş, dünyadaki saygın yerine, koltuğuna işmiş, büyük sözcüğünün içini dolduran bir sanatçıdır derim. Evindeki bir sohbetimizde şöyle demişti Baaban. "Ressamlar da şairler gibidir Onlar nasıl ki küçük bir imge yakaladıklarında, şiirlerinin bir parçasını yakaladıklarında hemencecik tutarlar, biz de hep fotoğrafları kafamızda tutarız. Belki o an, belki kısa bir süre sora, belki de yıllar sonra oturur, bunu çizeriz." Ben bu anlamda, özellikle de resimle ilgilenen insanlar için de faydalı olması açısından size bir resmin nasıl oluştuğunu sorayım? Yani bir resim sizde nasıl oluşuyor, nasıl yapıyorsunuz?

-Hiçbir resim "ben resim yapacağım, hemen otu-

rup yapayım" duygusuyla yapılmaz. Resim yaşantının bir izdüşümüdür bence. Resmi öncelikle yaşayacak-sın. Yaşamak da yeterli değil, ayrıca teknik açıdan nasıl bir teknikle çalışacağını saptayacaksın. Kompozisyonunu nasıl kuracağına karar vereceksin. İşte, ressam denilen kişi bütün bu duyuş ve düşünüşleri hep kendi ile beraber gezdiren kişidir. 1977'de çocuk-lar çizmiştım. Bu resmi ancak 95'te yapabildim. Önce düşünceler çizime dönüşür, çizimler birikir, birikir, gün gelir tabloya dönüşür. Resim yapmak başka, resim yaparak sanat eseri yaratmak daha başka bir şeydir ve esas olan ikincidir.

Altı kadın vardı demir kapının önünde/ beşi topra-ğa oturmuş, ayakta biri/ sekiz çocuk vardı demir ka-pının önünde/ besbelli henüz öğrenmemişler gülme-yi/ altı kadın vardı demir kapının önünde/ ayakları sabırlı, ellerinde keder/ sekiz çocuk vardı demir ka-pının önünde/ cin gibi bakıyor kundaktakiler/ altı kadın vardı demir kapının önünde/ sımsıkı gizlemişler saç-larını/ sekiz çocuk vardı demir kapının önünde/ biri kavuşturmuş avuçlarını/ bir jandarma vardı demir kapının önünde/ ne dost ne düşman, nöbet uzun hava sıcak/ bir beygir vardı demir kapının önünde/ nere-deyse ağlayacak/ bir köpek vardı demir kapının ö-nünde/ burnu kara tüyü sarı/ kamış sepetlerde yeşil biber vardı/ torbalarda kömür, heybelerde soğan sarmısak/ altı kadın vardı demir kapının önünde/ ve demir kapının ardında beşyüz erkek vardı efendim/ altı kadından biri sen değildin ama/ beşyüz erkekten biri bendim.

-Nazım Hikmet'in "Mapushane Kapısı" tablosu ü-zerine yazdığı bir şiir bu. Tabloyu Nazım böyle yorum-lamış. Şu ana kadar Baaban'ın hep ressam kişiliğin-den söz ettik. Aslında edebiyat alanında da çok güzel ürünler vermiş değerli bir sanatçımızdır kendisi. Ben onun hiç değilse kitaplarının isminden söz etmek isti-yorum. Balaban'ın yayınlanmış olan ve belki bir kıs-mını bulabileceğiniz kitaplarını şöyle sıralayabilirim: Şair Baba ve Damdakiler. Bu kitap 1967'de yayın-lanmış, kendi yaşam öyküsünü, resimle buluşmasın-dan daha sonraki sürece kadarki dönemi anlatan bel-gesel bir roman. Gene Balaban adlı, 1959'da yayınla-nan bir eseri var. Anılarından, düşüncelerinden ve iz-lenimlerinden oluşan bir kitap bu. 1969'da izdüşümü, 1990'da Duruşma yayınlanmış. En son olarak ise 1994'te yayınlanan bir kitabı var. Kalıba Sığmayanlar. Şimdi bir de edebiyat insanı Balaban'ın mesajları ne-lerdir, onları öğrenelim.

-Önceleri resimler yapıp dururken ve üstelik bu resimler hem Türkiye'de, hem de dünya ölçeğinde tutulup beğenilirken, resimleri bir kenara bırakıp kitap yazmaya girişimin bir nedeni var tabii. Hem kendi çektiğim, hem de halkımızın çektiği acıların gözlem-lelerinden elde ettiğim bir takım konuları tablolara sığ-dıramadığımı farkettim. Aktarmayı becerebilseydim eğer, herhalde resmin kompozisyonu karmakarışık olurdu. Onun için çalışmalarımı ikiye ayırdım. Resme gelenleri kompozisyon biçiminde tablolara, resime sığmayanları da roman ve hikayelerimde anlattım. Bazen bir romanı yazmak on yılımı aldı.

-Konuşumuz Balaban'a çok teşekkür ederim. Son bir mesaj olup olmadığını öğrenmek istiyorum.

-Tek cümle söyleyeceğim: Resim sözle anlatıl-maz, gözle görülür. Teşekkür ederim.^(*)

(*) Söyleşi Radyo Umul'ta gerçekleşti. Bu akışkan-lığı hiç bozulmadan önünüze getirildi. Afşar Tımuçin ve Balaban söyleşilerini banttan çözen, Sabahat Bozkurt-ta teşekkürler.

Kuşlar

Hevsel'de ^(*)

eski sandık
ulu yatır
isli kandil

bıçkın bir sevdâ
gellincik
ve sebli

ötüşün
kuşlar
ötüşün

tarlı kadar eski
yürekleri
göçebe kadınların

(*) Diyarbakır'ın ünlü bahçeleri!

Ruh

Şapka çıkardım Fuzul'ye
Nef'i' ye gömleğimi
Nedim'e ceketimi
Nazım'a çoraplarımı
Necip Fazıl'a gellince;
Anadan üryan kaldım
Utandım
Sıkıldım
Sıkıldığım an sıkışırım
Sıkıştıgımda...
Kusura bakma ruh şairi!

Yoktur

Gurbet ya,
çirkinidir, sözüm, sazım, ağıdım
yoktur türkülerim
sanmayın ki yoktur
özlemim, gözyaşlarım
yoktur soframda belki...
zeytinim, peynirli katığım
kızarmış balıklarım.

İbrahim TİĞ

H. Hilmi Bulunmaz: “Bireyci sanat, gereksiz bir sanattır. Zavallıdır.”

Yılmaz ELMAS

Hüseyin Hilmi Bulunmaz ile nasıl tanıştığımı şu anda bile anımsamıyorum. Kendiliğinden oluveren bir tanışma ve giderek gelişen bir dostluk...

Bulunmaz Tiyatro-Istanbul ve bu tiyatrodaki yürütülen kültürel etkinlikler içinde daha yakından tanıma olanağı buldum kendisini. Özellikle Tahir Özçelik'in düzenleyip yönettiği söyleşilerin çoğunda birlikte olduk.

Tiyatro oyun yazarlığı, şiir, düzyazı, tiyatro üzerine deneme yazıları, yanında oyun yönetmenliği, yoğun olduğu üretim ve etkinlik alanları. Özellikle şiir ve denemelerini kitap olarak yayımladı. Galatasaray'da Bulunmaz Tiyatro-Istanbul'da oyunlar sergiledi. Anadolu turnelerine çıktı. Muammer Karaca Tiyatrosu'nda oyunlarını sergilemeye başladığında çeşitli engellerle karşılaştı...

Hüseyin Hilmi Bulunmaz'ı hiçbir şey yıldırmadı. Yine Galatasaray'da Aznavur Pasajı'nın sekizinci katını kiralayarak, Bulunmaz Kültür Merkezi'ni kurdu. Uzun uğraşlar sonunda, kültürel etkinlikleri herkesin ilgisini çekmeye başladı. Son aylarda İnsancıl Dergisi'nin İstanbul Temsilciliği'ni de üstlenerek, daha da yoğun etkinliklerde bulunmaya başladı...

Kendini kültürel etkinliklere adanmış Hüseyin Hilmi Bulunmaz'ın başarılarının gün geçtikçe etkinleşerek artacağı bir gerçek. Özellikle İnsancıl Dergisi ile başlatılan işbirliğinden sonra bu kültür merkezinin daha da varsıllaşacağı kanısındayım. Söyleşiler, tiyatro, dinletiler, sergiler, özel programlar Bulunmaz Kültür Merkezi'nde giderek kurumsallaşıyor.

İnsancıl, Gerçek Sanat, Berfin Bahar gibi dergilerde düzenli olarak yazıları yayımlanan Hüseyin Hilmi Bulunmaz, şimdi kendisi de bir dergi yayımlamaya başladı. Mum Dergisi'nin giderek yetkin bir dergi konumuna geleceği düşüncesindeyim...

Kendisine yönelttiğim soruların yanıtlarıyla kendisini ve etkinliklerini daha yakından tanıyacağız...

Özgün yanlarıyla özgeçmişiniz?

Şimdi anlatacaklarım, özgün olmaktan çok öznel olacak. İstanbul gibi kültür kenti olan bir coğrafyada dünyaya merhaba dememe karşın, sizin de uzun yıllar eğitim emekçiliği yaptığınız Beykoz ilçesi'ne bağlı Çubuklu Köyü'nde geçti çocukluğum. Hem yoksulluktan, hem de doğal ortamın dayatmasıyla ilkokulu bitirinceye dek ayağımda ayakkabı, sırtımda doğru dürüst giysi yoktu. Yıl bin dokuz yüz elli beş ve dediğim gibi kültür kenti sınırları içerisinde deviniyor görünmemize karşın, son derece feodal ilişkilerin ege-

men olduğu bir dağ ve deniz köyünde edindim duygusal ilk izlenimlerimi...

Daha sonraları, birkaç konutun bulunduğu bu küçük dünyadan, birden bire "sanayi semti" olan Sağmalcılar (Bayrampaşa)'a göç etmek zorunda kaldık ailesel nedenlerle. Sekiz yaşında başlayan kundura onarımevindeki işçilik yaşamım, bir başka renk ve devinim kazanmaya başladı Sağmalcılar'da. On yaşında burnumdan nezle eksik olmayan bir çocuk olarak, çocukluğumu yaşama yerine, bir oyuncak fabrikasında, çok uygunsuz koşullarda çalışmaya başladım. Ardından Jack London ya da Maksim Gorki'nin çektiklerinden hiç geri kalmayan ağır işler senfonisi: Marangozluk, kereste fabrikasında hamallık, gündüz kuyumcu çıraklığı ve gece geç saatlere dek konfeksiyon işçiliği...

Siyasal ve sınıfsal bilinci edinmeye başlarken, yine gündüzleri kuyumcu işçiliği, akşamları, çeşitli ikinci sınıf gazinolarda komedyenlik. Bir yandan şiir çiziktirmeleri, karikatür denemeleri ve doğal ki bol bol aşk mektupları. Laf aramızda yakışıklı bir delikanlıyım!

Her Türk vatandaşının başına gelen "askerlik öyküsü" Önce Erzincan, ardından Van... Van/ Muradiye depreminde yaşadıklarımın bende bıraktığı buruk varsılılık. Kürt köylülerinin acımasız ortamda yaşama savaşımı verişlerine tanık olma... İngilizce'den önce Kürtçe öğrenme çabaları.

Askerlik sürecini bir haftada ortaokul diplomasını hak etme. Öz güvenimin artışı... Çat pat İngilizce... Bir de satranç... Yirmi iki yaşında ilk kez bir piyano görürüm ve dinliyorum: İdil Biret. Hemen ertesi akşam: Ruhi Su... Neden Ruhi Su, İdil Biret'e göre bana daha yakın? Sorular, sorular... Ben galiba devrimci oluyorum.

Bir yandan aşklarım azalarak sürüyor. Şimdiki eşimle tanışıyorum. Mimarlıkta okuyor. Eşim ilerici. Beni ve emeği savunan bir taraftar kazanıyorum. Askerlik dönüşü, burjuvaziye hizmet ettiğimizi savlayarak ikili komedyenliğe bir son veriyorum. Aslında epeyce ünlenmiştik. Şimdilerde Ateş Böcekleri, Uğur Yücel, Cem Yılmaz, Orhan Boran, Cem Özer, hatta Ferhan Şensoy ve birazcık da Genco Erkal'ın yaptıkları; küçükburjuvalara hoşça vakit geçirtmek için yapılan işlere yüreğim dayanmıyor. Hele Bertolt Brecht'i tanıdıktan sonra, devrimci tiyatro yapılanmasından başkasına aşık olamıyorum...

12 Eylül Faşizmi bağıra çağırıyor. Kısa bir zaman için tutuklanıyor ve işkenceden geçiriliyor.

Avukatım, şimdi Kadıköy Belediye Başkanı Selami Öztürk. Nişanlımla, dava sonuçlanmadan para almayacağı konusunda sözleşiyor. Sözlü olarak Ben hâlâ davanın sonuçlanmasını beklememe karşın, salıverildiğim ilk günün sevincinden yararlanarak oldukça iyi bir para alıyor. Veriyorum. Ama içimde biriken bir irin olarak her geçen gün büyüyor.

Yakınımda olduğumu sandığım insanlar, cüzzamlı görmüş gibi benden kaçmaya başlıyor, selamı sabahı kesiyorlar. Bir nişanlım yanıbaşımdayım... Faşizm ruhumuza yerleşmiş. Söküp atamıyoruz. Erdal Eren'i on yedi yaşında katleden generalleri sevmiyorum.

Tutukluken verdiğim sözü(kendi kendime) tutmaya çalışıyorum. Çok komik bir söz: "Bir gün ünlü olacak ve insanın insana işkence yaptığını herkese anlatacağım. Sanat yoluyla." İnsanlara günümüzde de işkence yapıyor.

Ferhan Şensoy amatör ve nöbetçi tiyatrocu arıyor. Gidiyor, katılıyor. İki yaşında bir çocuk babası olarak, yeniden tiyatroya ısınma turları atıyorum. Fena gitmiyor. Ancak aksayan bir şeyler var. Ferhan Şensoy, "Şahları da Vururlar" dan sonra gericileşiyor. Aslında aslına rucu ediyor. İstanbul Kültür Dükaliği'ne derebeyi yetiştiren Galatasaray Lisesi'nde okuduğundan ötürü, salt aynı liselilerden alıp, proleter olan insanlara soğuk davranıyor. Ferhan'ın özü-sözü bir değil. İki yıllık çalışmadan sonra ayrılıyorum. Zaten para almadan çalışıyordum. Bu arada kuyumcu atölyesi açtığımdan, alışık olmadığım oranda para kazanmaya başlamışım.

Sosyo-ekonomik nedenlerden ötürü ussal eğitim alamadığımdan, tiyatro eğitimi de alamamıştım. Almam gerekir. Otuz yaşından sonra Beklan Algan Tiyatro Atölyesi'nde tiyatro eğitimi almaya başlıyorum. Bayağı para ödüyorum. Beklan'dan öğrendiğim çok şey var, ancak 12 Eylül O'nu da gericileştirilmiş. Köktendincilik bağlamında değil doğal ki. Araştırmadan öte, alışkanlıklarıyla yön veriyor öğrencilerine. Bir yıl sonra sıkılıyorum. Bu işi algıladığımı umarak, ben bir tiyatro topluluğu kuruyorum: Çağdaş Devinim Tiyatrosu. Bir yıl sonra grupla anlaşmazlığa düşüp, çekiliyorum. Salt ajitatif sanat yapmak isteyen bir gruba, sanatsal kaygıları yoksaymayan yönetmen işe yaramıyor.

Bir sezon boş duruyor ve biraz para kazanma kararı alıyorum. Kazandıklarımın başta İtalya olmak üzere birçok ülkeye gidip, gözlemlerimi arttırıyorum.

Geldikten sonra, Basın Müzesi Tiyatro Bölümü'nü kuruyorum. Basın Müzesi, Gazeteciler Cemiyeti'ne bağlı gerici bir kuruluş. Başta Nurettin Demirkent ve Nail Güreli olmak üzere, hiç kimse yaptıklarımla ilgilenmiyor ve engellemeye çalışıyorlar. Direniyorum. Tam kırkbir öğrenciyi on bir aylık üretim sürecinden geçiriyorum. Müze yönetimi ve öğrencilerin küçükburjuva kaprislerine göğüs gerip, onlarca söyleşi gerçekleştireyorum. Sözde solda duran hiç bir tiyatroçudan bir tırs bile çıkmıyor.

Basın Müzesi'nden kovuluyoruz. Yaklaşık kırk kişiyle Bulunmaz Tiyatro-İstanbul'a merhaba diyorum. İlk oyun 1 Mayıs 1989/pazartesi, Bakırköy Karya Kültür Merkezi'nde. Franz Kafka'nın "Dönüşüm" adlı yapıtını dönüştürerek sahneye taşıyorum. İşçiler kırımızı karanfiller veriyorlar. Galiba devrimci tiyatro mayası tutmaya başladı...

Tüm küçükburjuva tavırlarına katlanarak, oyuncu-

larımın ağustos/89'da İstiklal Caddesi'ndeki (Şimdiki Tahir Özçelik Sahnesi) yeri kiraliyorum. Aman tanrım! Küçükburjuvalarla baş etmek ne zormuş. Günümüze dek gelen Tahir Özçelik Sahnesi'nde binlerce etkinlikte bulunuyoruz. Polislin engellerinden sıyrılmak kolay olmuyor. Basılıyor, taciz ediliyor, mühürleniyor, yasaklanıyor, ama dert etmiyoruz. Bazı sol gösterip, sağ vuran estetik düşmanı tiyatrolar gibi çarşaf çarşaf demeç vermiyoruz. Devrimci Tiyatro yapmanın diyetini ödemek bize düşer. Her darbeye azalıyoruz. Nice-lik azalıyor, nitelik artıyor.

Yaklaşık yirmi beş yıllık tiyatro yaşamında en büyük darbeyi Ankara Yıllık Tiyatrosu'ndan yıyorum.

Nazım Hikmet'in "İnek" adlı oyununun çıkmasına bir hafta kala ve ilk kez Muammer Karaca Tiyatrosu ile sözleşme yapmama karşın, oyuncularım beni terk ediyor: "Sen burjuva tiyatrocusun, misyonunu tamamladın, biz politik tiyatro yapmaya gidiyoruz" diyorlar.

Bu arada başta Hilmi Yavuz olmak üzere, sosyal demokratlar yerel yönetimdekiler, bana kan kusturdu.

Sosyal Demokratların açıkça engelledikleri devrimci tiyatro yapılanmamızı Refah Partisi alttan alta engelledi. Üst düzeyde şirin görünen Refah, alt düzeyde, müdür kanalıyla fiilen oyunlarımızı yasakladı. Nazım Hikmet adını duyunca tüyleri diken diken oluyor. Muammer Karaca Tiyatrosu müdürününün. Gerici devrimci sanata düşman.

Mahkemelerimizin sürdüğü Muammer Karaca Tiyatrosu'ndan kovulduk. O hırsıyla, hiç kimsenin el uzatmadığı bir dönemde, Tahir Özçelik Sahnesi'ni elimde tutma koşuluyla, yeni bir uzam kazandırdım. Türkiye Devrimci Tiyatro'suna: Bulunmaz Kültür Merkezi. Yaklaşık beşyüz metkare olan bu uzamda nitelikli işler yapıyoruz. Bu nitelikte en büyük pay, başta Cengiz Gündoğdu olmak üzere İnsancıl Dergisi'ndir.

Tiyatroya olan tutkunluğunuz nasıl başladı?

Yukarıda değindiğim gibi, halkımın çektiği sınıfsal sömürünün nedenlerini, yine halkıma, güzelduyusal ve etikli biçimde anlatma kaygısından...

Oyun yazarlığınız ve şiir denemeleriniz ilk olarak ne zaman ve nerde yayınlandı?

Oyun ve şiir yazmaya, yazma çabalarına başladığım ilk günlerden beri bulaştım. Sanırım on beş yaşlarımda... Oynanan ilk oyunum otuz beş yaşında yazıldı. İlk şiir kitabım yine aynı yıllarda yayımlandı.

Yazınızda İnsancıl, Gerçek Sanat, Berfin Bahar Dergilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Salt yazınızda değil, kültür ve sanatın her alanında savaşım veren bu dergiler, Adam Sanat, Gösteri, Milliyet Sanat gibi burjuva ahlaki ve estetiğine karşıt bir oluşum. Bu anlamda son derece sevindirici. Ne var ki, Berfin Bahar'ı çok amatör buluyorum. Cumhuriyet gazetesini eleştiren bir yazımı yayımlamadığı için kırıgım. Ancak sahibi İsmet Arslan ile "ahbap-çavuş" ilişkilerimiz olduğundan ve her şeye karşın Marksçı olduğundan savladığından yazı vermeyi sürdürüyorum. Gerçek-Sanat Dergisi'ni ana eksen olarak benimsiyorum ve yazıyorum. Gelgelelim kamuya açılmada bulunma siyasası olmadığından yetersiz buluyorum. İnsancıl Dergisi, "demokrat"lığından kaynaklanan nedenle zaman zaman postmodernist yazılara sayfalarını açsa da kendime çok yakın bulduğum ve yazılarımın sansürlenmediği tek dergi.

Bulunmaz Kültür Merkezi'ni hangi amaçla aç-

tınız? Nazım Hikmet ve Tahir Özçelik Sahnelerini açmadaki amacınız nelerdir?

Bu merkezi açmamdaki tek neden: Yapı-Kredi Kültür Merkezi, Aksanat, İş Bankası Sanat Galerisi gibi tekelci burjuvazinin insanların bilincini dumura uğratmaya çabaladığı süreçte, bu türden devrimci bir oluşuma gereksinme olduğunu varsaydığımdan.

Sanatta ulusallık ve evrensellikten anladığınız nelerdir?

Ulusallık olgusuna pek sıcak baktığımı söyleyemem. Buna karşın evrensellik kavramı çok hoşuma gidiyor. Sanat dille yapılan bir öğeyse ulusallık gerekecektir, ancak dilden öte bilinç önemli benim için. Tito zamanında Yugoslavya daha evrensel oldu. Tito'nun ölümü emperyalist stratejilerin başarılı olması nedeniyle küçük "ulus"lar çıktı ortaya. Canım sıkılıyor.

Bugüne kadar yayınlanmış yazılarınız?

Yüzlerce. İnsancıl, Berfin Bahar, Gerçek Sanat, Kiraz, Rohani, Sentez, Özgür Ülke, Cumhuriyet, Siyah Beyaz, Uzun Yürüyüş, YabaÖykü, Öğretmen Dünyası ve saymakta zorlanacağım denli çok dergi-gazete. Bunun dışında dördüncü kitabım yayımlanmak üzere.

TYS ve sanat örgütleri konusundaki düşünceleriniz?

TYS gerici bir süreçten geçiyor. Diğer sanat örgütlerinin bir çoğu da gerici yapılanmada. Bir kez ekonomik özgürlüğünü sağlayamayan ve salt Kültür Bakanlığı'ndan umudu olan örgütler hiçbir yere varamaz. Varacakları tek liman burjuvazinin kirliliği limanıdır. Bir Tahir Özçelik'in değerini saptayamamış-bilmemiş YYS'na sıcak bakmam.

Telif hakkı konusunda düşünceleriniz nelerdir?

İşlemeyen bir kurum. İşlemesi gerekir. Sanata önem vermeyen bir toplumda telif hakkının korunması olanaksız.

Bireyci ve toplumsal sanata bakışınız.

Bireyci sanat gereksiz bir sanattır. Zavallıdır. A-cımak bile zaman yitirmemize neden olur. Toplumsal yada anayitiğin becerebileceği bir nane değildir. Toplumsal yada toplumcu sanat adına bir sürü kandırmaca yapılıyor. Ferhan Şensoy toplumcuysa yada Bedri Baykam toplumsalsa, ben şimdilerim.

İleriye dönük çalışmalarınız nelerdir.

Yaptığım her çalışma ileriye yöneliktir. Halkların kardeşliği, sınırların kalkması, duvarların gerçekten yıkılması, sömürünün son bulması, herkesin her sanatı istediği zaman yapabildiği bir ortamın hazırlanması. İçin sanat yapmayı sürdüreceğim.

Türkiye yayıncılığını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ne diyeyim; bir başka tekellilikte yayıncılık işkölünde yaşıyor. Ben, emek yayıncılığını çok seviyorum. Örneğe İnsancıl Yayınları yada Yaba Yayınları, çok iyi yayınevleri. Ancak bir Can yada Altın Kitaplar tamamıyla anamalcı dizginin türevleri.

Bunların dışında söylemek istedikleriniz.

Bunların dışında, işçi sınıfıyla örgütsel ilişkide bulunan aydınlar, burjuva aydınlarıyla ilişkiyi kessin ve kendi varsıl dünyalarını kendileri kursun. Gelecek günlerin salt toplumsal kavgayı değil, aynı zamanda kültürel kavgayı da gereksindiğini bilsinler. Çok teşekkür ederim.

Unutulmuş Çocuklar

hedef olmuş namluların ucuna

yürüyordu unutulmuş çocuklar

belleklerinde yetmişyedi bir mayıs

yürüyordu kurşunsuz sabahlar uğruna

utandı sabah/ kuşluk vakti

İlk kurbanlar el sallarken son bir kez

mahçuptu söğütlüçeşme İstasyonu

İlkbahar yeşillik ısıklık çaldı

şaşkınlık bayraklar dolusu İnsan sell

vitrinler şaşkın

kızardı cam kırıkları

ağların yorumu; unutulmuş çocuklar taşkın

Osman BOZKURT

Selim Temo Ergül:" Umudun Yeşerdiği Coğrafyadan Geliyorum... Şiirimle Birlikte"

GÖKÇEN

Sevgili Temo, bir dizende "kim/-liğim, eşkiyanın kente inmesidir" diyerek tanımlıyorsun kendini... biraz daha açarak söz eder misin kendinden. Şiir yazmaya nasıl ve niye başladın?

23 yaşımıdayım. Batman'ın bir köyünde doğmuşum. Benim doğduğum coğrafya, yaşam ve ölümün birbirine en çok yaklaştığı coğrafyadır. Benim doğduğum coğrafyada çocuklar dipçığı askerlerin üçüncü kolu sanır. Hakiyi en hakim renk bilirler. Gözlerimi aşiret savaşlarına açtım. Babam Bruno tüfeğini yağlardı geceleri. Sabah çapraz fişekliğiyle çıkardı. Çocuktum ve sanırım ilk anlamlandırıdığım şey ölümdü. Anneme ilk sorduğum soru ölümle ilgili olmalı... daraltılmış pantolonlar içinde bir çocukluk, desem, anlatmış olurum herhalde... 77'lerde olmalı, devrimcilerle tanıştım. Samsun sigarası içerlerdi. Biliyorsunuz, kalabalık ailelerin çocuklarında hep bir ilgi yoksunluğu vardır. Onlar bizi, çocukları, sevdiler... bize hiç içilmemiş sigara verdiler. Onlara benzedik aynı tebesümü"sıcaklığında...

Ortaokula dedemin vasiyeti üzerine gönderdiler. Şimdi bu görüşmeye sığmayacak şeyler yaşadım bu süreçte. Ölümdü önce, yoksunluk-yoksulluktan, yenilgiydi, köksüzlüktü...

Tek başıma var oldum! Babam Türkçe bilmezdi ve kimsesizdik! Şiir biraz yoksunluktan doğar. Lise ikide başladım şiire. Yılmaz Yorulmaz'ın adını anmalıyım burada. Olanak olsa tarihin en önemli aktörü ve şairi olabilirdi! ona özenerek başladım... bilinçli bir çaba değildi. Yaşanan politik süreçlerle mecrainı buldu. Çünkü "her nehir bir deryada boğulur."

Evet... bugünün şiirini nasıl değerlendiriyorsun? Ayrıca Kürt şiiri hakkında bilgi verebilir misin?

Bugünün birçok şiiri var! ama revaçta (!)olanı insansız olanı... İnsanı anlatmayanı... şiir biraz yoksunluktan doğar, demiştik. Sanırım bu yüzden bir şair ve şiir enflasyonu yaşanıyor... şiir insanidir ve şiire başlayanlar insanın tarafından başlıyorlar. Ancak şiir alanı insanın karşısında olanların elinde. Bu "güller" a-kim ithal ederler, yerel acentalar gibi çalışırlar. İşler "canım cicim"ilişkileriyle yürütülür, bir eleştirmenin (!), bir otorite (!)nin dostu veya sevgilisiyse iyi bir şair-sinizdir. Bizim cenahın da pek masum olduğu söyle-

nemez! Şiir politik mücadelenin bir yedeği olarak düşünülür. Toplum sorunlarının aktarılması önemsendi hep. Buna evet, ama şiirin de pek çok sorunu vardı. Bu tartışılmadı, konuşulamadı. tek tip (!)yaklaşım şiiri kısırlaştırdı. Benzer kalıplar, benzer imgeler oluştu.

Kürt şiiri terimi pek net değil! bir Türkçe yazılanı var, sanırım siz bunu tanıyorsunuz, bir de Kürtçe yazılanı var. Türkçe yazılanı (isterseniz bunu Kürtleri anlatan şiirler olarak anlayalım.)koşullanmış gibi hep mitolojik öğelerle kuruluyor. **Ateşin Ve Güneşin Çocukları** buna örnek diye gösterilebilir. Bunda ben herşeyden önce bir şiir konusunun heba edilmesini görüyorum. Dörtler'in eylemi bir başkaldırı olmanın yanında bir mılattır. Orda ben insanı görüyorum. insanın neler yapabildiğini görüyorum. Bunun hakkı verilmelidir! Yine Türkmen şivesiyle yazılıyor kimi şiirler. Türkmenlerle Kürtlerin tarihsel olarak bir yazgı kardeşliği var. Aralarında bir kültürel alış-veriş var. Ama Türkmen şivesi ve söz kalıplarıyla böylesi bir şiir kurmak da bana pek doğru gelmiyor! buna da Doğu Şiirleri ve Mülkümüz Kederdir örnek gösterilebilir. Yani ya tarihi anlatmaktan bugüne yer kalmıyor ya da kullanılan dille gerçeklik uyusmuyor!.. Buna karşılık Ahmed Arif, Yılmaz Odabaşı ve Şükrü Erbaş'ın başarıllı şiirinden söz edilmeli. Geleneksel Kürt şiirinde Cigerxwin, El Heriri, Milaye Cıziri, Feqiye Teyran, Qedri ve Osman Sebrî ilk aklıma gelenler. Günümüz Kürt şiiri ise dilin tam olarak kurulamaması yüzünden bazı sorunlar yaşıyor. Devrik cümle kuramıyorsunuz örneğin. Buna karşılık çağdaşlarımız olan Şerko Bekes, A.Hisri'ye Mueyyed Teyyib'in adını anmalıyım. Siyasal, toplumsal mücadele bu alanda gelişmeye yol açıyor. Kürt sanatçıları mücadeledeki yerini alıyor. Yalnız mücadeleye oranla biraz geride, diye düşünüyorum.

İnsani değerlerin, anlamın, estetiğin şiirden uzaklaştırıldığı bir dönemdeyiz. Örneğin ses uyumu, şiirin özünü güzelleştiren biçimsel bir öge olmaktan çok "şiirin afyonu"durumunda... kendi şiirinle kıyaslayarak, neler söyleyebilirsiniz?

Bizde şiir ve genel olarak her şey yenilgi dönemlerinde tartışılır! Şarkılara özgü bir tutumdur bu... "yeni adına yapılıyor; değerlere saldırı, anlamsızlık,

insani duyguların çarpıtılması yenilginin estetiği di-
yorum buna. Bir zaman toplumcu bilinen isimler ye-
nilgiyi mutlaklaştırıp bunun kültürünü oluşturdular
Yapılıyor, dedim, çünkü süren birşeyden söz ediyor-
ruz. "en sosyalist" gazete "memleketimin etek/ceket
cebinden cinsel penceler" veya "şiiirkofter"diyen birine
yarım sayfasını ayırıyor Bir sosyalist partinin üyesi
Nazım'ın ideolojisinden soyutlanmasını önerebiliyor
buna karşı, insandan taraf sanatçılar yalnız olüyor
Ölümleri bile birtakım tüccarlar rant sağlıyor!

Benim şiirimin bunlarla kıyaslanacak yanı yok!
Çünkü en başta ticari kaygılarla değil bir görevle
yazdım. Misyon, diyeyim emeklemenin birtakım o-
lumsuzluklarını içinde barındırıyor. Ancak şiiri büyük
bir ana yol diye düşünüyorum. Birbirleriyle birleşip bu
yola ulaşan şehir yolları, kasaba, köy yolları var, pati-
kalar var, yalnızca patikaya girdim diyebilirim Evet.

**Peki, şiirin muhalifliği hakkında ne düşünü-
yorsun? Bu muhaliflik şiirin doğasından mı kay-
naklanıyor, yoksa muhaliflik ancak şiirin dünyayı
değiştirmeye aday olan sınıfın safında yer alma-
sıyla mı mümkün?**

Sanat diyelim istersen. Sanat, gerçekliği bozmak-
tır. Bu haliyle zaten muhalif! J Berger "ben sana sa-
natın neyi, nasıl gerçekleştirebildiğini anlatabilecek
durumda değilim ama bildiğim bir şey varsa o da ta-
rih boyunca sanat yargıçıları yargılamış, masumların
öcünün alınması için çağrılar yapmış, insanların
geçmişteki acılarını geleceğe taşıyıp bu acıların hiç
ama hiç unutulmaması gerektiğini savunmuştur" der-
ken sanatın kimden taraf olması gerektiğini bir güzel
açıklar

**Bir şiirini "on bir meridyende dinmeyen
serhıldana/ bütün sesimi vermişim"diyerek bitiri-
yorsun. Bundan yola çıkarak şairin mücadele i-
çindeki sorumluluğu hakkında neler söyleyecek-
sin?**

Ülke (İeri)mde şiir, isyanın adı oldu hep Şükran
Kurdakul'un dediği gibi, Pir Sultan'ın Nef'i ile buluştu-
ğu yer darağacıdır Şair mücadelenin ta içinde yer
almalıdır. Hele de bu mücadele şiirin ütopyasıyla ça-
kışıyorsa Bu anlamda ben de sesimi o serhıldana
verdim. Burdan insanlığı kucaklayarak

**Şiirlerinde belirgin bir yerellik göze çarpıyor. Neler
söyleyeceksin?**

Şiirim biraz kapalı gelişti. Unutmuyorum, şiire
başlarken elimde yalnızca Günay Karakan'ın **Korku-
nun Gözleri** adlı bir kitabı (broşür mü deseydim!)
vardı. Bırakın şiiri, politik kitaplara bile ulaşamıyor-
duk. Bilim devrimcisi Beşikçi'nin kitaplarını fotokopi
ile çoğalttığımızı hatırlıyorum. Nazım'ı ilk kez 2000'e
Doğru adlı dergiden okudum. Üç tane kısa şiiri vardı
orda. 1991'de Mersin'e geldim. Burda buluşabildim
şiirle. Yine de yerel deyimleri severek kullandığımı
belirtmeliyim. Biraz halkbilim araştırmacılığı, biraz şiir
duyarlığı

**Yine unutulmuş sözcükler var şiirin-
de.."özlem" ve "savaş" sözcüklerini yeterli gör-
müyorsun!**

Mefhum-u muhalif (kitapta yanlış çıkmış), mü-
temmim malumat, sureta, mündemiç, vb bunlardan
söz ediyorsun. Bakın, biz kesinti yaşadık Kültürel bir
kesinti ve bunu yaşatanların "aydınlanmacılığı" uzun
süre hüküm sürdü sol içinde. Bu yüzden yaşanan bir
yabancılaşma var. Bunu inkar edemeyiz Bunları or-

taya çıkarmayı da toplumbilimcilere bırakmak zorun-
da değildim, özlem hasret'in yanında, savaş harp'in
yanında çok masum gözüküyor! o an o şiirde öyle
bulmuştum.

**Şiirinin temel izleği hüznün, acı, umut, yalnızlık,
bazen direnç**

Bir dostum mektubunda "herkesin yalnız tarafı şa-
ırdır" demişti. 'kişi önce kendi kimsesizliğini' görmeli,
bilmeli diyorum Böylece kendini oluşturması daha
sağlıklı olacaktır Sanat zaten doğası gerei bireysel
bir çabadır Yani yalnızdır Sondan başladım, devam
edeyim, umut, ya olmasaydı? Acı var benim şiirimde,
ama mutlak bir acı değil! hüznün şarttır! ne denli
haksızlığa uğradığımızı anlamak için hele.

**Peki, ya Süleyman? Bildiğim kadarıyla Sü-
leymanlar yediyibuldu. Kim bu Süleyman?**

Süleyman'ı sevmeni sevdim! Süleyman'ın, kazu-
rattan sorumlu öteki ile bir ilgisi yok. Bizim Süleyman-
ımız o Süleyman bizim sanıyorum, 90 gençliği
Köksüz, yörüngesiz, yalnız, umutlu-umutsuz, sevdalı-
sevgisiz, aslında kimsesiz 1 Süleyman biraz Kürttü!
Çünkü bütün komşular esmerliğine düşmandı. Öğ-
renciydi, kışın kesin zatürre olmasından anlıyoruz bu-
nu Süleymanlara bir manifesto hazırlıyorum. "bütün
Süleymanlar birleşecek" Gençliktir Süleyman. Biraz
yaratıcı, gençliğin güzelleştirici öfkesini kuşanmış ve
tamamen insan. Ertelemesin diyorum ona. Yarına
ertelemekle bugünü yitirmesin.. bazen de kavga edi-
yoruz onunla! Hemen barışıyoruz!...

**Şairlerin yazdıklarıyla yaşam tarzlarının çeliş-
tiğine tanık oluyoruz. Ne söyleyeceksin?**

Ürünle kişiliği ayrı ayrı değerlendirmek gerektiğini
düşünüyorum. Böylece sanat alanı daha özgür ola-
caktır. Ama bunu söylerken sırf sanatçı olduğu için
birisine her şeyi de mubah saymamalı

**Kasım başında kitabın *Ah Tamara* yayımlandı.
Nasıl karşılandı. Ayrıca yeni bir çalışman var. Bu-
nu İda anlatır mısın? Temel izleği ne olacak ör-
neğin?**

Sevindirici bir ilgiyle karşılandı ve tükendi. Güzel
mektuplar aldım Yüreklendim. Kalabalıklaştım. Ço-
ğaldım yeni çalışmamın adı ise Bis. Bis, konseri
tamamlayan orkestranın tempo alkışla sahneye çağ-
rılması ve son bir parça çalmasını anlatan bir terim.
İzleğim, ölüme, teşebbüs etmiş birinin son bir kez dö-
nüşi, yani bis'i bunun yanında Osmame Temo adlı
bir sosyal isyancının anlatıldığı "Orda Bütün Gerçek-
ler Söylentiyle Başlar" şiiri var Tragedya tarzında o-
luşturuyoruh. Prologlarla, koroyla, dramatik öğelerle
tamamlıyorum.

**Günümüzde muhalif sanatçı ve okurların ör-
gütlenmesi sorunu var. Mevcut örgütlenmeler ge-
reksinimleri karşılamaktan uzak. Şimdi Karya ku-
ruldu. Karya hakkında ne düşünüyorsun?**

Örgütlerin yetmezliğin belirttiniz. Bu konuda hem-
fikiriz Karya, yazar ve okuru aynı çatı altında örgüt-
lediği için olumlu ilk önce. Ben de Karya üyesiyim ve
dirençle yürüyeceğimize inanıyorum

Ekleme istediğin bir şey var mı?

Yaşamı bir anlar toplamı olarak değil bir süreç o-
larak görüyorum. Hiçbir şey boşuna yaşanmadı! Bize
ulaşan emeklerin hakkını vermek için, bize hiçbir şey
vermeyen, aksine eksilten sistemi yarına bırakmadan
bugün ve hergün yıkmalıyız. Yıkımı herşeyimizde ço-
ğaltarak.

Susuyor muyuz

Vecdi ERBAY

Anlamlandırmaya çalışarak hayatı, kalabalıkta ürkek bir gölge gibi yaşadım günbatımını, aşkı, savaşı... kan hep gürültüyle abandı ömrüme.

Darmadağın uykularımın yorgunluğuyla, saçlarımın biriken karları temizliyorum. Islanan ellerimi kağıt mendille kurutmaya çalışıyorum. Sigara yakıyorum sırtımı rüzgara dönerek

geri çekilirken yanlış yöne sapmış, düşmanın üstüne gitmiş, vurulmuş, başına toplanmışlar çatışmadan sonra, tanışmışlar onu, 'vay, bu Xalo' demişler, şarjörlerindeki bütün mermileri ölü vücuduna boşaltmışlar öfkeyle, yetmemiş, kasaturalarla parçalamışlar. Rozerin yoktu çatışmada, bir gün sonra gruplar toplanınca öğrendi, izin istedi, ayrıldı, yalnızken ağladı belki, ama yarım saat sonra geri döndüğünde iyi görünüyordu, az önceki belli belir sız yılgınlık, yıkılmışlık yoktu gözlerinde, daha bilenmiş, daha kararlı, daha inançlıydı.

Böyle anlattılar. Bir çırpıda. Dışarda yine kar yağıyordu ve ben Xalo'nun kızdığı insanlara 'kıl herif' diye bağırdığı günleri anımsıyordum. Gülmekle ağlamak arasında sıkışıp duruyordu yüreğim ve yüzüm. Onunla dünyanın herhangi bir yerinde, herhangi bir saatinde beraber olmak, bir şeyler paylaşmak isteği yakıcı bir özlem olarak birikiyordu içimde. Oysa "adi kalles olan ölüm", insafsızca bu kadar yakındı bize.

Süleymaniye'den aşağı. Eminönü'ne doğru yokuş aşağı, yüzüme sert bir rüzgarla çarpan karla iniyordum. Yıkıldı yıkılacak, sıvası dökülmüş, kararmış evlerin, atölyelerinin çinden radyo ve televizyon seslerini getiriyor rüzgar. İş makinalarının gürültülerine işçilerin bağırışları karışıyor. Bir köpek hem yiyecek bir şeyler, hem de barınacak bir yer arıyor olmalı, önümden etrafı gözleyerek, çöpleri koklayarak koşturup gidiyor. Tek tük insanlar kış elbiselerinin içine iyice gömülmüş, hızlı adımlarla geçiyorlar yanımdan. Xalo Diyarbakırın kışlarında üşümecek artık, yazlarında terlemeyecek. O dürüst, hilesiz yüreği ne Rozerin için ne de özgürlük için çarpmayacak artık. Acının tanımsızlaştığı şu anda nereye, kime hangi yüzle gidilebilir? Xalo'yu kime anlatabilirim? Onu dağ ve barut kokusu sinmiş askeri elbiseler içinde düşünemediğimi nasıl anlatabilirim?

Sert bir rüzgarla yüzüme çarpıyor kar, sarsıyor beni. Orada, uzakta, bozkurun ortasında, karda durmuş, bütün dişleriyle gülüyor bir çingene kadın. Ona gitmeliyim, gülüşüne sığınmalıyım, yüreğimi onun soğunda yatıştırmalıyım. Oysa bir uzun yol düşü başıma ağırlarla hücum ediyor. Gitmeli, sürekli bir yolculuğa çıkmalı. Terkedilmiş duygusu uyandıran köy-

lerden, çarşısı olan kasabalardan, ışıklı büyük kentlerden geçmeli. Dağlarda serin sular içmeli, ovalarda sarı başaklar okşamalı. Başımı dayadığım otobüsün camından gördüğüm herşeyi, bütün yaşadıklarımı 'bir filmde görmüştüm' duygusuyla gitmeli, buralardan. Beklentilere, umuda ve kahramanlara gereksinim duyulmayan bir yere.

Kar dindi gibi, ama rüzgar hâlâ sert esiyor. Bakıldan sigara ve gazete alıyorum. Yan taraftaki kahvehaneye biraz ısınmak, soluklamak için giriyorum. Kalın bir sigara dumanı altında insanlar oyun oynuyor, bir grup da ortada duran sobanın etrafında toplanmış, gürültüyle sohbet ediyor. Televizyonda bir kadın şarkı söyleyerek dans ediyor ve yarı çıplaklığı bu soğuk günde içimi titretiyor. Köşede, caddeyi gören cam kenarındaki boş masaya oturuyorum, garson çocuğa 'bir çay' işaretli yaparak. Gazetede hayatımızı karartanların kararnameleri, demeçleri, fotoğrafları, yeni kayıplar endişesi, coplanan insanlar, yeni yakılmış köylerin sürgün köylüleri. İçim burkuluyor, gazeteyi katlayıp iç cebime koyuyorum. Berbat çaydan bir yudum daha alıyorum. Oturduğum masaya yaşı belli olmayan bir adam geliyor, çatallanan sesiyle garsona 'oğlum, bana bir çay'diye seslenerek oturuyor karşıma. Selam veriyor bana, belli belirsiz, 'merhaba' diyor. Elindeki kutuyu açıyor, içindeki tıraş malzemelerini masaya diziyo. Sonra kutuya özenle yerleştiriyor. Kaç gündür tıraş malzemelerini yanında taşıyormuş. Çünkü kaldığı otel odasından alıp kendi malı gibi kullanabiliyormuş birileri. Başkasının jiletini nasıl kullanılmış, bunu anlayamıyormuş. Kalın parmaklarıyla kavradığı çay bardağından birkaç yudum alıyor ardarda. Sağ yanağını kesmiş, kanı temizliyor eliyle. 'Hastalık var, pislik var, değil mi?' Bana soruyor. Gü-lümseyorum, 'var, diyorum. Onu dinlemiyorum. Buğulanmış camdan dışarı bakıyorum. İnsanlar koşturarak geçip gidiyorlar. Karşıdaki telefon kulübesini yumrukluyor bir adam. Simitçi çocuk karşı kaldırımda durmuş kahvehaneye bakıyor. Yanından hızla geçen arabanın sıçrattığı sudan simitleri korumak için tezgahın önüne geçiyor telaşla. Bir ıslanan paçalarına bakıyor, bir giden arabanın ardından bakıyor. Yanımda oturan adam, çatallı sesiyle 'öyle değil mi'diyor, sorusunu yineliyor. 'Öyledir' diyorum, yüzüne sıkıntıyla bakarak. Birden başımı alıp gitmek duygusu yapıyor yakama yeniden. Midemi yakan kötü çaydan, bu yaşı belli olmayan adamdan, burda oturan herkesten, televizyondaki şarkıcı kadından, kaçmak istiyorum. Kimliğimi, geçmişimi, geleceğimi yüzlerine bir tokat gibi vurarak, 'sizi bugün sevmiyorum' diyerek, yeni bir

zamana ve mekana hiçbir şaysız, hatta düşsüz yerleşmek istediğimi haykırarak

Oysa alt geçit her zamanki gibi kalabalık, sınırlı bir telaş içinde Yolumu tıkayan işportacı tezgahlarına tekme savurmak geçiyor içimden. Satıcılarla pazarlık yapanları, satılan malları inceleyerek ağır yürüyenleri itmek, 'silkinin ulan, insanlar ölüyor, bu kadar duyarsız olamazsınız, demek istiyorum. Onlara çarparak, acelem varmış gibi yaparak hızla yürüyorum, kurtuluyorum kalabalıktan, gürültüden Bugün onları sevmiyorum Bugün, bu karlı havada köprüde tek başına balık tutmaya çalışan adamı da sevmiyorum Sanki otogarda 'en büyük asker, bizim asker'diye bağırıyor Oysa elindeki oltayla suya dalmış, neredeyse kıpırtısız duruyor Yanından geçerken durdum, arkamı rüzgara verir gibi yaparak, cebimden çıkardığım sigarayı yaktım O hiç donup bakmadı Gözleri aşağıda, oltanın suda kaybolan yerinde Yanına yaklaştım, 'merhaba'dedim Döndü, şöyle bir baktı soğuktan morarmış yüzü ile 'Merhaba'dedi, döndü, aşağıya, oltanın suda kaybolan yerine dıktı gözlerini. Bir şeyler sormak, konuşmak istedim, olmadı Soğuktan yerimde duramıyordum. 'Rastgele'dedim, bana baktı, elini kaldırdı, soğuktan çarpılmış yüzüyle gülümser gibi oldu. Donup yürüdüm hızlı adımlarla. Sigaradan son bir nefes daha çıktım, kirli denize fırlattım. Bir an önce tünele varmalı, oradan Beyoğlu'na, Galatasaray Lisesinin önüne.

Yaz gelecek ve olmez sağ kalırsam ya da bu kentten de geçmek zorunda kalmazsam, bu köprüden yine geçeceğimi düşündüm. Tepemde bir güneşle, ter içinde, güneşten korunmak için başlarına geçirdikleri şapkalarla balık tutmaya çalışanları izleyerek i-çimde hep bir acıyla, sıkıntıyla Boyacı çocuklar, Kadıköy'e köprü altından giden bir vapurla yarışan martılar gülümsetebilir beni belki Ama mutlu olmak için, gerçek bir sevinç için bunlar da yetmeyecek. Parçalanmış, postallarla ezilmiş yüzler nereye gitsem peşimden gelecek Yanmış köylerin dumanı, sürgün bir bulut gibi hep tepemde olacak Bir ananın gözyaşlarını, bir çocuğun dehşetle açılmış gözlerini, köy meydanında meydan dayağı yemiş adamın incinmiş yüreği hep yüreğimde, gözümün önünde olacak 'Vay, bu Xalo demişler Sert bir rüzgarla yüzüme çarpıyor kar O çingene kadın orada, bozkırın ortasında, karda durmuş gülüyor bütün dişleriyle " bütün mermileri boşaltmışlar ölü vücuduna, yetmemiş, kasaturlarla parçalamışlar Xalo artık kimsesiz herif diye bağır-ramayacak kızdığı zaman Onu tanıyan, seven biri, 'bundan böyle adım Xalo'dur benim' diyecek, silahına sınıksı sarılarak ve ölüm bir kez daha insafsızca yakın olma fırsatı bulacak Bütün dişleriyle gülen çingene kadından bir avuç gözyaşı dlenmeliyim, gülmek için bir nedenim yok nasılsa

Lacivert üniformalıların, eli telsizli sıvılların ortasında, Galatasaray Lisesinin önünde kayıp yakınları, 'Cumartesi Anneleri' Dokunsan ağlayacaklar belki, ama zaten gözlerinde çılgılık var bu insanların her şey, bütün aşağılamalara, itilip kakılmalara rağmen bir çılgılık insanları yanlarına çağırın, 'çocuklarımız için bir şeyler yapın' diyen bir çılgılık

Kalabalık dağılırken tam karşımda görüyorum onu, o bütün dişleriyle gülen çingene kadını Elimi tutuyor 'Buralardan gitmeli', diyorum, 'yabancıyı olduğumuz, gurbet gibi bir yere gitmeli, iyice sokuluyor bana Usulca, 'biz olmanın onurunu taşıdıkça alın-ımızda, hiçbir şer gurbet olmayacak bize' diyor

Yürüyoruz Kar sert bir rüzgarla çarpıyor yüzümüze 'Sen umut musun' diyorum Bütün yüzü aydınlanıyor, elimi sıkıyor Bakışıyoruz Susuyoruz Susuyor muyuz?

Hüznün Sesi

Bu pazar hüznün seslydi radyoda gelen

Düşmüşün hıç hesapta yokken

Duvarlar peynir ekmek gibi bölüşmek istiyor

gençliğini seninle

Anılardan geriye kalan kekre bir tat

Hayallerin yitirmiş (gibi) bir başka baharını

Yazdır

en çıplak mavilde bakar yukardan temmuz

Uzak sahillerde şimdiki o malum telaş

Bir kadın küçük hesaplarını korkuyla çarpıyor

bu adam düşündükçe kadını plışmanlığı artırıyor

Gerçek tutup yakasından yere çalmalı kederli

Mayakovskiyi en olmadık anda terkeden umut

en taze en güzel özelemlerle beslenmeli bizde

Sevgiliyle buluşma tadında okunmalı her kıtap

örneğin

fakat

avluyla ışıkla doldururken gün

girdir tekrarın ve aczın rengi

tutup yarana usulca dokunan eli

bir pazar radyoda bulursun içinde ağlayan ses

Doğan ERDOĞAN

8 Mayıs Çarşamba

Türkiye'de sistemin yazarı düşünürü bir sorunu kavramayı iş edinmiyor ordan burdan edindiği bilgileri doğmalaştırıyor Her soruna bu dogmalya bakıyor 1 Mayıs'ta Kadıköy'de olagelenleri yorumlarken bu yöntem bir kez daha kullanıldı

Şu bilinmeli Türkiye'de bütün olumsuz koşullara karşın güzel insanı bir dünya için mücadele edenler var Tekil olgulara bakıp, bütünü "varoşların intikamı" diye açıklamak son derece yanlış.

Burjuva yazarı burjuva düşünürü, gerçekliğin tek bir öğeden oluştuğunu sanıyor Öyle bir durumda bile o tek öğeyi de doğru irdelese ya Bugün Yeniüzyıl'da bir yazı okudum Yazarı, Doç. Dr. M. Emin Ceylan. "Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Klinik Şefiymiş Ceylan'a göre 1 Mayıs'ta "Toplu bir masturbasyon" yaşanmış İş 1 Mayıs'la bitmiyor "Oturma eylemleri, grevler, miting ve ayaklanmalar hepsi birer toplu" davranışmış "Ülkemiz insanı bireysel tatmini, bilemediği için oluyormuş bütün bunlar

İşte Türkiye'nin talihsizliği. Bilim insanı olabilmiş birinin olgulara bakışı "Yarım alim dinden eder" denir ya, bunlar da öyle. Böyle kişilere bu yarım alimlere nasıl anlatmalı acaba İnsan, insanca yaşamak istiyor bunun için mücadele ediyor

Türkiye'de sorunların bir türlü çözilemeyeişinin önemeli bir nedeni de bu Sorun doğru kavranmıyor Dünya görüşlerinden olsa gerek aydınlığı göremiyor Orda üç insan ölmüş, biri günlerdir "Eyvah, laleler ezildi" diye hop oturup hop kalkıyor öbürü "Bunlar varoşlardan geldi, alamadığı ayakkabıya hasret duyduğu için vitrin kırdı" diye "sosyal analizler" yapıyor Bir başkası "Bunların yaptığı masturbasyon" diye "psikolojik analizler" yapıyor

Doğrultusu yöntemi böylesine yanlış kişilerle sorun çözülür mü Çözülmez Ondan sonra gelsin insan katletme işkence cop

Tabii napılırsa yapılınsın hayat durmayacak

10 Mayıs Cuma

Serin bir sabah Radyoda bir şarkı "Sarahatan acaba şöylesem acaba darılmaz mı" Severim bu şarkıyı. Sevgilinin çekingenliğini umutla umut arasında gelgidini anlatır "Sevdiğimi anladınsa sakın gücenme" der Bu duygular pek yaşanmıyor günümüzde. Bir paldır küldürlük var hayatımızda Sevdiğim insan gücenirmiş, aldırıyoruz Gelişmenin, ilerlemenin kültürel yanı unutuldu da ondan Dün Taksim'de bir ilan gördüm "Çatinizla gurur duyun" diyor Guldüm. Bir anlamda uyarı diye gördüm bunu Şöyle demek istiyord sanki "Gurur duyacak insanı bir yanınız kalmadı Hiç olmazsa çatinizla gurur

İnsanlar ayağa kaldırması gereken bir duyuru ama kimse algılamıyor gerçekliği ilanın önünden geçip gidiyorlar

Sevgilisinin gücenmesini sorun etmeyen kişilerin çoğunlukta olduğu bir ülkede Uluslararası Gözaltında

Kayıplar Kurultayı düzenlemeye çalışıyoruz. Düzenleme komitesi şu insanlardan oluşuyor Baba Ocak, Gülderen Göker, İlkay Akkaya, Suna Aras, Haydar Bayar, Mustafa Köz bir de ben.

Dün, bir basın toplantısı yaptık. Böyle bir kurultaya neden destek verdiğimizizi bu kurultayı neden düzenlediğimizi anlattık Tabii sorunlar var Kurultayın güvenliğinden sorumlu Şişli Emniyet Amirliği, "Bu bizi aşar" demiş Basın toplantısından sonra polislerle birlikte topluca Vilayet'e gittik. Tabii halk tedirgin bizi seyreliyordu. Vilayetin bahçesine girmeden önümüz kesildi. Bilmiyormuşcasına neden gelindiğimiz soruldu. Başvurusu dilekçesi dedik. Üç kişiye izin verildi Ben, Suna Aras, Gülderen Göker sıkı bir aramadan sonra vali yardımcının odasına götürüldük

Götürüldük dermemin anlamı şu "Buyurun gidin" denmedi. Önümüzde, arkamızda, iki yanımızda sivil-resmi polislerle koridorları yürüdük. İşte devletin yazarı bakışı

Vali yardımcısı bizi güler yüzle ayakta karşıladı. Ama sert polislerden biri bizle odaya girdi. Görüşme boyunca bir koltukta oturdu, asık yüze

Şunu da söylemeliyim Devletin bakışı bize iyi değil Ama benim de devlete bakışım kuşkuyla Vali yardımcısı ayakta güler yüzlü görünce "Bu iyiye işaret değil" dedim içimden.

Gülderen Göker durumu anlattı Vali yardımcısı napılması gerektiğini anlattı Sonra nasıl götürüldüysek öyle dış kapıya kadar getirildik

Bugün basına baktım. Kurultay'ın basın toplantısı haberi son sayfalarda küçücük verilmiş. Yolsuzluk haberleri birinci sayfadan verilmişti Cumhuriyet'ten, Demokrasi'den, söz ediyorum. Hem Cumhuriyet'in, hem Demokrasi'nin bu duyarsızlığını dahası kabalığını not ettim

Evrensel, basın toplantısının haberini iyi vermiş

Dün basın toplantısında, 40 gündür kendisinden haber alınamayan Talat Türkoğlu'nun eşi Hasena Türkoğlu da konuştu. Hiç öyle büyük sözler etmeden olagelenleri anlattı Acısı üzüntüsü sesinden, yüzünden belliydi. Bu üzüntü, bu acı içinde bile direngendi başı dikti, insan olmanın onurunu taşıyordu.

Serin bir günde yazıyorum Üzüntülü sıkkın. Bugün saat 17 00 - 19 30 arası Özgür Radyo'da kurultayla ilgili konuşacağım. Saat 23 00'de İzmir'e hareket ediyorum. İki konferans için Bir Sanatta Star Sistemi... bir Aşk üstüne

Hasene Türkoğlu'nu düşünüyorum şimdi. Olagelenleri son derece yalın bir dille anlatan acısıyla, üzüntüsüyle direngeliğiyle bize insanlığımızı anımsatan Hasene Türkoğlu'nu

14 Mayıs Salı

İzmir'den dolu dolu döndüm. sevinçle. Faysal karşıladı beni Ebru'yla Memet'in evinde kalacak mıyım Doğruca oraya gittik. Faysal 35 yaşında. bilgisayar işlemcisi Memet 25 yaşında bilgisayar mü-

hendisi. Ebru 25 yaşında Güzel Sanatlar Fotoğraf bölümünü bitirmiş. Pazar sabahı, önden yandan, yukardan aşağıdan fotoğraflarını çekti Ebru.

Izmir'e iki konferans vermek için gittim. **İnsancıl Emekçileri** Filiz, Faysal, Gökçen düzenlemiş bu konferansları **Toplumsal Araştırmalar Vakfı**'nda. Salonunu bize açan **Toplumsal Araştırmalar Vakfı**'na teşekkür ediyorum.

Birinci gün aşk üstüne konuştum. Konferansa katılanların birikim düzeyi iyi olduğu için sevindim. Ancak bütün aşk konferanslarında gördüğüm bir yanışı İzmir'den de gördüm. Biz aşkı, toplumdan, tarihten, kültürden, bilinçten. özette insandan koparıyoruz. Bir yanda aşk idesi var, bir yanda biz. Böyle düşünüyoruz. böyle sanıyoruz. Bu yanışı tabii. Sorun, bu yanıştan, bu sanıdan çıkıyor. Neyse, uzun uzun bunu da konuştuk.

Konferansa şair arkadaşım Göngör Gökçe'de geldi. Konferanstan sonra Kordon'da Galatasaray'ın yerine götürdü bizi Güngör Gökçe. Bira içtik. Akşam Bornova'da Kemal'in Yerin'e gittik. Ben, Güngör Gökçe, Memet, Ebru, Cumhur, Hakan, Faysal rakı içtik. Güzel bir gece geçirdik.

Ertesi gün Sanatta Star Sistemi üstüne konuştum. Sistemden yana kimse yoktu. Bu yüzden tatsız bir tartışma çıkmadı. Toplantı bittikte saati sordum. 4 saat sürmüş toplantı.

Saat 23. 30'da İstanbul'a hareket ettim. Yok gelmeyin, istemez dememe karşın Ebru, Memet, Faysal uğurladılar beni. Taşit kalkarken el salladık.

Dün sabah İstanbul'a indim. Dergide biraz dinleneyim derken. **Umut Radyo**'da konuşmam gerekiyormuş. Kayıplar Kurultayı için Oraya gittim. Asiye Başla ıki saat süren bir programda Kayıplar Kurultayı'nı anlattık. Akşama **Bulunmaz Kültür Merkezi**'ne dara dar yetiştik. Suat Parlar Demokrat Parti Hareketini anlatacak.

Suat Parlar'ın güzel bir yöntemi var. Hiç kimsenin görmediği ya da özemsmediği ilişkileri bulur, bu ilişkilerle bir hakikat gösterir, şaşar kalır insan. Dün de böyle oldu. Kendi payıma söylemeliyim. Suat Parlar'ın söylediklerinden pek yararlandım.

Sonra gece oldu. Uyumam gerektiğini anladım. Bitirmeden önce şunu da söylemeliyim. Gecenin gündüze döndüğü dakikaları pek seviyorum. İzmir'e giderken, İzmir'den gelirken geceyle gündüzün ayrıldığı dakikaları seyrederken esenlik doldu içime. Sanki yıldızlar içime koşuyor ama yavaş yavaş, sanki güneş çıkıyordu içimden yavaş yavaş.

Düşündüm. Bu güneşi bütün gece ben mi saklamıştım içimde. Ya bunca yıldır nasıl taşıyacaktım içimde bütün gün. Bütün bunlar olabilir mi dedim. Oluyordu ama. Oluyordu işte. Sevindim. Yaşıyordum bu görkemli güzelliği.

Bütün bunlar olup biterken bir su sesi duydum. O ne dedim. Bir baktım. dere. küçük bir dere. İçimde akıp duruyor. Bir çocuk çöp yarıstırıyordu dereye. Gülümsüyordu annesi.

18 Mayıs Cumartesi

Biz yasadışı bir iş yapıyormuşuz. Görevli böyle söyledi. Uluslararası Kayıplar Kurultayı için Maçka Maden Fakültesi'nin önündeyiz. Önümüz... sağımız solumuz panzerlerle, otobüslerle, çevik kuvvetle çevrilmiş. İki tane de köpek. Bu ortamda görevli Su-na Aras'la bana "Basın açıklamasını yapın. Dağılin. Yoksa sizi toparlarız. Sizi toparlayacak kuvvetimiz var. Siz yasadışı iş yapıyorsunuz" dedi.

Galatasaray'dan gelmiştik. karanfillerimizi Galatasaray'ın önüne bırakmıştık. Maçka'da birden bire yasadışı oluverdik. Basın açıklaması biraz uzayınca, çevik kuvvet bizi üç koldan sarıverdi. "Üç daki-

kada dağılmazsanız hepinizi toparlarız" dedi.

Şu açık... net. Türkiye'de kapitalist devlet, düşünceden ciddi bir biçimde korkuyor. Korkmasa, yazarların, sanatçıların üstüne panzerle çevik kuvvetle gelir mi.

Kapitalist devlet, insanın bütün becerisini, insana karşı kullanıyor. O polisler gencecik, boylu postlu insanlar. O gencecik insanlar spor için değil, söze limi atletizm, yüzme, tenis, ping pong için değil, beni dövmek için. benim kafamı kırmak için. beni öldürmek için eğitilmiş.

Hiçbir amaç insanın böyle eğitilmesi için gerekçe olamaz. Bu, hiçbir biçimde kabul edilemez.

Dayak yemeden. toparlanmadan dağıldık ordan. Kaybolan insanların ardından bütün insanlığın tek bir güç olamadığı insansız bir dönemdeyiz. İnsani Kültür... insanlığı içselleştiremediğimiz için, bizden... ailemizden değilse kaybolan, aldırıyoruz. Bu aldırılmazlık ortamında görevli, "Yasadışı iş yapıyorsunuz. Dağılin. Yoksa toparlarım hepinizi" diyebiliyor.

Yasadışı dediği şu. Kaybolan insanı arıyoruz. İnsanın kaybolduğu bu pis düzeni... insana karşı bu düzeni değiştirmek istiyoruz. Mücadele bunun için veriliyor. Bu mücadele devam edecek. İnsanın insanı sömürmediği. insanı, insan olmasını engelleyen sistem kaldırılana kadar devam edecek bu mücadele.

Dün tatsız bir gündü insanı açıdan. Köpekler bile bize saldırmak için eğitilmişti. Bu tatsız gerçekliğin içinde, güzel bir gerçekliğin izi de vardı. O iz, bizi güzel bir dünyaya götürecekti. Hiçbir insanın kaybolmadığı, bütün insanların kardeşçe yaşadığı güzel bir dünya.

21 Mayıs Salı

Sokrates'e göre erdem, bilgi. Neyin iyi, neyin kötü olduğunu bilen erdemli olur diyor Sokrates. Ama bu bilginin iki niteliği var. Biri bilginin insanlığı... öbürü bilginin içselleştirilmesi.

Nerden çıktı şimdi bu. Gazetede okudum. Refah Partili milletvekili Ertan Yülek, Devlet Opera ve Bale binasında. koridorda namaz kılmış. Peki ne arıyor Yülek orda. Kültür Bakanı Agah Oktay Güner, milletvekilleri için bir davet vermiş. Bu davette Vivaldi'ni Mevsimleri ile Çaykovski'nin Seranad'i izlenecekmiş. İşte bu sırada Yülek koridorda namaz kılmış.

Gülümsedim.

Böylesine çapaklı bir hayat ancak bilgisizlikle yaşanabilir. Tabii bilgi deyince bilgiyi değil, bilginin içselleştirilmesini anlıyorum. binlerce yıl önce Sokrates söylemiş ya onu. Şimdi soruna şurda bakalım. Vivaldi'yle Çaykovski, ancak estetik bilginin içselleştirilmesiyle anlaşılabilir. Estetik bilgiyi içselleştiren biri tutup koridorda namaz kılmaz.

Bir de islam var. İslamın bilgisini içselleştiren biri, onca caminin olduğu Ankara'da gidip koridorda namaz kılmaz. Daha ötesi islami bilgiyi içselleştiren biri, gidip Vivaldi dinlemez. İlahi dinler.

Ama biz hem onu, hem öbürünü yaparız. Bilgi iğreti durur üstümüzde de ondan.

Bilgisayarın başına oturan bir islamiğin Tanrıya inanması mümkün mü. Mümkün değil. Bilimin bilgisini içselleştirse Tanrı çöker. İslamın bilgisini içselleştirse bilgisayarın başına oturmaz.

Bunların ikisi ancak iğreti bilgiyle mümkün olabilir. İnsanın ikilemede kalmasının önemli nedenlerinden biri bu. Bir yanda islam var. Bir yanda bilim. Hangisini içselleştirirsen öbürü dışta kalacak. İkisini de iğreti taşırsın o zaman. Hem Vivaldi'ye gidersin, hem de koridorda namaz kılarırsın. Buna üstü kaval, altı şişhane derler.

Laiklik işte bu çapraşık durumu bir çözüm denemesi. Din denen yanılsama çözülene kadar daha az

çapaksız yaşama denemesi.

Bu çapaklığı kendilerine solcu diyenler de görüyorum **Evrensel**'in Çocuk sayfası var Gülsüm Cengiz Akyüz hazırlıyor bu sayfayı 17 Mayıs 1996 cuma günü Evrensel'in çocuk sayfasında bir fıkra var Bu fıkra da kekeme bir çocuk gülmece ögesi Akyüz, marksizmin bilgisini, estetiğin bilgisini içselleştirebilseydi kekemeliği gülmece ögesi diye kullanmazdı

Bu fıkrayı kekeme bir çocuk okuduktan herhalde hiç gülmez Kekeme çocuğu aileler de gülmez Bu iş son derece önemli Kekeme bir arkadaşım var "Gülsüm Akyüz neden böyle yapıyor" dedi Bilmiyor mu"dedi Ben de bilir ama, bildiğini içselleştirememiş dedim

İşin tatsız yanı şu. Bu tür komediyi burjuvalar kullanır Saçsız kekeme aksak insanlar yıllarca komedi ögesi diye kullanıldı Türkiye'de Bunlarla sert bir mücadeleyle girdim yanlış gülmece dedim buna Sonra... yıllar sonra bu yanlış gülmece **Evrensel**'de çıktı karşıma.

Biliyorum, bilgiyi insanileştirmek, bilgiyi içselleştirmek son derece zor Ama marksistler bu işi çözmek zorunda. Çünkü çapaklı bir bakışla güzel bir dünya kuramayız.

İslamcı gitsin namaz kılsın koridorda Vivaldi dinlerken, naparsa yapsın denebilir Marksistler için böyle söyleyemeyiz Bilgi insanileştirilmeli içselleştirilmeli, geçmişten gelen bütün olumsuz alışkanlıklar çapaklar kökten söküp atılmalı Sınıfsız bir dünyanın uğraşı insanileştirilmiş bilgiden geçer çünkü Yıllar önce **İnsancıl**'da bilim gelecek felsefe gelecek sanat gelecek derken söylenen buydu

30 Mayıs Cuma

Günlerdir yazamadım Koştur koştur bir hayat orası burası konferans panel derken, bir de baktım geçivermiş günler.

Şimdi nerde yazıyorum biliyor musunuz Fatih Tiren'i'nde Saat 23.15 Az sonra tiren hareket edecek Ankara'ya Hacettepe Üniversitesi'nde bir konferans vereceğim. Aşk. Onun için gidiyorum Ankara'ya. Yalnız.

Geçen hafta Ankara'daydım. Tüyap Kitap Fuarı için Anadolu Ekspresiyle gittik. Zihni Anadol, Yılmaz Elmaz, Ayhan Ergün, ben, Berrin Taş. Aynı kadro birgün sonra Anadolu Ekspresiyle döndük.

Hem gidiş hem geliş güzel oldu Zaten yolculuğu severim. Bir de sevilen insanlarla yolculuk pek güzel.

Yolculukta yanıma mutlaka bir iki kitap alırım, pek okumasam bile. Sağa sola bakarım yolculukta. Bir ağaç, belki bir daha hiç göremeyeceğim. Hızla giden taşıtta o ağacı belleğime yerleştirmek isterim. Gece yarısından sonra ev ışıkları sonuk kentlerden geçerken o evleri düşünürüm.

Tiren hareket etti. Neruda geldi aklıma. Yağmurlu bir tiren den daha ne vardır hüznü der Yağmur yok ama tiren yine de hüznü yaratıyor bende.

Bir zamanlar bir düşünmüştüm tirende Tiren hiç durmadan gidiyordu... hiç durmayacaktı. Hep gidecekti. Her mevsim, her hafta, her saat, her dakika. Sıraye bile durmadan gidecekti.

Biliyorum bu gün de düşünmüştüm sağa sola bakarken. Belki bir yıldız giderim Belki bir kadın özlemiştir beni o yıldızda Hem bir yıldızda Yıldız Güncesi'ni yazmak sevgideğer okurum, şu anda Prexima Centura adlı yıldızdayım. Az önce geldim buraya. Şimdi size olagelenleri anlatacağım, diye yazmak ne güzel olurdu.

Hadi tiren, git, çabuk git o yıldız.

3 Haziran Pazartesi

Eleştiriyi iyi gözle bakmayan kişilerin oluşturduğu bir toplum Türkiye halkı. En küçük bir eleştiride ren-

gimiz dönüyor Ordan burda nedindiğimiz sözde bilgiler geleneksel davranışlar elden gidecek diye ödümüz kopuyor Tabii bu arada bir yazarın temel işlevinin eleştirisi olduğunu asla kabul etmiyoruz

Bunun sonucu şu. Yanlış bilinç durumları çürük davranışlar kuşaktan kuşağa aktarılıyor Bunu, Hacettepe Üniversitesi'nde aşk üstüne konuşurken bir kez daha gördüm

Biz aşkı insan dışı bir ide diye görüyoruz Oysa aşk, insanın estetik yaratımı Sen neysen aşkın da o Senin neliğin bilincine bağlı Aşkın, insan dışında güzelliği insan dışında sorumluluğu yok Sen güzelsen aşkın da güzel Güzel bir aşk istiyorsan kendinden başlayacaksın işe Bilincini çerçöpten temizleyeceksin

Bunu söyledikte ortalık karışıyor Şaşıyorum. Ne var bunda bilinmedik sözler mi ediyorum. Hayır Aşk meta değil ki, gidip en güzelini alasın İnsan yaratıyor aşkı sen yaratıyorsun. Konferansta konuşurken biri, sınırlı bir tavırla ayağa kalktı "Sen ne söylüyorsun kardeşim, bir söylediğin öbürünü tutmuyor gelmiş burda seranad yapıyorsun" dedi. Ben de "Hele dinle kardeşim, neden sinirlenip de arya söylüyorsun" dedim

Benden aşk idesi üstüne "işte aşk şöyledir, aşk böyledir diye boşa övgü bekleyenler, bilinciniz çöplük, önce çöplüğü temizleyin dedikte bir sinirleniyor bir sinirleniyor görmeyin

Her yolculukta güzel anlar yaşanıyor Bu anları saklıyorum. Cuma günü öğleüstü yağmurluydu Ankara Yol göstericim bir genç kızla yağmurlu yürüdük. İslandık Sevindim

Akşam küçük bir aşevinde Ayten, Selim Temo, Nazif, Sedat, Tuğba yemek yedik. Sonra ıslak yolda yürüdük Ayten evine gitti Biz temiz bir içki evine gittik Nafiz bira, Selim Temo'yla ben kanyak içtik Tuğba'yla Sedat içki içmiyor Biz içkilerimizi yudumlarken onlar vişne suyu yudumladı

Sert mücadeleyle geçen günlerin içinde kimine olağanmış gibi görünen böyle anları önemsiyorum Arkadaşlarla küçük bir aşevinde akşam yemeği ıslak kaldırımlar yine arkadaşlarla iki kadeh içki

İçkievinin önünde arkadaşlarla vedalaştık. Onlar evine ben tiren garına Şimdi şunu söylemem gerekiyor Devlet, Türkiye'de her işi, ciddi bir eziyet durumuna getirmek için ciddi bir mücadele veriyor Türkiye'de devlet, ben yurttaş nasıl rahat ettiririm diye düşünmüyor Tam tersi Devlet "Ben yurttaş nasıl eziyet ederim Nasıl hayattan bezdiririm" diye düşünüyor bunu tasarlıyor bunu yapıyor Tiren de bunu bir kez daha gördüm Hele sabah kahvaltıları.

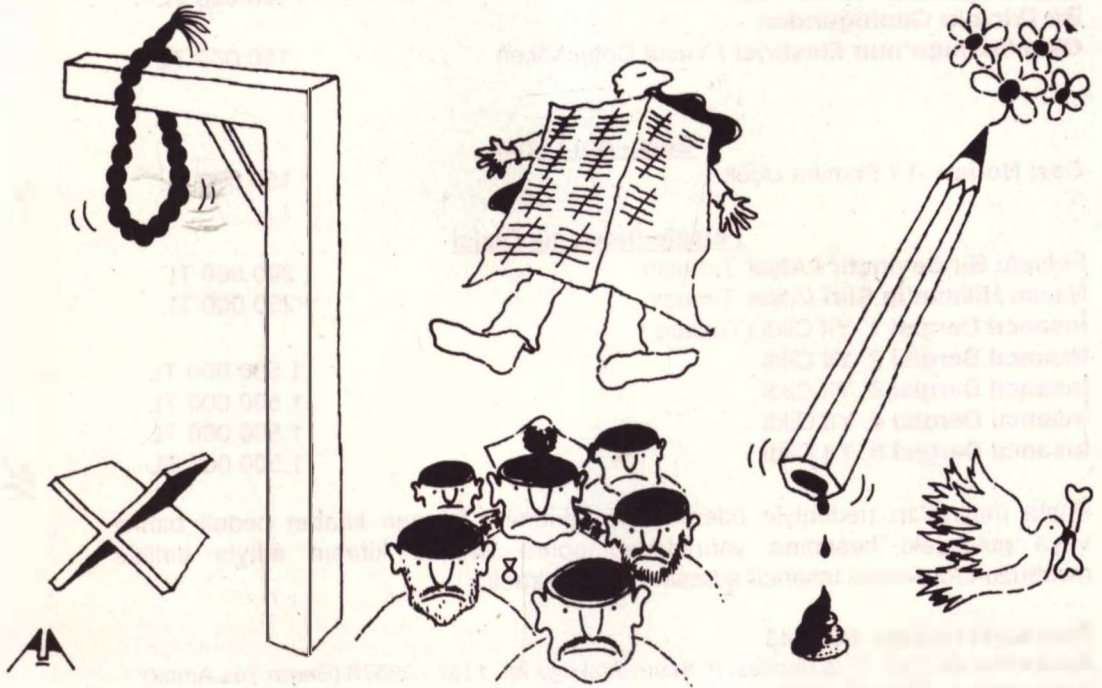
Bu kahvaltıyı bir tarihte şikayet ettim Bana "Siz, şerefli Türk bayrağının altında, onurlu Türk memurlarının gözetiminde seyahat ettiğinizi unutuyorsunuz" dendi Yetkilinin bu sözleri karşısında afalladım "İyi ama" dedim "ben kahvaltıda peynirden zeytinden söz ediyorum" Yetkili anlattı İşte o peynirler zeytinler, şerefli Türk bayrağının onurlu Türk memurlarının güvencesi altındaymış Şöyle dedi yetkili Aynen "Biz, sızi bilirsiniz Siz peynirden, zeytinden başlarsınız"

Yıllar önce Haydarpaşa garının önünde oldu bunlar Tabii, yetkilinin bu saldırısıyla gerilemedim Sorunun yalnızca peynir, zeytinle sınırlı olduğunu anlattım İş büyüdü. Ama o gün anladım, peynirler, zeytinler gerçekten de güvencede Devlet güvencesinde

Cuma sabahı, tirenin aşevinde berbat kahvaltıya baktıkta "Ben sana yapacağımı biliyorum ama, şu devlet güvencesi olmasa" dedim Berbat kahvaltı kıs kıs gülüyordu

Berbat bir kahvaltının devlet güvencesine alındığı başka bir ülke var mı, bilmiyorum.

ÇİĞDEMCE / A.Ayrancıoğlu

İNSANCIL YAYINLARI

Şiir Dizisi

İnsanın Ayak Sesleri / Berrin Taş	100.000 TL
Dinlenen Cadı / Nihat Ateş	100.000 TL
Açık Gece / Ömer Bilge	100.000 TL
Öbür Yanı da Ateş / Bozan Yaman	100.000 TL
Gül Dikenini Öpünce / Arif Madanoğlu	100.000 TL
Saklı / Süleyman Sırrı Kazdal	125.000 TL
Havass'ın Sözleri / Halid Özkul	125.000 TL
Bir Saksılık Dünya / Ayhan Ergün	150.000 TL
Abc Denemesi / Aytekin Arık	150.000 TL

Öykü Dizisi

Arka Balkon / Kezban Özbay	100.000 TL
İnsan Eli / D. Mehmet Şekeroğlu	100.000 TL
Martısız Deniz / Semiha Uçuk	150.000 TL
Uzaydan Gelen Kadın / Semiha Uçuk (2. baskı)	150.000 TL

Roman Dizisi

Proxima Centauri / Ömer Baytaş	250.000 TL
Çağrısız Hayalim / Kaan Arslanoğlu	250.000 TL
Kişilikler / Kaan Arslanoğlu	250.000 TL

Deneme - Eleştiri Dizisi

Şiir Gündemi / Sennur Sezer	100.000 TL
Yanılmanın Gerçekliği / Kaan Arslanoğlu	150.000 TL
Eleştiri / Cengiz Gündoğdu (2. baskı)	150.000 TL
İşığa Doğrulum / Berrin Taş	150.000 TL
Bir Dilcinin Günlüğünden - Okul Sözlüğü'nün Eleştirisi / Yusuf Çotuksöken	150.000 TL

Gezi - Anı Dizisi

Gezi Notları -1 / Semiha Uçuk	150.000 TL
--------------------------------------	------------

Felsefe-İnceleme Dizisi

Felsefe Bir Sevinçtir / Afşar Timuçin	200.000 TL
Nazım Hikmet'in Şiiri / Afşar Timuçin	250.000 TL
İnsancıl Dergisi 1. Yıl Cildi (Tükendi)	
İnsancıl Dergisi 2. Yıl Cildi	1.500.000 TL
İnsancıl Dergisi 3. Yıl Cildi	1.500.000 TL
İnsancıl Dergisi 4. Yıl Cildi	1.500.000 TL
İnsancıl Dergisi 5. Yıl Cildi	1.500.000 TL

Posta masrafları nedeniyle ödemeli gönderilmez. İstenen kitabın bedeli banka veya postaçeki hesabına yatırıldıktan sonra istenen kitabın adıyla birlikte makbuzun fotokopisi İnsancıl adresine gönderilmeli.

Postaçeki Hesabı: 666 043

Banka Hesabı (TL) : T.İş Bankası 9. Kısım Ataköy / İst. 1137 - 38678 (Berrin Taş Adına)

Banka Hesabı (Döviz): T.İş Bankası 9. Kısım Ataköy / İst. 301 003 179 305

İnsancıl Yayınları: İstanbul Beyoğlu'nda Pandora Kitabevi, Kadıköy'de Mephisto Kitabevi'nde, Beşiktaş'ta Kabalcı Kitabevi'nde, Bulunmaz Kültür Merkezi'nde bulunmaktadır.